

RÉGÉSZETI ADATOK ÉSZAK-MAGYARORSZÁG I. SZ. I—IV. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ

K. VÉGH KATALIN

Észak-Magyarország római kori, i. sz. I—IV. századi történetének, régészeti emlékéanyagának tervszerű kutatása hazánk többi területéhez viszonyítva elmaradt, s alig több, mint tizenöt éves múltra tekint vissza. *Párducz M.* és *Korek J.* Ózd-stadioni leletmentése,¹ *Salamon Á.* Szilvásváradon, Arkán, Garadnán, Gibárton és Zalkodon végzett kutatásai,² *Erdélyi I.* ásatása Ipolytölgyesen³ és a szerző miskolci, sajtókeresztúri, szirmabesenyői ásatásai⁴ jelzik e korszak jelentősebb telepfeltárásait. Az Ipoly és a Duna-könyök közötti terület régészeti emlékéanyagát 1963-ban *Bóna I.* foglalta össze és tárgyalta a quádok történetének kutatásával kapcsolatban.⁵

A viszonylag kevés közölt leletanyag indokolja azt, hogy még az említett ásatásaink feldolgozása előtt összefoglalóan tárgyaljuk az Észak-Magyarország területén eddig előkerült római kori leleteket. Itt ismertetjük Borsod megye közöletlen, régebben előkerült régészeti anyagát. (A tanulmány anyaggyűjtése 1973-ban zárult.)

PEST MEGYE

1. *Ipolytölgyes*

1967-ben a *Ganádi patak partján* későbronzkori és az i. sz. II. század második feléből római kori település maradványait tárták fel.⁶

2. *Letkés*

Az Ipoly-menti *Vizfogó-dűlőben* Papp L. II—III. századi telep öt földbe-mélyített lakóházának maradványait tárta fel.⁷

3. *Szob*

Az *Öregfalu* területén 1936-ban Horváth A. J. végzett ásatást. A telepet Bóna I. az i. sz. I. század fordulójától a markomann-háborúig, s a II. század végétől vagy a III. század elejétől a IV. század első feléig keltezi.⁸

A *Homokos-dűlőből* III. századi quád urna került a Magyar Nemzeti Múzeumba.⁹

Szob környékéről való egy aláhajtott lábú bronz fibula.¹⁰

4. *Szob*

A *Duna medréből* egy pár vas sarkantyú jutott a balassagyarmati múzeumba. Kora: III. század vége, IV. század eleje.¹¹

5. *Nógrádverőce*

A római erődnél korábbi quád leletek is előkerültek az ásások során. Valószínű ezért, hogy az ellenerőd egy korábbi quád telep helyén létesült.¹²

6. *Zebegény*

A III. század végéről — IV. század első feléből település leletei kerültek elő.¹³

NÓGRÁD MEGYE

7. *Alsótold*

Római kori telepnyomok.¹⁴

A falutól nyugatra fekvő dombháton X. századi sírok kerültek elő. A temető alatt császárkori település volt.¹⁵

8. *Balassagyarmat*

A Szécsény felé vezető országúton, a várostól 2,6 km-re, terepbejárás során találtak két terra sigillata töredéket. Meghatározásuk: Westerdorf, Helenius, III. század első harmada.¹⁶

9. *Benczurfalva*

Sarkantyút őriz innen a Magyar Nemzeti Múzeum.¹⁷

10. *Cserhátsurány*

Közelebbről ismeretlen lelőhelyről származik egy sarkantyú.¹⁸

11. *Csitár*

A *Völgyi kútnál* 1952-ben edénytöredékek, orsógombok kerültek elő. A telep a IV. század második felére keltezhető.¹⁹

12. *Kazár*

1968-ban került elő: 1., Urna. Sötétszürke, széles szájú, ívelt nyakú, talpas. Válla díszített: három függőleges árkolás között egy-egy ovális, ferdén rovatkolt bütyök. Hiányos. 2., Urna töredékei. Sötétszürke, kihajló peremű, válla árkolt függőleges és ferde kötegekben.²⁰

13. *Mátraszele*

Jánosaknán, bányaomlásból császárkori településmaradványt találtak kerámiaanyaggal.²¹

Terepbejárás során *Salamon Á.* még egy települést figyelt meg.²²

14. *Nagyoroszi*Római kori telepnyomok.²³15. *Szécsény*Terra sigillata utal római kori településre.²⁴16. *Tar*

A Hatvan-salgótarjáni műút építése során Tartól nyugatra, 100—150 méteres szakaszon „IV. századi vandál beütéses szarmata telep” került felszínre. A település 50—60, többnyire kisméretű gödörből állt.²⁵

A község másik részén is találtak római kori telepnyomokat.²⁶

HEVES MEGYE

17. *Eger*

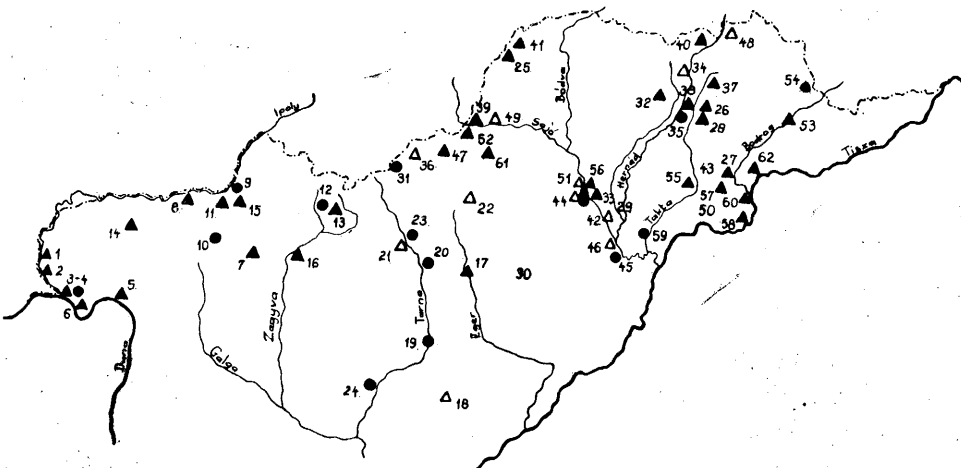
A *Szőlőskéről* származik egy hombár-peremtöredék, hullámvonalköteg-díszítéssel a perem alatt.²⁷

18. *Heves*

A *Fácánoson* próbaásatás során középkori maradványok mellett császárkori települést is találtak. A kerámianyagban sok olyan cserép volt, amely a továbbélő kelta őslakosság hagyatéka.²⁸

19. *Kompolt*

A *Magtári-dűlőben* honfoglalás kori temetkezések mellett öt II—III. századi sírt tártak fel.²⁹

1. kép. Római kori lelőhelyek Észak-Magyarországon.

Jelmagyarázat: ▲ telepek △ telepek kelta, dák jellegű kerámiával ● sírok

20. *Sirok*

Vandál sírból vagy sírokból származnak a következő tárgyak: sarkantyú-pár, olló, lándzsák, bronz és agyagedény, vaslemeztöredékek.³⁰

21. *Szajla*

A *Tarna patak partján* 1963-ban későbronzkori urnatemető feltárása során szórványosan császárkori cserepek is előkerültek: grafitos perem- és seprűzött oldalrészek; szürke, téglavörös, korongolt töredékek; durva, S profilú házi kerámia maradványai.³¹ A leletek kora római kori településre mutatnak.

22. *Szilvásvárad*

A *Sport-téren Salamon Á.* ásott császárkori telepet, amelyet a késő keltakortól a IV. századig keltezett.³²

23. *Terpes*

A szécsényi múzeum sírleleteket őriz innen: kard, lándzsa, olló, nyílhegy, pajzsfogó, vascsipesz, kulcsok, csiholó acél.³³

24. *Visznek*

A *Kecske-dombon* leletmentés során az avar temető nyugati — délnyugati szélén egy „rómaikori barbár urnafészek” maradványát találták.³⁴

Heves megyéből, ismeretlen lelőhelyről őrzi az egri múzeum a következő tárgyakat: két bronz sarkantyú, bronz lószerszámtartozék.³⁵

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE³⁶25. *Aggtelek*

A *Baradla-barlang bejárata előtt* 1967-ben Patay P. gyűjtött össze néhány rómaikori edénytöredéket³⁷: 1., Szürke, vastag, kihajló hombár-perem³⁸ (I. t. 1.). 2., Fényes, fekete, kihajló peremrész (I. t. 2.). 3., Barnás-szürke, benyomott és bekarcolt hullámvonalas díszű oldalrész kihajló peremmel és kiugró vállal (I. t. 3—5.). 4., Barna csupor egyenes szájú töredéke ujjbenyomásos szalagdíszsel (I. t. 6.). 5., Szürke, vastag, háromszög átmetszetű füldarab (I. t. 7.). 6., Szürke, vastag oldaltöredék bekarcolt hullámvonallal (I. t. 8.). 7., Világosszürke, ovális metszetű fültöredék. 8., Fekete, domború vállrész. Lelt. sz: 67. 28. 1—8.

26. *Arka*

1959—60-ban *Salamon Á.* végzett II—III. századi telepen feltárást.³⁹

Saad A. gyűjtéseként került a miskolci Herman Ottó Múzeumba 1970-ben egy szürkés-barna, széles hombár-peremrész (I. t. 9.). Lelt. sz: 71. 27. 1.

27. *Bodrogkeresztúr*

A *bodrogkeresztúr—tokaji országút mentén* 1958-ban vízvezeték-fektetés munkálatai során keresztül vágták az 1920—24-ben *Hillebrandt J.* és *Bella L.* által kutatott rézkori temető területét. *Patay P.* a leletmentés során négy rézkori

sírt tárt fel, a vízvezeték-árokban pedig több őskori és római kori gödör látszott. Az árokból széles hombár-peremek, egyéb peremrészek és korongolt töredék kerültek ki.⁴⁰

A *Kutyasoron* 1951-ben, *Patay P.* újkőkori telepen végzett ásatást, ennek során római kori település leletei is felszínre kerültek. Az első ásónyomból korongolt sárga és szürke, kihajló perem, továbbá egy szürke, széles hombár-peremrész származik. Az I. a. felület második ásónyomából valók a következő leletek: 1., Téglavörös, korongolt, öblös hasú edény töredéke kihajló peremmel. A vállon bekarcolt vonalak és benyomott díszítés láthatók (II. t. 1.). 2., Szürke, korongolt peremrész, a perem alatt besimított hullámvonallal (II. t. 2.). 3., Szürke, korongolt korsó szájrésze füllel (II. t. 3.). 4., 2 db szürke, korongolt hombárperem, a perem alatt bekarcolt hullámvonalköteggel (II. t. 4.). 5., Téglavörös, korongolt, kihajló peremdarab. 6., Szürke, korongolt, vízszintes bekarcolt vonalas oldalrészek. 7., Szürke, korongolt fenéktöredék. A „D” gödörből valók az alábbiak: 1., Szürke, korongolt, kihajló peremű oldalrész bordákkal és függőleges, vízszintes, hullámvonalas besimítással (II. t. 5.). 2., Szürke, korongolt oldalrész vízszintes peremmel, hálós besimítással (II. t. 6.). 3., Barna, durva oldalrész szabálytalan, vízszintes árkolással. A II. felület második ásónyomában egy bronz fibulát találtak. Aláhajtott lábú, a kengyele kissé kiszélesedő (II. t. 7.). A II. felületből származnak: 1., Barnás-szürke, durva csésze egy füllel. M: 3,1 cm, szá: 7 cm, fá: 4,4 cm. (II. t. 8.). 2., Fényesre simított felületű, szürke, csonkakúpos aljú edény töredékei (II. t. 9.). Lelt. sz: 58. 16. 5—17, 51—56, 106—107.

28. *Boldogkőváralja*

A *Fő utcában*, Szepesvári Ferenc házánál hombárperemet találtak. Szürke, vastag, a perem alatt bekarcolt vonalköteggel (III. t. 1.). Lelt. sz: 63. 41. 1.

A *Tekeres-patak völgyében* 1963-ban gyűjtöttünk néhány edénytöredéket: 1., Szürke, vastag hombárperem, a perem alatt mélyen bekarcolt hullámvonallal (III. t. 2.). 2., Barna, vastag hombár-oldalrész mélyen bekarcolt hullámvonalköteggel (III. t. 3.). Ugyaninnen később még egy hombár-perem jutott a múzeumba. Szürke, vastag, a perem alatt bekarcolt hullámvonalköteg van (III. t. 4.). Lelt. sz: 63.40.1—2., 67.29.1.

29. *Bőcs*

Külsőbőcsről *Párducz M.* közölt egy jól iszapolt agyagból készült, talpas poharat.⁴¹

30. *Cserépfalu*

Az *őregtorony* területéről 1956-ban került be a múzeumba egy szürke, duzzadt peremrész (III. t. 5.). Lelt. sz: 58.23.1.

31. *Domaháza*

A tiszafüredi múzeum őriz innen női sírhoz tartozó leleteket: 26 db borostyángyöngyöt, terra sigillata utánzatú edényt, továbbá más sírokból származó borostyángyöngyöt és több, provinciális jellegű edényt.⁴² A leletek késő római koriak.

32. *Fancsal*

1952-ben Pócsi István tanító — valószínűleg településről — gyűjtött össze néhány edénytöredéket. Az *ev. lelkész-ház kertjéből* való egy széles, szürke szalagfűl. A *Zsellérlegelőről* származnak a következők: szürke, behúzott tálperem, 2 db szürke, tagolt perem és szürke, lehajló peremrész. Lelt. sz.: 58.55.2., 58.59.4—6.

33. *Felsőzsolca*

A *Sajó-ártéren* levő homokbányában, a Csikó-tó mellett került elő 1932-ben egy csupor. Szürke, szivacsos anyagú, a kihajló perem alatt bekarcolt hullámvonalaköteggel (IV. t. 1.). Lelt. sz.: 53.1280.1.

A *tsz homokbányájából* Zsira Sándor ajándékaaként jutott a miskolci múzeumba 1962-ben: 1., Tál. Sárgás-barna, szemcsés anyagú, pereme kihajló (IV. t. 2.). M: 11,4 cm, szá: 21,5 cm, fá: 8,6 cm. 2., Barnás-szürke, kihajló peremű oldalrész, bekarcolt vízszintes vonalak között benyomkodott fenyőág dísszel (IV. t. 3.). 3., Terra sigillata töredék, medaillonban harcos ábrázolásával (IV. t. 4.). I. u. 150—180 közé keltezhető.⁴³ Lelt. sz.: 63.42. 1—3.

34. *Garadna*

1959—60-ban *Salamon Á.* tárt fel császárkori településmaradványokat. *Török Gy.* a késő keltakortól keltezi.⁴⁴

35. *Gibárt*

A múlt században került elő egy vandál urnasír, amelynek anyaga a kassai Kelet-szlovákiai Múzeumban van. A következő tárgyakból áll: 2 sarkantyú, lándzsahegy, ezüsttel berakott lándzsahegy, nyílhegy, 7 kés, összehajtogatott kard, amely egy urnában volt, 2 csat, pajzsfogó.⁴⁵

Kalicz N. 1958. évi jelentése szerint Gibárttól északra, kb. 1 km-re, a *Hernád partszakadásában* római kori település nyomai látszóttak.⁴⁶ 1961-ben *Salamon Á.* végzett itt feltárást.⁴⁷

36. *Hangony*

1963-ban a községtől keletre, az *Orvége dűlőben*, a Hangony patak északi partján levő, 5—8 m magasán kiemelkedő vonulaton homokbányászás során koravaskori, s e fölött római kori település leletei kerültek elő. A római kori telepjelenségek, gödrök egymástól nagy távolságra mutatkoztak, a település kb. 350 m hosszú és 80 m széles területen húzódott. A leleteket *Dobosy L.* ózdi iskolaigazgató gyűjtötte össze.⁴⁸ A római kori gödrökből az alábbi edénytöredékek származnak: vörös és fekete, durva, kihajló peremek, hullámvonalas oldalrészek; behúzott tálperemek; szürke, korongolt töredékek; fekete, finom anyagú oldalrészek, hosszú bütyktöredékek; ujjbenyomásos szalagdíszes cserép; barna oldalrész bepecsételt díszítéssel (IV. t. 5.); fekete, finom anyagú oldaltöredék függőlegesen bekarcolt vonalakkal és benyomott pontsorrall (IV. t. 6.). A leletek az ózdi múzeumban vannak.

37. *Hejce*

1969-ben a *Káposztás-kertben* telepről kerültek elő a következő cserepek: 1., Barna, durva, vastag oldalrész bekarcolt hullámvonalköteggel (IV. t. 7.). 2., Barna, durva oldalrész bekarcolt hullámvonallal és egy kerek ujjbenyomással. 3., Szürke oldaltöredék bekarcolt vízszintes, egyenes vonalakkal. 4., Szürke, korongolt, tagolt fenéktöredék. Lelt. sz: 69.41.1—4.

38. *Hernádcéce*

A *Miszlonka-tetőn*, telepről, 1959-ben *Megay G.* gyűjtött össze néhány római kori cserepet: bekarcolt hullámvonalköteges oldalrészeket; korongolt, szürke, kihajló perem-, fül- és fenéktöredékeket. Lelt. sz: 60.20.14—18.

39. *Hét*

Pogony-pusztán, az új településen a felszínen találták az alábbi leleteket: 1., Nyílhegy. Vas, háromélű. H: 7,7 cm (IV. t. 8.). 2., Szürke, vastag oldalrész bekarcolt egyenes és hullámvonalköteggel (IV. t. 9.). 3., Téglavörös, vastag hombár-oldalrész bekarcolt hullámvonalköteggel (IV. t. 10.). 4., Szürke, becsipkedett díszű oldaltöredék (IV. t. 11.). 5., Barnás-szürke oldalrész bekarcolt egyenes vonallal és fenyőág dísszel (IV. t. 12.). 6., Szürke és vörös oldalrész két bekarcolt egyenes vonallal. Lelt. sz: 68.19.1—9.

40. *Hidasnémeti*

1969-ben került be a múzeumba innen néhány edénytöredék: 1., Szürke, vastag hombár-perem (V. t. 1.). 2., Szürke, korongolt tál egyenes oldalrésze duzzadt peremmel (V. t. 2.). 3., Barna, duzzadt, tagolt peremtöredék. 4., Szürke, korongolt, kihajló perem tagolt vállal. 5., Tálka behúzott peremrésze. Barna, belül sötétszürke. 6., Barna, gyűrűs aljrész. Lelt. sz: 69.40.1—6.

41. *Jósvafő*

Szelce-pusztán, Izsó András földjén 1964-ben *Nováki Gyula* gyűjtött össze az újkőkori cserepek mellett valószínűleg telephez tartozó római koriakat is: szürke, kihajló peremrészeket és aljtöredékeket, szürke, korongolt, duzzadt peremrészt. Lelt. sz: 65.36.3—7.

42. *Kistokaj*

A vasútállomás melletti *homokbányában*, a Gerenda nevű határrészben 1963-ban végzett leletmentés során több római kori gödröt bontottunk ki. A gödrök egymástól nagyobb távolságban szétszórta voltak, oválisak, 1,50—2 m átmérőjűek. Az előkerült leletanyag sajnos, a restaurálás során összekeveredett, így az alábbi gödrökhöz való tartozásuk bizonytalan. *I. gödör*: mélysége 40 cm. Leletek: 1., Terra sigillata tál (V. t. 3.). *Gabler D.* meghatározása szerint Drag. 37 formájú, Rheinzabern-i és Antonius Pius — Marcus Aurelius korára tehető.⁴⁹ M: 8,2 cm, szá: 16,5 cm. 2., Terra sigillata töredék (V. t. 4.). Drag. 37 formájú tálból. 3., Terra sigillata töredék (V. t. 5.). Drag. 37 formájú tálból. Westerdorf-i, a III. sz. első harmadára tehető.⁵⁰ 4., Barna, egyenes peremrész és fenéktöredék. *2. gödör*: mélysége 53 cm. 1., Téglavörös, korongolt oldalrész duzzadt

peremmel (VI. t. 1.). 2., Korongolt, téglavörös korsó nyakrésze (VI. t. 2.). 3., Szürke, kihajló peremű oldaltöredék, a vállon ujjbenyomásokkal (VI. t. 3.). 4., Szürke, korongolt, kihajló perem. 5., Vastag, szürke, egyenes peremrészek és oldaltöredékek. 6., Barna, behúzott tálperem. 3. *gödör*: mélysége 40 cm. 1., Téglavörös, korongolt, duzzadt, profilált peremű oldalrész (VI. t. 4.). 2., Szürkés-barna, durva oldaltöredékek. 3., Barna, durva fültöredék. Kerek metszetű. 4., Orsógomb, csonkakúp alakú (VI. t. 6.). Átm: 4,8 cm. 4. *gödör*: mélysége 70 cm. 1., Behúzott peremű, szürkés-barna tál fele, oldalán két bütyökkel (VI. t. 5.). 2., Barnás-szürke, korongolt tál oldalrésze, erősen kihajló peremmel (VI. t. 7.). 3., Szürke oldaltöredék bekarcolt díszítéssel (VI. t. 8—9.). 4., Barnás-szürke, egyenes peremű oldalrészek bütyökkel és ujjbenyomásos díszítéssel (VII. t. 1.). 5., Fekete, vastag cserép bütyökkel (VII. t. 2.). 6., Szürke, egyenes perem és fenéktöredékek. 7., Fekete, korongolt, ívelt vállrész. 8., Fenőkő. H: 9,7 cm, m: 1,3 cm. (VII. t. 5.) 5. *gödör*: mélysége 85 cm. 1., Szürke kis bögre fele, vízszintesen elhelyezett kis füllel (VII. t. 3.). 2., 2 db szürke, korongolt oldalrész kihajló peremmel. 3., Barna, egyenes peremtöredék. 6. *gödör*: mélysége 65 cm. 1., Korongolt oldal- és peremrészek (VII. t. 4.). 2., Sötétszürke, ujjbenyomásos oldalrész (VII. t. 6.). 3., Szürke, seprűzött oldalrész. 4., Durva oldalrészek. 7. *gödör*: mélysége 95 cm. 1., Nagy fazék, barna. Pereme alatt ujjbenyomásos díszítés. M: 40 cm, szá: 27,5 cm, fá: 18,5 cm (VII. t. 7.). 2., Vörös-barna, korongolt tál fele (VII. t. 8.). 3., 2 db vörös, korongolt oldalrész fogaskerek-díszítéssel (VII. t. 9.). 4., Világosbarna, korongolt oldalrészek. 5., Szürkésbarna, vastag, durva oldalrészek. 8. *gödör*: mélysége 80 cm. 1., Grafitos, fésűs díszű töredékek (VIII. t. 1—2.). 2., Szürke, korongolt táltöredék, a vállon két bekarcolt vonallal (VIII. t. 3.). 3., Szürke, korongolt táltöredék (VIII. t. 4.). 4., Szürke, korongolt, kihajló peremrész (VIII. t. 5.). 5., Szürke, korongolt, kihajló tálperemek. 6., Durva oldaltöredékek. 9. *gödör*: mélysége 55 cm. Kövek, állatcsontok és durva, vastag edényoldalrészek voltak benne. A homokbánya területéről még a következő cserepeket gyűjtöttük össze: 1., Szürke, korongolt oldalrész körös és pontsoros bepecsételéssel (VIII. t. 6.). 2., Szürke, durva oldalrész bütyökkel (VIII. t. 7.). 3., Több kihajló és behúzott peremrész és oldaltöredékek.

A homokbánya déli részén honfoglaláskori temető leletmentése során gyűjtöttünk 1970-ben néhány római kori edénytöredéket: 1., Grafitos, duzzadt peremrész bevagdalt és fésűs díszű oldallal (IX. t. 1.). 2., 2. db szürke, korongolt táloldalrész (IX. t. 2.). 3., Szürke, korongolt oldalrész két lapos bordával díszítve (IX. t. 3.). 4., Szürke csupor oldalrésze kettős bütyökkel (IX. t. 4.). 5., Sárgás-barna, korongolt oldalrész vörösés-barna festett vonalakkal (IX. t. 6.). 6., Korongolt, kihajló peremek. 7., 2 db grafitos, duzzadt peremrész. 8., Terra sigillata töredék (IX. t. 5.). Drag. 37 formájú tál oldalrésze. Meghatározása: Rheinzabern, Mammilianus, 194—233 közé tehető.⁵¹ A kistokaji leletek lelt. sz: 65.20.1—67., 71.21.3—13., 71.32.1.

Kistokaj *határában*, a gázvezeték mentén gyűjtöttek és adtak át a múzeumnak néhány római kori cserepet: grafitos, duzzadt peremrész, kihajló peremű, durva oldalrészek. Lelt. sz: 69.43.1—4.

43. *Mád*

Az iskolaudvaron került elő egy hagymafejes bronz fibula, amelyet a Szerencsi Helytörténeti Múzeum őriz. Beütött és rovátkolt díszítés van rajta. H: 7,6 cm. (X. t. 1.).

44. *Miskolc*

A Bessenyei- és Vásárhelyi-út közötti területen, a régi katonai gyakorló téren egy kis kézzel formált, szürke, kihajló peremű csuport találtak, amelyben 115 különböző római pénz volt. *Leszih Andor* feljegyzése szerint a legkésőbbi érem kibocsátási éve: i. sz. 193. A régi katonai gyakorló térről Marjalaki Kiss Lajos gyűjtéseként is jutottak be a múzeumba — őskori tárgyakkal együtt — római kori leletek: 1., Szürke, kihajló peremű, ferdén árkolt csésze fele (X. t. 2.). Fá: kb. 5 cm. 2., Szürke hombárperem, a perem alatt hornyolásokkal (X. t. 3.). 3., Szürke, tagolt hombár-perem, a perem alatt bekarcolt hullámvonal-köteggel (X. t. 4.). Lelt. sz: 53.818.3., 53.1195.1—2.

A *Betonárugyárban*, a kazánház átépítésével kapcsolatos földmunkák során római kori telep maradványai kerültek felszínre. A 2,30 m mélyen levő paticsrétegben és fölötté is csepeket és állatcsontokat találtunk. 1., Barnás-vörös, durva, talpas tálka alja. Talpátm: 7,5 cm. (X. t. 5.). 2., Barna, tagolt hombárperem (X. t. 6.). 3., Kézzel formált és korongolt oldalrészek. 4., 2 db világosbarna, korongolt, festett kis oldalrész fogaskerékdíszítéssel. Lelt. sz: 64.25.1—7.

Dudujkán, a Műszaki Egyetem mellett is kerültek elő római kori edénytöredékek: 1., Szürke, korongolt, egyenes oldalrész duzzadt peremmel (X. t. 7.). 2., Szürke oldalrész egyenes peremmel, benyomkodott bordával (X. t. 8.). 3., Grafitos oldalrész vízszintes bordával és fésűs díszítéssel. Lelt. sz: 63.28.2—5.

Hejőcsabán, a Cementgyárnál a Hejőparton is van császárkori telep.⁵²

A *Sötétkapu mellett Komáromy J.* ásatása során római kori település-maradványok is előkerültek. A leletek értékelését *Párducz M.* végezte el.⁵³ A telepet az i. sz. kezdetétől a II. sz. közepéig keltezte.

A Rákóczi u. 2. sz. alatt került elő 1957-ben néhány kerámiatöredék, amelyek a sötétkapui telepről származnak: 1., Szürke oldalrész egymást keresztező, bekarcolt vonalakkal (XI. t. 1.). 2., Barna hombárperem (XI. t. 2.). 3., Durva oldalrészek. Lelt.sz:65.4.1—7.

A *Szabadság-téren* 1962-ben végeztünk leletmentést, amelynek során I—II. századi telepnymot találtunk.⁵⁴

A *Tiszai pályaudvaron* 1911-ben találtak egy kis bögrét. Szürke, finoman iszapolt agyagból készült, egy fülű (XI. t. 3.). M: 11,5 cm, szá: 8 cm, fá: 5 cm. Lelt. sz: 53.1145.1.

A *Fűtőház területéről* egy szürke, durva kis csuport származik (XI. t. 4.). M: 10,3 cm, szá: 9,3 cm, fá: 7,5 cm. Lelt. sz: 53.1284.1.

A *Rendező pályaudvaron* 1950-ben *Megay G.* gyűjtötte össze a következő római kori leleteket: 1., Rózsaszínű, korongolt tál darabjai. A fényes vörös bevonás foltokban maradt meg. Kör- és szívalakú bepecsételt díszítéssel (XI. t. 7.). 2., Sötétszürke, becsipkedett díszű edény oldalrészei (XI. t. 5.). 3., Barnás-szürke, durva, körömbenyomásos oldalrészek (XI. t. 6.). 4., Sötétszürke, korongolt, kihajló peremtöredék. 5., Barna, durva, kihajló peremű csuport

oldalrésze, a vállon bekarcolt hullámvonalakkal (XI. t. 8.). Lelt. sz.: 53.1183.1—2., 53.1184.1—5.

A *Sajó-parton*, a *Zsarnay-tagon* római kori telepet ásatott *Megay G.* 1934-ben. Tűzhelyben és körülötte találta a következő leleteket: 1. Szürke, korongolt, kihajló peremű edény harmada (XI. t. 9.). 2. Szürke, durva, kihajló peremű töredék, a vállon ujjbenyomással (XII. t. 1.). 3. Világosbarna, durva, kihajló peremű cserép, a vállon ferde bevágásokkal (XII. t. 2.). 4. Szürke, korongolt, kihajló peremű oldalrész, a perem alatt bordával (XII. t. 3.). 5. Szürke, durva, kihajló peremrészek és fenéktöredék. 6., Vörös, finom anyagú kis oldalrész két hornyolással. 7. Orsógomb. Csonkakúpalakú, szürke (XII. t. 4.). M: 3 cm, átm.: 3,6 cm. 8., Bronz karika. Ovális (XII. t. 5.). Átm.: 3 cm. 9. Ezüst fibula túje (XII. t. 6.). H: 4,1 cm. A lelettel együtt egy római ezüst pénz is előkerült, *Leszih A.* meghatározása szerint II. Claudius Gothicus (268—270) pénze. Lelt. sz.: 53.1193.1—11., 58.129.1—2.

A *Sajó mellett*, homokbányákban került elő 1911-ben két fibula: 1. Bronz, aláhajtott lábú. Lemezes kengyelén bevéselt cikk-cakk minta (XII. t. 7.). H: 5,6 cm. 2., Bronz, aláhajtott lábú (XII. t. 8.). H: 5,5 cm. Lelt. sz.: 53.1296.1—2.

A *Szirma határában* levő Ósenke pusztáról, a Sajó melletti Mester-féle kavicsbányából az 1940-es évek elején jutottak a múzeumba leletek: 1., Sötétszürke, árktolt, kihajló peremű oldalrész, a vállon két bekarcolt vonallal (XII. t. 9.). 2., Hombár-perem, tagolt (XII. t. 10.). Lelt. sz.: 53.617.1., 58.67.5.

A *Fáskert* területén az 1930-as évek elejétől 1948-ig kerültek elő leletek. Ezek nagy része temetőhöz tartozik, de a sok edénytöredék még telepre is enged következtetni. Először a sírleleteket közöljük. Előkerülési körülményeiket a leltárkönyvi bejegyzésekből ismerjük. *a) sír*: Mélysége: 60—70 cm. A váz fejjel „északnak nézett”. A lábak között kis bögre volt: sötétszürke, kihajló peremű. Hasa enyhén horpasztott (XIII. t. 1.). Fá.: 5 cm. A derék tájon vasfibulát találtak, h.: 4 cm. (XIII. t. 2.). *b) sír*. Mellékletek: 1., Bronz csat, tuskéje hiányzik. H.: 4,5 cm, sz.: 2,4 cm. (XIII. t. 3.). 2., Gyöngy. Szürke paszta, felülete feketés csillagokkal rajzolt (XIII. t. 4.). Átm.: 1,5 cm. 3., Gyöngy. Szürke paszta (XIII. t. 5.). 4., Vaskés. Egyélű. Hiányos (XIII. t. 6.). H.: 6,7 cm, sz.: 1,3 cm. 5., Lándzsa. Vas (XIII. t. 7.). H.: 27,5 cm. 6., Vas tárgy, gombalakú, töredékes. *c) sír*. A b) sírhoz közel került elő. Mélysége: 150 cm. A váz arccal kelet felé nézett. Mellékletek: 1., Fibula. A nyaknál találták. Ezüst. Kerekmetszetű kengyele rovátkolt. Túje hiányzik (XIII. t. 8.). H.: 6,1 cm. 2., Fibula töredéke. Ezüst, lemezes. (XIII. t. 9.). H.: 6,2 cm. 3., Fibula töredéke. Ezüst, lemezes (XIII. t. 10.). H.: 5 cm. 4. Bronzlemez, kis lyukkal. 4 db, a „váz bal lábcsontjánál voltak”. (XIII. t. 11.) 5., 2. db karperec, a két karon voltak. Ezüstök, kerekmetszetűek, szélesedő végűek, díszítetlenek (XIII. t. 12—13.). 6., Gyöngyök: 1 db fehér kalcidon, lapított, átm.: 1,7 cm.; 1 db méz, hordóalakú, h.: 1,5 cm; 1 db fekete paszta, h.: 1,1 cm; 6 db piros paszta, h.: 0,6 cm (XIII. t. 14.). *d) sír*. A b) és c) sírhoz közel került elő. Mellékletek: 1., Vaskés. A derékon találták. Nyele letört (XIII. t. 15.). H.: 14 cm. 2., Vas kard. A váz jobb oldalán volt. Kétélű (XIII. t. 16.). H.: 82,5 cm. 3. Csésze. Vöröses-barna, virágcserepalakú, durva szemcsés (XIII. t. 17.). M.: 9,2 cm, szá.: 13 cm, fá.: 5 cm. A lábfejek között került elő. Lelt. sz.: 53.1169.1., 53.1178.1., 53.1170.1—6., 53.1171.1—9., 53.1172.1—3.

Az alábbi tárgyak szintén sírokhoz tartozhattak: 1. Gyöngy. Mész. Átm.: 1,5 cm (XIII. t. 18.). 2. Gyöngy. Kék üveg. Átm.: 1,4 cm (XIII. t. 19.). 3. Fibula. Bronz (XIV. t. 1.). H.: 6,3 cm. 4. Vas kés. Egyélű (XIV. t. 2.). H.: 22,8 cm. 5. Vas kés. Egyélű (XIV. t. 6.). H.: 10,2 cm. 6. Vaskés. Egyélű (XIV. t. 7.). H.: 9,8 cm. 7. Orsógomb. Szürke, kettőscsonkakúpos (XIV. t. 3.). M.: 1,9 cm, átm.: 3,7 cm. 8. Orsógomb. Világosszürke, korongolt edény oldalából (XIV. t. 4.). 9. Orsógomb. Szürke, kettős csonkakúp alakú (XIV. t. 8.). M.: 1,6 cm, átm.: 2,5 cm. 10. Fenőkő. Barnásszürke (XIV. t. 5.). H.: 7 cm. 11. Fenőkő. Vörös (XIV. t. 9.). H.: 6,2 cm. 12. Fibula. Bronz. Aláhajtott lábú, kengyelén gyöngyszerűen tagolt bordával (XIV. t. 10.). H.: 5,5 cm. 13. Fibula. Bronz. Töredékes (XIV. t. 11.). H.: 3,5 cm. Szintén sírból származhat egy — 1948-ban vétel útján múzeumba jutott — nagy tál (XIV. t. 12.). Feketés-szürke. M.: 16 cm, szá.: 29,5 cm, fá.: 8 cm. E tárgyak lelt. sz.: 53.1173.1., 53.1174.1., 53.1175.1—2., 53.1176.1—4., 53.1177.1., 53.1179.14—17., 53.1180.1.

A Fáskertből több római pénz származik, nyilvánvalóan a temető sírjából kerültek elő a földmunkák során. Ezek többek között — *Leszih A.* meghatározása szerint — Gallienus, II. Claudius Gothicus, Diocletianus, I. Constantinus, I. Licinius, II. Constantius, I. Constans pénzei, tehát 254—361 között készültek.

A sírok előkerülésével egyidőben sok edénytöredéket is találtak, amelyek valószínűleg *település* maradványai: 1., Szürkés-vörös, korongolt, bordázott oldalrész (XIV. t. 13.). 2. Szürke hombár-peremek (XIV. t. 14—16.). 3. Sötétszürke, korongolt oldalrész bekarcolt vonalak között benyomkodott díszítéssel (XIV. t. 17.). 4. Szürke, korongolt oldaltöredék fogaskerék-díszítéssel (XIV. t. 18.). 5. 7 db szürke, tagolt hombár-perem (XV. t. 1., 6.). 6. Szürkés-barna, korongolt oldalrész benyomott kör- és ékalakú díszítéssel (XV. t. 2.). 7. Szürke oldalrész ovális benyomásokkal (XV. t. 3.). 8. 2 db barnás-szürke cserép ferde benyomásokkal (XV. t. 4.). 9. 2 db barna, durva, benyomkodott perem (XV. t. 5.). 10. Sötétszürke, durva perem ujjbenyomásos díszítéssel (XV. t. 7.). 11. Szürke, vastag aljrész, a fenék széle fölött benyomott négyszöges sor díszíti (XV. t. 8.). 12. Szürke, behúzott peremű, korongolt tál töredéke (XV. t. 9.). 13. Szürke, korongolt oldalrész bepecsételt díszítéssel (XV. t. 10.). 14. Fültöredék benyomkodott apró négyszögekből álló sorral díszítve (XV. t. 11.). 15. Szürke, korongolt aljrész koncentrikus árkolással (XV. t. 13.). 16. Szürke és vörös, korongolt oldalrészek. 17. Szürke, durva oldalrészek és kihajló peremek. 18. Orsógomb, bevágásokkal díszítve (XV. t. 12.). Átm.: 2,8 cm. Lelt. sz.: 53.1168.1—10., 53.1169.2—8., 53.1177.2., 53.1179.1—13., 58.67.1—8., 58.70.1—5.

Szirmán, a Sajó-parton, a *Sóskásnak* nevezett részen 1946—47-ben kerültek elő római kori edénytöredékek: 1. Szürke, korongolt, behúzott peremű táltöredék (XVI. t. 1.). 2. Szürke, csonkakúp alakú csésze töredéke (XVI. t. 2.). M.: 4,4 cm, 3., Szürke, durva oldalrész benyomott díszel (XVI. t. 3.). 4. Barna oldaltöredék körömbenyomással (XVI. t. 4.). 5. Szürke, korongolt cserép nagy fogaskerék-díszítéssel (XVI. t. 5., 8.). 6. Vörös-barna hombár perem- és oldalrészei (XVI. t. 7.). 7. Szürke, korongolt, duzzadt perem (XVI. t. 9.). 8. Szürke oldalrész kihajló peremmel, vállán bekarcolt vonal alatt három kerek benyomással (XVI. t. 10.). 9. Feketés-szürke, kihajló perem tűzdelt dí-

szítéssel (XVI. t. 11.). 10. Feketés-szürke, benyomkodott-gödröcskés díszű oldalrész (XVI. t. 12.). 11. Szürkés-vörös oldalrész benyomkodott szalagdísszel (XVII. t. 1.). 12. Szürke, korongolt, vastag oldalrész bekarcolt egyenes és hullámvonalköteggel (XVII. t. 2.). 13. Szürkés-barna oldalrész körömcsípes szalagdísszel (XVII. t. 3.). 14. Szürke oldalrész vízszintesen betűzdelt díszítéssel (XVII. t. 4.). 15. Szürke, finom anyagú oldalrész bekarcolt hullámvonallal (XVII. t. 5.). 16. Szürke, széles hombár-perem (XVII. t. 6.). 17. Világosbarna, korongolt oldalrész benyomott díszítéssel (XVII. t. 7.). 18. Szürke, korongolt oldalrész, triskeles töredéke bepecsételt díszítéssel (XVII. t. 8.). 19. Barnás-szürke oldalrész benyomott, szögletes pontsorról (XVII. t. 9.). 20. Barna cserép bekarcolt rácsmintával (XVII. t. 10.). 21. Szürke, kihajló peremű töredék bekarcolt vonalkötegekkel (XVII. t. 11.). 22. Több korongolt és kézzel formált oldalrész és fenéktöredék. 23. Vaskés (XVI. t. 6.). H.: 7,7 cm. Lelt. sz.: 53.857.1., 53.1163.1—4., 53.1164.1—10., 53.1165.1., 53.1166.1—11., 53.1167.1—6., 53.1181.1—3., 58.68.3—5., 58.105.1—2.⁵⁵

45. Muhi

A *Kocsmadombon* 1929-ben bronz sarkantyút találtak (XVIII. t. 1.). A kúpos tüske tövéénél két bekarcolt vonal van. H.: 7,2 cm. Lelt. sz.: 53.1196.1. Ugyanakkor itt egy Traianus ezüst pénzt is találtak, majd az 1930-ban végzett ásatás során az őskori sírok között egy vandál urnasírt. Az apró pontbenyomásokkal képezett horogkeresztekkel és háromszögekkel díszített, talpas urnát kőlap fedte. Az urnában a hamvak között 3 orsógomb volt. A temetkezést *Leszih A.* közölte.⁵⁶

46. Ónod

1968-ban a *homokbányában* késő bronzkori telep leletmentése során római kori telepjelenségek és leletek is előkerültek. I. szelvény: 1., Szürke, korongolt, behúzott peremű táltöredék (XVIII. t. 2.). 2., Szürke, korongolt oldalrészek. 3. Fenőkódarab (XVIII. t. 3.). I. szelvény, 2. gödör, mélysége: 130 cm. Szürke, korongolt és barna, durva cserepek voltak benne.

A homokbánya oldalában is volt római kori gödör. Mélysége: 150 cm. Leletek: 1. Sötétszürke, ívelt nyakú, domború vállú bögre töredéke (XVIII. t. 4.). 2. Barnás-szürke, egyenes peremű oldalrész, a perem alatt bütyökkel (XVIII. t. 7.). 3. Szürke, korongolt oldalrészek és behúzott peremrész. 4., 2 db szürke, kettős csontakúpos orsógomb (XVIII. t. 5—6.). Átm.: 3,4 ill. 3,5 cm.

A homokbánya területén gyűjtött cserepek: 1., Szürke, szélesen kihajló peremtöredék (XVIII. t. 8.). 2., 4 db. szürke oldalrész ujjbenyomásos szalagdísszel (XVIII. t. 9.). 3., Szürke, vastag oldalrész bekarcolt hullámvonallal (XVIII. t. 10.). 4., 3. db szürke, vastag, durva, ujjbenyomásos oldaltöredék (XVIII. t. 11.). 5., Szürke oldalrészek. Lelt. sz.: 69.19.18—23., 46—48., 71—80., 69.21.1—8.

47. Ózd

A *Stadion* építésekor, a földmunkák során, 1951-ben őskori és császárkori leletek kerültek elő. *Párducz M.* és *Korek J.* leletmentésében feltárt római kori településmaradványok kora 250—350 közé tehető.⁵⁷

A megszűnt ózdi múzeumnak a miskolci múzeumba jutott régészeti anyagában van néhány — ózdi vagy Ózd környéki — római kori lelet is. Lelőhelyüket közelebbről nem ismerjük. 1. Csupor. Szürke, durva anyagú (XVIII. t. 12.). M.: 9 cm, szá.: 11 cm, fá.: 5 cm. 2. Szürke, fényezett kis vállrész két ujjbenyomással (XVIII. t. 13.). 3. Csupor. Barnás-szürke (XVIII. t. 14.). M.: 8,8 cm, szá.: 10,8 cm, fá.: 6,5 cm. 4., Csupor. Szürke, korongolt (XIX. t. 1.). M.: 11 cm, szá.: 13 cm, fá.: 5,8 cm. 5. Barna, vastag oldalrész bekarcolt hullámvonalköteggel és beszúrt vonalakkal (XIX. t. 2.). 6., Szürke, kihajló peremű csuprok felső részei. 7. Szürke oldalrész ívelt, vízszintesen bordás vállal. Lelt. sz.: 68.6.10—17.

48. Pányok

1966-ban került be Pányokról a miskolci múzeumba néhány cserép, közelebbi lelőhelyüket nem ismerjük: 1. Barna, ívelt oldalrész, kihajló peremmel, a vállon bevagdalt bordával (XIX. t. 3.). 2. 2 db szürkés, durva, kihajló perem (XIX. t. 4.). 3. Szürke, kihajló perem- és oldalrész. 4. Barna fenéktörödékek. Lelt. sz.: 67.31.1—6.

49. Putnok

A Sajó-parton, a vasútállomással szemben, 1967-ben gyűjtöttünk néhány edénytörödéket: 1. Szürke, duzzadt perem (XIX. t. 5.). 2. Szürke oldalrész befesült egyenes és hullámvonalköteggel (XIX. t. 6.). 3. Barna, nagy oldalrész vízszintes, hosszúkás bütyökkel (XIX. t. 7.). Lelt. sz.: 67.32.1—4.

50. Prügy

Petrikovics László orvos gyűjtéseként őriz Prügyről a Szerencsi Helytörténeti Múzeum egy lemezes bronz fibulát (XIX. t. 8.). Hiányos. H.: 9 cm.

Párducz M. egy szürke, élesen hasasodó edényt közölt Prügyről.⁵⁸

51. Sajókeresztúr

A *Malomszeren* előkerült római kori leletek — több, bükki kultúrába tartozó cseréppel együtt — 1947-ben *Marjalaki Kiss L.* révén jutottak a múzeumba: 1. Fibula. Bronz, aláhajtott lábú (XX. t. 1.). Tüje hiányzik. H.: 6,5 cm. 2. Sötétszürke, korongolt, kihajló perem (XX. t. 2.). 3. Szürke, korongolt, duzzadt tálperem, a perem alatt fogaskerek-díszhez hasonló, enyhe bemélyítésekkel (XX. t. 3.). 4. Szürke oldalrész bekarcolt hullámvonalköteggel (XX. t. 4.). 5. Szürke, korongolt, bebökdösött díszű oldalrész (XX. t. 5.). 6. Szürke, kerek benyomásokkal díszített oldalrész (XX. t. 6.). 7. Szürke, korongolt edény kihajló peremrész, amelyen belül bekarcolt hullámvonalköteg fut körbe, kívül egymást keresztező vonalakkal bevagdalt (XX. t. 7.). 8. Fényes, sötétszürke oldalrész apró ék alakú benyomásokból álló egyenes és ívelt mintával (XX. t. 8.). 9. Szürke oldalrész bekarcolt zeg-zug vonalak közt, ékalakú benyomásokkal díszítve (XX. t. 9.). 10. Szürkés-barna, becsipkedett-gödröcskés oldaltörödékek (XX. t. 10.). 11. Szürke, korongolt, bekarcolt hullámvonalas oldalrészek. 12. Szürke, korongolt, kihajló peremrész. 13. Orsógomb fele. Csonkakúp alakú. Átm.: kb. 3,6 cm. Lelt. sz.: 53. 1182. 1—4.; 58. 69. 1—8.; 58. 106. 1—9.

Sajókeresztúr és Sajóecseg között, a Sajó kanyarulatában levő homokbányában 1952-ben *Risztics Emília* végzett leletmentést. Jelentése szerint⁵⁹ telepjelenségeket, gödröket talált. A leletek az újkőkorból, kora vaskorból és a római korból származnak. Római koriak: 1. Szürke, korongolt, széles peremű oldalrész, a perem alatt vízszintesen bekarcolt vonalakkal és ferde kis benyomásokkal (XX. t. 11.). 2. Szürke hombár-oldalrész széles peremmel, bekarcolt hullámvonalköteges díszítéssel (XX. t. 13.). 3. Szürke hombár-oldalrész széles peremmel, alatta mély cseppalakú benyomásokkal díszítve (XXI. t. 1.). 4. Sárga, kihajló peremű oldalrész, vállán egyenes vonalakba rendezett ék-alakú benyomásokkal (XXI. t. 2.). 5. Barnás-szürke edény alsó fele. A vállán cikk-cakk vonalba rendezett ék-alakú benyomásokkal díszített (XXI. t. 3.). Csonkakúp alakú tál töredékei. 7. Sárga és szürke, korongolt fenékrészek. 8. Vasesszék, hiányos. H.: 26 cm (XX. t. 12.). Lelt. sz.: 58. 176. 18—26.

E lelőhelytől kb. 1—2 km távol, a községtől 1 km-re északra, a *Sajó mellett levő homokbányában* 1956-ban *Kazacsayné Gnant Pálma* végzett leletmentést.⁶⁰ Szórvány-leletként több újkőkori, kora vaskori és római kori cserép került be ekkor innen a múzeumba. Az utóbbiak a következők: 1. Hombár-perem, tagolt (XXI. t. 4.). 2. Szürke, korongolt, duzzadt peremrész (XXI. t. 5.). 3. Duzzadt peremrész, a perem alatt bordával és függőleges fésüléssel (XXI. t. 6.). 4. Fésűs díszű oldalrész (XXI. t. 7.). 5. Kihajló peremű oldalrész, a vállon két bekarcolt vonallal (XXII. t. 1.). 6. Barna, kihajló peremű töredék, a vállon bekarcolt zeg-zug díszítéssel (XXII. t. 2.). 7. Szürke, durva, kihajló peremű töredék, a vállon ék-alakú benyomások alatt bekarcolt zeg-zug vonal-díszítéssel (XXII. t. 3.). 8. Körömbenyomásos és benyomott fenyőág-mintás oldalrész (XXII. t. 4.). 9. Bekarcolt háló-mintás oldalrész (XXII. t. 5.). 10. Benyomott díszű oldalrész (XXII. t. 6.). 11. Vízszintes és ferde árkolással díszített töredék (XXII. t. 7.). 12. Bepecsételt díszű oldalrész (XXII. t. 8.). 13. Körömbenyomásos oldalrész (XXII. t. 9.). 14. Szürke, korongolt, bekarcolt hullámvonalkötegekkel díszített, kihajló peremű oldalrész (XXII. t. 10.). 15. 2 db grafitos cserép. 16. Korongolt és kézzel formált, kihajló peremrészek. Lelt. sz.: 58. 177. 11—44.

Ugyaninnen, Novák B. gyűjtéseként került a Herman Ottó Múzeumba 1956-ban még néhány tárgy: 1. Egyik végén hegyes, a másikon köpús vastárgy. H.: 22,5 cm (XXII. t. 11.). 2. Szürke, tagolt hombár-perem (XXIII. t. 1.). 3. Szürke, korongolt, kihajló peremű oldalrész bekarcolt hullámvonalkötegekkel (XXIII. t. 2.). 4. Korongolt és kézzel formált, szürke oldalrész. Lelt. sz.: 58. 178. 1—6.⁶¹

52. *Sajónémeti*
Császárkori telepnyomok.⁶²

53. *Sárospatak*
Császárkori telepnyomok.⁶³

54. *Sátoraljaújhely környéke* (?).

Párducz M. három nagy, szürke, urnaalakú edényt közölt. Vállukon függőleges besimítás, illetőleg háló-minta, az egyikén még besimított ék alakú díszítés is van.⁶⁴

55. Szerencs

A Rákóczi-u.-ban kerültek elő az alábbi leletek: 1. Szürke, korongolt, széles peremű, bordás nyakrészek (XXIII. t. 3—4.). 2. Szürke, tagolt hombár-perem (XXIII. t. 5.). 3. Szürke, duzzadt peremű oldalrész bekarcolt hullámvonallal (XXIII. t. 6.). 4. Szürke, korongolt oldalrész 2 cm átmérőjű bepecsételt díszítéssel (XXIII. t. 7.). 5. Barna, bepecsételt díszű oldaltöredék (XXIII. t. 8.). A tárgyak a Szerencsi Helytörténeti Múzeumban vannak.

56. Szirmabesenyő

Az 1910-es években a *Berek* területén kerültek elő a következő tárgyak: 1. Barnás-szürke, durva, kihajló peremű oldalrész, a peremen és a vállán ujjbenyomásos díszítéssel (XXIII. t. 9.). 2. Barnás-szürke, durva, kihajló peremű oldalrész, a peremen és a vállán ferde bevágásokkal (XXIII. t. 10.). 3. Szürke, tagolt hombár-perem (XXIV. t. 1.). 4. Csont fésű töredéke három szegeccsel. Két lapból áll (XXIV. t. 2.). 5. Orsógomb. Vörös. Átm.: 3,3 cm (XXIV. t. 3.). Lelt. sz.: 53.1188.1—2., 53.1190.1., 53.1192.1., 58.144.1.

Szintén ekkor jutott a múzeumba, közelebbi lelőhely megjelölése nélkül, Szirmay Alfréd ajándékaként az alábbi néhány lelet: 1. Szürke, korongolt, horpasztott oldalú pohár töredéke (XXIV. t. 4.). Fá.: 3 cm. 2. Csont fésű. Két lapból áll, fogai hiányoznak. Hat szeghely van rajta. H.: 10 cm (XXIV. t. 5.). 3. Csont fésű. Két lapból áll, amelyeket hat szeg tartott össze. Vésett, apró háromszögekből álló díszítés keretezi (XXIV. t. 6.). H.: 9 cm.⁶⁵ Lelt. sz.: 53.1161.1., 53.1189.1., 53.1191.1.

Szirmabesenyőről valók még a következő tárgyak: 1. Hombár. Világosszürke, durva. Pereme ferdén lesimított, vállán bevagdalt borda fut körbe (XXIV. t. 7.). M.: 71 cm, szá.: 41 cm. 2. Fibula. Bronz horgonyfibula (XXIV. t. 8.). H.: 4,7 cm. 3. Gyöngyök: 2 db hatszögletűre csiszolt, barna üveg, a többi piros, zöld, fehér paszta (XXIV. t. 10.). Lelt. sz.: 53.1308.1., 53.1324.1., 62.78.1.

1955-ben *homokbányában* találtak egy ezüst csatot. Ovális, szögletes metsetű karikája, négyszögletes lemeze van (XXIV. t. 9). H.: 6 cm. Lelt. sz.: 58.15.1.

1967-ben terepbejárás során a *Sajó partszakadásában*, a Sajó bal partján, a falu mellett gyűjtöttünk össze néhány cserepet 40—75 cm mély, római kori gödörből. Többek között szürke, kihajló peremű oldalrész és szürke, ujjbenyomásos kis oldaltöredéket. Lelt. sz.: 68.18.1—8.⁶⁶

57. Tarcal

1954-ben a *Fő utcán*, a kőbányához tartozó emeletes épület szennyvíz-tároló medencéjének földmunkálatai idején Horusitzky Zoltán végzett leletmentést, amelynek során bronz-, római- és középkori edénytöredékek kerültek elő. Római koriak: 1. Tál. Szürke, korongolt, kis talpon áll (XXV. t. 1.). M.: 9,2 cm, szá.: 8 cm. 2. Szürke, korongolt, tagolt oldalrész (XXV. t. 2.). 3. Szürke, korongolt, vízszintes-függőleges besimitással díszített oldalrész (XXV. t. 3.). 4. Szürke, korongolt, tagolt fenékrész. Lelt. sz.: 58.11.1—4.

58. Tiszaladány

Római kori telepnyomok.⁶⁷

59. *Tiszaluc*

1932-ben dr. Bender Béla ajándékozta a miskolci múzeumnak a következő tárgyakat: 1. Fibula. Bronz, rombusz alakú. A közepén levő kis dudort három borda keresztezi, amelyek közül a középső rovátkolt. Sarkain piros üvegpaszta van. Tűrésze hiányzik. Mérete: 2,7 cm × 2,3 cm (XXV. t. 5.). 2. 2 db borostyán gyöngy. Laposak, kard-gyöngyök voltak (XXV. t. 6—7.). Átm.: 3,9, illetőleg 3,3 cm. Lelt. sz.: 53.1186.1—3.

A *Dankadomb* a lelőhelye egy szürke, széles hombár-peremnek. A perem alatt bekarcolt hullámvonalköteg van (XXV. t. 4.). Lelt. sz.: 53.1187.1.

60. *Tokaj*

Pap Miklós gyűjtéséből, Tokajról vagy környékéről származnak a következő tárgyak: 1. 2 db szürke hombár-perem, a perem alatt bekarcolt hullámvonalköteggel (XXV. t. 8.). 2. Tál. Szürke, virágcerép alakú, kis talpon áll. Pereme ferdén lesimított. M.: 8,5 cm, szá.: 12 cm, fá.: 4,3 cm (XXV. t. 9.). 3. Tál. Szürke, korongolt, virágcerép alakú. Pereme ferdén lesimított. M.: 11,8 cm, fá.: 5,7 cm (XXV. t. 10.). 4. Tál. Barnás-szürke, virágcerép alakú. Pereme ferdén lesimított. M.: 12 cm, fá.: 5 cm (XXV. t. 11.). 5. Csupor. Szürke, kihajló peremű. M.: 9,8 cm, szá.: 13,2 cm, fá.: 7,2 cm (XXV. t. 12.). 6. Csupor. Szürke, korongolt, vállán borda fut körbe. M.: 10,7 cm, szá.: 6,5 cm, fá.: 6 cm (XXV. t. 13.). 7. Csupor. Kihajló peremű. M.: 7,6 cm, szá.: 4,7 cm, fá.: 3,8 cm (XXV. t. 14.). 8. Szürkés-barna, kihajló perem bekarcolt hullámvonallal. 9. Barna oldalrészek bekarcolt hullámvonalkötegekkel. Lelt. sz.: 68.7.132—140.

61. *Uppony*

Császárkori telepnyomok.⁶⁸

62. *Zalkod*

A *Jakab-dombon* 1965-ben végzett telepfeltárást *Salamon Á.* A telepet a III. század végétől az V. századig keltezi.⁶⁹

Borsod megyéből, ismeretlen lelőhelyről származnak az alábbiak: 1. Sötétszürke, korongolt, horpasztott edénytöredék hullámos, galléros peremmel (XXV. t. 15.). 2. Fibula. Bronz. H.: 4,5 cm (XXV. t. 16.). Lelt. sz.: 53.1194.1., 58.190.1.

II.

Az ismertetett Borsod megyei lelőhelyekről származó emlékműanyag felöleli az i. sz. I—IV. században Észak-Magyarország nagyobbik részét benépesítő lakosság kerámiaművességének és más használati tárgyainak lényegesebb formakészletét. Ezt a következőkben típusok szerint tárgyaljuk.

Fibulák

A fibulák között legnagyobb számban az *aláhajtott lábúakat* találjuk. Lelőhelyei: Bodrogkeresztúr-Kutyasor (II. t. 7.), Miskolc, Sajó melletti homokbánya (XII. t. 8.), Miskolc, Szirma-Fáskert (XIV. t. 1.), Sajókeresztúr-Malomszer (XX. t. 1.). Ugyancsak aláhajtott lábú, de dízesebb a XIV. t. 10. sz. fibula (Miskolc, Szirma-Fáskert). Szintén ide sorolhatók az előbbi lelőhelyről származó töredékek: XIII. t. 2., 8., XIV. t. 11. A szakirodalomban régebben közöltek még egy aláhajtott lábú bronz fibulát, amelyet Miskolcon, a Sajó melletti homokbányában találtak. Lába bekarcolt vonalakkal díszített.⁷⁰ Az Ózd-stadioni leletek között is van egy aláhajtott lábú bronz fibula.⁷¹

Ez a fibula fajta igen gyakori Pannóniában, Észak-Magyarországon, az Alföldön, de a szlovákiai területen is.⁷² A II. század végétől a IV. századig keltezhetők.⁷³ A XIII. t. 8. sz. ezüst, rovátkolt kengyelű fibulatöredékhez hasonló kapcsolótűt Očkovan (Ocskó) találtak.⁷⁴

Hagymafejes fibula Mádról származik (X. t. 1.). Ez a fibula típus provinciális, a római tartományokban igen elterjedt, de kisebb számban előfordul a barbaricumban is.⁷⁵ A hagymafejes fibulák e fejlődési fokozata Pannóniában a IV. században jelentkezik.⁷⁶ Díszítését tekintve a mádi leginkább a szőnyihez és egy Tolna megyeihez,⁷⁷ s néhány szlovákiaihoz⁷⁸ hasonlít.

Spirális szerkezetű „T” fibula Miskolcon, a Sajó melletti homokbányában került elő (XII. t. 7.).⁷⁹ Ez a kapcsolótű germán területen nagyobb számban található, mint a provinciákban, legjellemzőbb Észak-Németország és Dánia leleteire. A III. század első felében volt használatban.⁸⁰

A Prügyről származó *profilált fibulának* (XIX. t. 8.) nem találtuk meg a pontos megfelelőjét. Hasonló, de erősebben profilált és áttört lábú kapcsolótűt Nyitráról ismerünk, amelyet az i. sz. I. század kezdetére kelteznek.⁸¹

Szirmabesenyőről való egy *horgony-fibula* (XXIV. t. 8.). A horgony-fibulák elsősorban Pannónia déli részén és a Balkán-félszigeten voltak használatban, előfordulnak még a Nagy-Alföldön és Dáciában is. Ez a kapcsolótű a trák-illír kultúrkörben alakult ki.⁸²

Tiszalucról származik egy *rombusz alakú fibula* (XXV. t. 5.). Leginkább egy — a Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött — ismeretlen lelőhelyű darab hasonlít hozzá,⁸³ de ez a fibulatípus az Alföldön a szarmatakoriban gyakran előfordul.⁸⁴ Hasonlót ismerünk pl. az alábbi lelőhelyekről: Debrecen—Hortobágyhid, Szentes—Kistőke, Szentes—Kaján.⁸⁵ A római emailos fibulák között vannak hasonló formájúak.⁸⁶

Az ismeretlen lelőhelyű, XXV. t. 16. sz., erősen profilált fibula megfelelője a szlovákiai komáromi múzeumban van. *M. Lamiová—Schmiedlová* véleménye szerint ezek a típusú kapcsolótűk az i. sz. I. század második felében és a II. században kerülhettek a szlovákiai területre Noricumból és Pannóniából.⁸⁷ Az alföldi szarmatakoriban leletek között is megtaláljuk az erősen profilált fibulákat az I—II. századból.⁸⁸

A XIII. t. 9. és XIII. t. 10. sz. kapcsolótűk típusát töredékes és deformálódott voltak miatt nem tudjuk megállapítani.

A már régebben közölt sátorlajaujhelyi térdfibula⁸⁹ típusa provinciális, igen elterjedt, a szarmata területen is gyakori.⁹⁰ Az I. század második felétől a III. század végéig keltezhető.⁹¹

Fésűk

Az ismertetett anyagban három fésű van, amelyek Szirmabesenyőről származnak (XXIV. t. 2., 5., 6.). Azonos formájúak, az egyik díszített (XXIV. t. 6.). *Bóna I.* a XXIV. t. 5–6. sz. fésűt tévesen brigetiói (Szőny) lelőhellyel közli.⁹²

M. Lamiová—Schmiedlová az ezekhez hasonló, Prešov (Eperjes) és Blažice (Bologd) lelőhelyű fésűket a IV. századtól az V. század kezdetéig keltezte.⁹³ Az egyik III. századi, Merzdorf-i vandál sír is tartalmazott ilyen, a díszítetlenhez hasonló darabot.⁹⁴ *S. Thomas* szerint ezt a fésűtípust i. sz. 200—400-ig használta az összes germán törzs.⁹⁵ Ózdon, a Stadionban is került elő egy hasonló darab, amelyet a III. század második felétől kelteznek.⁹⁶

Gyöngyök

A gyöngyök (XIII. t. 4., 5., 14., 18., 19., XXIV. t. 10., XXV. t. 6., 7.) közül a szirmabesenyői kuboooktaéder formájúak érdemelnek említést. Legközelebbi lelőhellyel Mezőkövesdről ismerünk ilyen gyöngyöket.⁹⁷ A kuboooktaéder gyöngyök a szarmatakor II. periódusára jellemző leletekkel fordulnak elő, ezért a II. század második felétől a III. század közepéig keltezhetők.⁹⁸

Karperecek

Az ismertetett leletek között mindössze két karperec van, amelyek Miskolc—Szirma-Fáskertből valók (XIII. t. 12—13.). Ezek a nyitott, végük felé szélesedő karperecek a szarmata területről nagy számban ismertek, nem keltező értékűek.

Orsógombok

Formájuk szerint vannak csonkakúp alakúak (VI. t. 6., XII. t. 4.), kettős csonkakúposak (XIV. t. 3., 8., XVIII. t. 5., 6., XXIV. t. 3.) és lapított gömb alakúak, bevágásokkal (XV. t. 12.). Ilyen orsógombok gyakran előfordulnak a római kori telepeken. Nem keltező értékű leletek.

Fegyverek

Sarkantyú Gibártról és Muhiról ismert (XVIII. t. 1.). Hasonlók a Heves megyei darabok. Sarkantyúpár származik Sirokról,⁹⁹ továbbá Szabolcs megyéből Kanyárról és Kékcséről, s egy sarkantyú közelebről ismeretlen lelőhelyről.¹⁰⁰

A sarkantyú a vandál harcos temetkezések jellemző lelete, de vandál sarkantyúk quád területre is eljutottak. Ezt bizonyítja pl. a Senné-n (Nógrád-szenna),¹⁰¹ Mohelnice-n,¹⁰² Puchovon és Deménová-n (Déménfalu)¹⁰³ előkerült darab. Használatuk ideje Bóna I. meghatározása szerint a II. század utolsó harmadára, a III. század első felére tehető.¹⁰⁴ A szobi vas sarkantyúk quád készítmények lehetnek a III. század végéről, a IV. század elejéről.¹⁰⁵ Pannóniából Brigetio (Szőny), Arrabona (Győr), Csákberény, Intercisa (Dunaújváros), Sárszentlőrinc lelőhellyel ismerünk germán sarkantyúkat.¹⁰⁶ A Muhin előkerült vandál sarkantyút a III. század közepétől a III. század végéig keltezhetjük.¹⁰⁷ *Bóna I.* szerint egyedülálló hasding-vandál típus.¹⁰⁸

Kardot Miskolc — Szirma-Fáskert egyik sírjából ismerünk (XIII. t. 16.).

Lándzsa az említett gibárti leleten kívül szintén Miskolc-Szirma-Fáskertben került elő (XIII. t. 7.).

Ide soroljuk még a *késeket* is: XIII. t. 6., 15., XIV. t. 2., 6—7., XVI. t. 6.

Kerámia

1. Kelta jellegű kerámia

A bemutatott leletek között grafitos fazéktöredék van Kistokajról (VIII. t. 1—2., IX. t. 1.), a kistokaji határból, Miskolc-Dudujkáról, Sajókeresztúrról. Fésűs, de nem grafitos cserepek a sajókeresztúri homokbányából származnak (XXI. t. 6—7.).

Szürke, korongolt táltöredékek a kistokaji anyagban találhatók (VI. t. 7. VII. t. 4., VIII. t. 3—4., IX. t. 2—3.). Behúzott peremű, korongolt, szürke táltöredék Miskolc-Szirma-Sóskáson (XVI. t. 1.), Ónodon (XVIII. t. 2.) került elő.

Ide soroljuk a kézzel formált, behúzott peremű táltöredékeket is. Ilyen tál, alján két bütyökkel, a kistokaji leletek között van (VI. t. 5.). Töredékek Fancsalról, Hangonyból, Hidasnémetiből származnak. Megjegyezzük, hogy a kézzel formált, behúzott peremű tál-típussal a szkíta kori kerámiában is találkozunk. A kelta korban is előfordul, majd később a római korban az egész germán területen megtalálható. Ekkor tehát már nem kifejezetten kelta edény-típusról van szó.

Kistokajon előkerült még egy szürke, korongolt oldalrész jellegzetes kelta, bepecsételt díszítéssel (VIII. t. 6.).

A kora római kori telepek anyagában gyakran előfordulnak kelta vagy kelta jellegű kerámiamaradványok Kelet-Szlovákiában¹⁰⁹ és Észak-Magyar-

országon is. Észak-Magyarországon az említetteken kívül a szilvászváradai, arkai, garadnai,¹¹⁰ Miskolc-sötétkapui,¹¹¹ Miskolc-Szabadság-téri,¹¹² ózdi¹¹³ és a szajlai¹¹⁴ telepen kerültek még elő ilyen edénytöredékek.

2. Dák jellegű kerámia

Csonkakúpalakú csésze töredéke Miskolc-Szirma-Sóskáson került elő (XVI. t. 2.). Miskolc-Fecskés-szögről ismerünk egy hasonló dák csészét egy füllel, ujjbenyomásos girlandos szalagdísszel.¹¹⁵ Miskolc-Szirmán, a Fáskertben az egyik sírban is találtak egy hasonló, de magasabb tálkát (XIII. t. 17.), amely a dák formára vezethető vissza.

Ez a csészeforma a dák kerámia egyik jellegzetes darabja. Általában egy vagy két füllel készültek. Az Alföldről Négyesről,¹¹⁶ Jánosszállásról,¹¹⁷ Kiskunfélegyháza környékéről¹¹⁸ ismerünk ilyen, fül nélküli edényt. Füllel Gyomáról,¹¹⁹ Budapest-Tabánból,¹²⁰ majd Szlovákiából Streda nad Bodrogomról (Bodrogszerdahely),¹²¹ Zemplínből (Zemplén),¹²² Prešovból (Eperjes),¹²³ Nitráról (Nyitra)¹²⁴ közöltek csészét. *St. Foltiny* Ausztria területéről, Müllendorfból ismeret hasonló.¹²⁵ A dél-lengyelországi Lipica-kultúra területén is előkerült hasonló edény.¹²⁶ Legelterjedtebb Dáciában.¹²⁷

A dák jellegű anyag másik csoportjához tartoznak a *durva fazék-töredékek*, amelyeken benyomott díszű szalag, bütykök vagy ujjbenyomások vannak. Ujjbenyomásos szalagdísz van az Aggteleken (I. t. 6.), Miskolc-Szirma-Sóskáson (XVII. t. 1., 3.), Miskolc-Dudujkán (X. t. 8.), Ónodon (XVIII. t. 9.) és a Hangonyban előkerült töredéken. Bevagdalt borda látható a Pányokon talált darabon (XIX. t. 3.) és a szirmabesenyői hombáron (XXIV. t. 7.). Bütyökdíszes töredékeket ismerünk Kistokajból (VII. t. 2., VIII. t. 7., IX. t. 4.), Ónodról (XVIII. t. 7.), Putnokról (XIX. t. 7.). Ujjbenyomásos sor bütyökkel egy kistokaji edénytöredéken (VII. t. 1.) van. Ez az edényfajta gyakran fordul elő dák területen,¹²⁸ de előkerült Szlovákiában is: pl. Streda nad Bodrogom (Bodrogszerdahely),¹²⁹ Zemplín (Zemplén)¹³⁰ lelőhellyel, de megtaláljuk a Lipica-kultúra területén is.¹³¹

Dák jellegű még a XI. t. 4. sz. kis csupor is, Miskolc-Fűtőház területéről.

3. Pannóniai import kerámia

Az ismertetett leletanyagban több *terra sigillata* töredék van. A IV. t. 4. sz. Felsőzsolcán került elő, i. sz. 150—180 között keltezhető. Az V. t. 3. sz. kistokaji tál 138—180 közötti időben készült. A szintén kistokaji töredékek közül az V. t. 5. sz. a III. század első harmadából, a IX. t. 5. sz. 194—233 közötti időből való. Az V. t. 4. sz. töredék korát nem lehet meghatározni. Terra sigillata töredék Észak-Magyarországon még Arkáról, Garadnáról, Miskolcraól, Szirmabesenyőről, Szilvászváradról,¹³² Szécsényből,¹³³ Balassagyarmatról, Ipolytölgyesről, Letkésről és Zebegényből¹³⁴ származik. Valamennyi, meghatározható darab a III. század első feléből való.

A terra sigillaták a markomann-háborúk után, a II. század utolsó évtizedeiben, de főleg a III. század első harmadában, az igen jelentőssé vált pannóniai kerámia-export révén jutottak el a barbaricumba.¹³⁵ A felsőzsolcai és

a kistokaji leletek is a markomann-háborúk után kerülhettek oda. Az edények nagy többsége Drag. 37 típusú. Ez a forma fordul elő leggyakrabban az Alföldön, sőt Csehszlovákia és Lengyelország területén is.¹³⁶

Valószínűleg pannóniai eredetű a Drag. 37 formájú, finom, vörös-barna, korongolt kistokaji, VII. t. 8. sz. tál és a XX. t. 3. sz. sajókeresztúri táltörredék is.

Ugyancsak pannóniai a VII. t. 9. sz., *fogaskerékdíszes* táltörredék. A miskolci Betonárugyárban is került elő fogaskerékdíszes kis oldalrész. A fogaskerékdíszes kerámia Pannóniában *Bónis É.* szerint az I—III. században készült.¹³⁷ Kelet-Szlovákiába ezek a leletek a terra sigillatával együtt a II. században jutottak el, s a III. századig tartott a használatuk.¹³⁸ *T. Kolník* is a II—III. századra keltezte ezt a kerámiát.¹³⁹ A morva területeken előkerült fogaskerékdíszes edényeket *R. M. Pernička* az I—III. századba helyezte.¹⁴⁰ Észak-Magyarországra, a szlovákiai területekhez hasonlóan, valószínűleg a markomann-háborúk után jutott el ez a kerámia a többi római import tárggyal együtt.

Ugyancsak pannóniai eredetű a kistokaji IX. t. 6. sz. *márványozott festésű*, finom edénytörredék is. Drag. 36 formájú tálból való, az I. század végére, a II. század elejére keltezhető.¹⁴¹

4. Élelemtartó edények töredékei

A közölt kerámia jelentős részét képezik a nagyméretű élelemtartó edényekből származó töredékek: I. t. 1., 8., 9., II. t. 4., III. t. 1., 2—4., IV. t. 10., V. t. 1., X. t. 3—4., 6., XI. t. 2., XII. t. 10., XIV. t. 14—16., XV. t. 1., 6., XVI. t. 7., XVII. t. 6., XVIII. t. 10., XIX. t. 2., XX. t. 11., 13., XXI. t. 1., 4., XXIII. t. 1., 5., XXIV. t. 1., XXV. t. 4., 8. Ezek a perem általában barázdával tagolt, az oldalrészekben mélyen bekarcolt, többszörös hullámvonal fut körbe. Néhány darabon tűzdelt díszítés látható: XIX. t. 2., XX. t. 11., XXI. t. 1. A tagolatlan, vízszintes peremek a következők: I. t. 1. (Aggtelek), XIV. t. 14., 16. (Miskolc-Szirma-Fáskert), XX. t. 11., XXI. t. 1. (Sajókeresztúr—Sajóecseg között), XXV. t. 8. (Tokaj).

Hombár-törredékek úgyszólván minden római kori telepen előfordulnak Észak-Magyarországon: Ózd—Stadion,¹⁴² Miskolc—Sötétkapu,¹⁴³ Miskolc—Szabadság-tér,¹⁴⁴ Szilvásvárad,¹⁴⁵ Arka,¹⁴⁶ Garadna,¹⁴⁷ Zalkod.¹⁴⁸ Ugyancsak ez a helyzet Szlovákiában is.¹⁴⁹ A hombárok eredetével és időrendjével többen foglalkoztak. *Párducz M.* szerint ez a hombártípus kelta hagyományokból alakult a szarmata területen, s az I—IV. században az egész Kárpát-medencében elterjedt. A tagolatlan pereműeket a kora római korba helyezi.¹⁵⁰ *Salamon Á.* véleménye szerint i. sz. 200 körül jelent meg, s főleg a III. század közepén terjedt el, ugyanis a szarmaták ekkor szoros kapcsolatban álltak Észak-Magyarországgal. *Bónis É.* e hombártípust Dáciából eredezteti.¹⁵¹ *M. Lamiová—Schmiedlová* megfigyelése szerint is az élelemtartó edények pereme az I—II. században egyszerű, tagolatlan, s a II. század végén kezd megjelenni a tagolt, széles perem.¹⁵² Az említett tagolatlan peremű edénytörredékeket tehát a kora római korba sorolhatjuk.

5. Blažice típusú, bepecsételt díszű kerámia

A közölt kerámiaanyagban van néhány *bepecsételt* díszű töredék. A miskolci Rendező-pályaudvaron egy rózsaszínű, fényes vörös bevonatú, korongolt tál töredékei kerültek elő kettős szivalakú és kerek benyomott díszítéssel (XI. t. 7.). Ezt római árunak tartjuk. Egészen más jellegű a többi töredék. A Miskolc—Szirma-fáskerti (XV. t. 10.) és az egyik szerencsi töredék (XXIII. t. 7.) szürke, korongolt. A másik szerencsi (XXIII. t. 8.), a hangonyi (IV. t. 9.) és a sajókeresztúri (XXII. t. 8.) darab durva, kézzel formált edény része, amelyeken nyilvánvalóan a korongolt kerámia díszítését utánozták. E bepecsételt mintákhoz hasonlókat a Blažice típusú kerámia Kelet-szlovákiai lelőhelyein és Észak-Magyarországon találunk.¹⁵³ Bepecsételt díszű kerámiaradványokat Észak-Magyarországon még Zalkodról¹⁵⁴ és Beregsurányból¹⁵⁵ ismerünk. *Salamon Á.* Kisvarsányt, Vámosatyát, Panyolát, Sárospatakot és Tiszaladányt is az ilyen lelőhelyek közé sorolja.¹⁵⁶

T. Kolník szerint ez a bepecsételt díszítés Kelet-Szlovákia területén dáciai eredetű.¹⁵⁷ Az erdélyi dáciai, római anyagban találkozunk gyakran ilyen díszítéssel.¹⁵⁸ *M. Lamiová—Schmiedlová* is egyetért a dáciai eredettel, s a díszítést dáciai kelta alapokra vezeti vissza. Ezt a kerámiát a II. század végétől a III. század elejéig keltezi.¹⁵⁹ *Csallány D.* a beregsurányi műhelyt a IV. századba helyezi.¹⁶⁰ *M. Lamiová—Schmiedlová* szerint a Blažice-i műhely megszűnése után ezt a kerámiát másutt még tovább készítették, így pl. a csernyahovi kultúra területén az V—VI. században is megtaláljuk.¹⁶¹ *T. Kolník* lehetségesnek tartja, hogy a bepecsételt kerámia Észak-Erdély és a Felső-Tisza-vidék területéről terjedt el a Dnyeper—Don vidéki csernyahovi kultúrában, s innen ered a gepida kerámia díszítése is.¹⁶²

A Blažice-típusú kerámia másik díszítési módja a *besimítás*.¹⁶³ Ide soroljuk a következő korongolt, szürke töredékeket: II. t. 2., 5., 6. (Bodrogkeresztúr), XXV. t. 2—3. (Tarcali), XXV. t. 15. (Borsod megye), de formája miatt a XII. t. 3. (Miskolc—Sajó-part, Zsarnay-tag), XXIII. t. 3—4. (Szerencs) kerámiaradványt is. Az ózdi (XIX. t. 1.) és a tarcali (XXV. t. 1.) korongolt, szürke tálakhoz hasonló edényeket ugyancsak megtaláljuk a Blažice-típusú kerámia lelőhelyein, pl. Seňa (Szina), Sebastovce,¹⁶⁴ Prešov (Eperjes)¹⁶⁵, ugyanakkor hasonlókat a dél-lengyelországi Igolomiából¹⁶⁶ továbbá a csernyahovi kultúra területéről¹⁶⁷ is közöltek. A Prügryről származó edényt¹⁶⁸ is ide sorolhatjuk, s talán a Sátoraljaújhely-környéki (?) besimított nagy korsókat is.¹⁶⁹ *Párducz M.* az utóbbi leleteket a 350—450 közé keltezett II. Tápé-malajdoki csoportban említi.¹⁷⁰ Hasonló, besimított vállú nagy edény Streda nad Bodrogomból (Bodrogszerdahely) is ismert, amelyet szintén a késő római korba helyeznek.¹⁷¹

A Blažice-típusú kerámia körében előfordulnak római provinciális eredetű, benyomott falú kis edények is. Ilyen töredék Szirmabesenyőről (XXIV. t. 4.) és közelebbről ismeretlen, Borsod megyei lelőhelyről (XXV. t. 15.) származik. A Miskolc—Szirma-Fáskertből való XIII. t. 1. sz. kis kézzel formált, horpasztott oldalú edényke valószínűleg ilyennek az utánzata.

A Blažice-típusú kerámiát a II. század végétől a III. századig keltezik,¹⁷² az említett Iglomia-kört a III. század kezdetétől az V. század elejéig,¹⁷³ a

csernyahovi kultúrát az i. sz. II—V. századig.¹⁷⁴ *Salamon Á.* a zalkodi telepet a III. század végétől az V. századig keltezte.¹⁷⁵

Ehhez a kerámia-csoporthoz tartozik még néhány edénytöredék: II. t. 3., VIII. t. 5., XI. t. 9., XX. t. 2. (kihajló pereműek), II. t. 9., V. t. 2., X. t. 7., XV. t. 9., XXI. t. 5. (duzzadt peremű táoldalrészek), XV. t. 13. (koncentrikusan barázdált fenéktöredék).

6. *Durva házi kerámia*

Többnyire kézzel formált, különböző díszítésű, szürke, szürkés-barna, általában kihajló peremű fazekak illetőleg töredékeik alkotják a római kori kerámiaanyag zömét. Díszítésük szerint csoportosítjuk a közölt leleteket. Beszúrt, benyomott gödröcskések: I. t. 3—5., XV. t. 3—5., XVIII. t. 11., XXI. t. 1., XXII. t. 6. Korongolt töredékek is kerültek elő hasonló díszítéssel: II. t. 1., XVII. t. 7., XX. t. 5., fekete, finomabb anyagú: IV. t. 6. Nagyobb, kerek ujjbenyomásos töredékek: VI. t. 3., VII. t. 6—7., XII. t. 1., XVIII. t. 13., XX. t. 6., XXIII. t. 9. Hejcééről és Szirmabesenyőről, a Sajó partszakadásából is van ilyen cserép. Körömbenyomásos töredékek: XI. t. 6., XVI. t. 4., XXII. t. 9. Körömbenyomásos sor alatt bevágott fenyőág-mintával: XXII. t. 4. Benyomott fenyőág-mintás: IV. t. 3., IV. t. 12. Egymást keresztező vagy cikk-cakkba bekarcolt vonalakkal: VI. t. 8—9., XI. t. 1., XVII. t. 10., XXII. t. 2., 5. A XX. t. 7. sz. töredéknek a peremén van bevágás. Ékalakú benyomásos edényrészek: XV. t. 2., XVI. t. 3., XX. t. 8. (fényezett, sötétszürke), XXI. t. 2—3. Egyenes vonalból kiinduló háromszögek fölött ékalakú benyomásokkal: XXII. t. 3. Bekarcolt háromszögekben ékalakú benyomásokkal: XX. t. 9. Ferde, egymással párhuzamos bevágásokkal: XII. t. 2. Ujjbenyomásos perem: XV. t. 7., bevagdalt perem: XVI. t. 11., XXIII. t. 10. Négyzetes benyomásokkal díszített aljrész: XV. t. 8. Apró négyzetes benyomásos fültöredék: XV. t. 11., oldalrész: XVII. t. 9.

Ehhez a csoporthoz soroljuk az Ózd vagy Ózd környéki kis csuprokat (XVIII. t. 12., 14.), a Tokajról vagy környékéről származó kis edényt (XXV. t. 12.), a bodrogkeresztúri csészét (II. t. 8.), a kistokaji csésze töredékét (VII. t. 3.), a Miskolc—Betonárugyárból való aljrészt (X. t. 5.) és néhány durva, kihajló peremrész (III. t. 5., XVIII. t. 8., XIX. t. 4., 5., XXII. t. 1.).

A kerámiamaradványok egy részén bekarcolt hullámvonallal találkozunk. Ezt a díszítést többféle töredéken látjuk. Durva, többnyire vastag oldalrész: IV. t. 1., 7., XI. t. 8., XX. t. 4., XXIII. t. 6., finomabb, szürke, vastag: IV. t. 9., XVII. t. 11., XIX. t. 6., korongolt szürke: XVII. t. 2., XXII. t. 10., XXIII. t. 2. Ezek a durva, vastag töredékek minden bizonnyal a római kori telephez tartoznak, s valószínűleg még a IV. t. 9., XVII. t. 2. és a XIX. t. 6. sz. darab is ide sorolható. A kezdetleges hullámvonaldíszes cserepekből és orsógombokból álló kis csitári telepanyagot a IV. század második felére keltezik.¹⁷⁶ A durva hullámvonalas anyagtól eltérő, s inkább az avar vagy szláv kerámiához kapcsolható a XVII. t. 11., XXII. t. 10. és XXIII. t. 2. sz. töredék, amelyek a római kornál későbbi települési szintből kerülhettek a római kori anyagba.

A tárgyalt durva kerámiával megegyező leletanyag a többi észak-magyarországi telepen is előkerült: Ózdon,¹⁷⁷ Miskolcon a Sötétkapunál¹⁷⁸ és a

Szabadság téren,¹⁷⁹ Szilvásváradon, Garadnán,¹⁸⁰ s a quád telepeken, Szobon és Zebegényben¹⁸¹ is.

Bóna I. a szobi anyagban is megtalálható, bekarcolt háromszögekbe ék-alakú benyomásokkal alkotott díszítésmódot quádnak, s quád kapcsolatok révén a II. század fordulójától a III. századig vandál területen is előfordulónak tartja.¹⁸² A bekarcolt cikk-cakk mintás töredéket a III. század első felére keltezi, a rovátkolt peremeset a II. század végére, III. század kezdetére. A beszűrös, körömbenyomásos kerámiamaradványokat általánosan elterjedtnek látja a II. században a quád, vandál, sőt a markomann telepeken is. Az X formájú barázdát jellegzetes quád díszítő elemként említi, amely a II. században fordul elő gyakran.¹⁸³

Ez a durva kerámia megtalálható Kelet-Szlovákiában,¹⁸⁴ Nyugat-Szlovákiában az ún. puchovi kultúra területén,¹⁸⁵ morva területeken,¹⁸⁶ Dél-Lengyelországban¹⁸⁷ is. E nagy területi elterjedésre M. Lamiová—Schmiedlová is rámutatott. Megfigyelése szerint ez a kerámiaanyag a korai és késő római korban egyaránt előfordul, azzal a különbséggel, hogy a késő római korban jobban iszapolt és a korai szürkével szemben inkább barna, barnás-vörös színű. Miután nagy területen elterjedt, nem lehet ethnikumhoz kötni. Lehetséges, hogy az őslakosságra lehet visszavezetni, de La Tène-kori keletkezésére eddig nincs bizonyíték.¹⁸⁸ Helyben kialakult kerámiának tartja. Több cseh-szlovák kutatóval együtt azon a véleményen van, hogy ebből alakulhatott ki a szláv kerámia, bár készítőinek szláv-volta eddig még nem bizonyított.¹⁸⁹

7. Sötétszürke, finomabb kerámia

Az eddigiektől eltérő, többnyire fényezett, finomabb, valószínűleg nem a mindennapi használatra készült kerámiát tárgyaljuk itt.

Az ismertetett anyagban 4 db benyomkodott-gödröcskés töredék van: IV. t. 11. (Hét), XI. t. 5. (Miskolc—Rendező pályaudvar), XVI. t. 12. (Miskolc—Szirma-Sóskás), XX. t. 10. (Sajókeresztúr—Malomszer). Miskolc—Szabadság-térről is közöltünk ilyen edényrészeket.¹⁹⁰ Hasonló díszű, IV. századra keltezett edényt ismerünk a szőnyi római temetőből és a nógrádverőcei római erődítményből.¹⁹¹ *Bóna I.* megfigyelése szerint ezt a díszítésmódot a késő császárkorban, a III—IV. században az egész germán területen alkalmazták.¹⁹² A quád¹⁹³ és a vandál¹⁹⁴ lelőhelyeken egyaránt megtaláljuk.

A XIV. t. 17. sz. töredék benyomott díszítéséhez a nyugati germán anyaghoz kapcsolódó, s a II. század második felétől a III. század első feléig keltezett szőnyi edényt említjük párhuzamként.¹⁹⁵ A XVI. t. 10. sz. három benyomott ponttal díszített csészetöredékhez (Miskolc—Szirma-Sóskás) hasonló edényeket a Przeworsk-kultúra területén találunk.¹⁹⁶ Függetlenül és ferdén árkolt cserepek: XII. t. 9. (Miskolc—Szirma-Osenke), XXII. t. 7. (Sajókeresztúr—Sajó-menti homokbánya). Miskolc—Szabadság-térről ismerünk még ilyen darabokat.¹⁹⁷ Hasonlóan árkolt edények Dolné Lovčice-n (Alsólóc) kerültek elő, amelyek a III. század első felére keltezhető, általánosan elterjedt elbai germán formák.¹⁹⁸ A Kazárról említett urna az egyik Dolné Lovčice-i edényhez hasonlít árkolása, s főleg ovális bütyökdíszei révén.¹⁹⁹ A másik kazári edénytöredék is ehhez a típushoz tartozik. Árkolt, de más jellegű a

X. t. 2. sz. csészetöredék (Miskolc—Régi katonai gyakorló tér), amelyhez hasonló árkolást egy közelebből ismeretlen lelőhelyű, magyarországi, IV. századi urnán,²⁰⁰ a leányfalui római erődítményben előkerült, IV. vagy V. század kezdetéről való csészetöredéken²⁰¹ és Očkovról (Ocskó) származó edényeken²⁰² látunk. Az árkolásos kerámiamaradványaink tehát a nyugati germán anyaghoz kapcsolódnak. Megemlíjtjük azonban, hogy ez a díszítésmód — bár kissé eltérő formában — megvan a csernyahovi kultúrában is.²⁰³

EBBE a kerámia csoportba tartozik még díszítésénél fogva a XIV. t. 13. sz. bordás, szürkés-vörös kis cserép (Miskolc—Szirma-Fáskert), az I. t. 2. és a XVIII. t. 4. sz. sötétszürke, kihajló peremű töredék is. Ugyancsak itt említjük meg a Miskolc—Szirma-Fáskertből, valószínűleg sírből származó feketés-szürke (XIV. t. 12.) és a Felsőzsolcán előkerült sárgás-barna tálat (IV. t. 2.). A vandál kerámiában találunk hasonló formájú edényeket.²⁰⁴

A közölt Borsod megyei kerámialeletek között van három edény, amelyek párhuzamait az alföldi késő szarmata-kori emléanyagban kereshetjük: XI. t. 3. sz. szürke, füles kis korsó (Miskolc-Tiszai pályaudvar), XXV. t. 13. sz. szürke, korongolt bögre és a XXV. t. 14. sz. szürke kis csupor (Tokaj vagy környéke). Valószínűleg a IV. század végére keltezhetők.

III.

Az alábbiakban a fenti tárgyelemzés alapján határozzuk meg az egyes lelőhelyek, illetőleg leletanyagok korát.

Aggtelek. Az eddig előkerült leletek az I. t. 1. sz. tagolatlan hombárperem révén feltehetően egy II. század végén létesült településre engednek következtetni. A telep megszűnésének idejét a kevés anyagból nem lehet megállapítani.

Arka. A hombárperem késő császárkori (I. t. 9.), telepre utal.

Bodrogkeresztúr. A Kutyasoron előkerült leletek, elsősorban a tagolt hombárperem (II. t. 4.), a Blažice-típusú cserepek (II. t. 2., 5., 6.), az aláhajtott lábú fibula (II. t. 7.) a települést a késő császárkorra, a II. század végétől a IV. századig kelteznek.

Boldogkőváralja. A tagolt hombárperemek (III. t. 1—4.) a Fő utcában és a Tekerés patak partján is egy késő császárkorban meglévő települést jelznek.

Felsőzsolca. A IV. t. 1. sz. edény késő római kori. A tsz homokbányájából származó leletek (IV. t. 2—4.) szintén késő római koriak. Ezt a terra sigillata töredék is alátámasztja, mivel a II. század közepénél nem korábbi, idekerülése — mint erre már fent is utaltunk — inkább a markomann-háborúk utánra tehető. A tál esetleg temetkezésre mutat.

Hangony. A homokbánya területén levő nagy kiterjedésű település a kerámia alapján a korai és a késő római korban is fennállt. Kora római korban való létesülésére a kelta és a dák jellegű cserepek utalnak.

Hét. A kerámialeletek településre mutatnak, amelynek korára a III—IV. században elterjedt, benyomkodott-gödröcskés díszű töredék utal (IV. t. 11.).

Hidasnémeti. Az V. t. 1. sz. perem a települést a késő császárkorba helyezi.

Kistokaj. A homokbányában előkerült edénytöredékek között számos kelta (VI. t. 5., 7., VII. t. 4., VIII. t. 1—4., 6., IX. t. 1—3.) és dák jellegű (VII. t. 1—2., VIII. t. 7., IX. t. 4.) van, amelyek a település kezdetét a késő La Tène-korra, vagy a kora római kor kezdetére teszik. A terra sigillaták (V. t. 3—5., IX. t. 5.), a fogaskerékdíszes (VII. t. 9.) és a festett (IX. t. 6.) táltöredék pannóniai áruk, amelyek a markomann-háborúk után, tehát 181-től kerültek ide. A többi edénytöredék is beleillik a kora római kor kerámiaanyagába. A VI. t. 1—2., 4. sz. téglavörös, korongolt, tagolt peremű edénytöredékekkel meg egyező darabok a szlovákiai Šebastovce és Bárca lelőhelyen a kora római kori rétegből kerültek ki.²⁰⁵ Az V. t. 5. sz. terra sigillata a III. század első harmadára tehető. A nagy kiterjedésű települést az előkerült leletek tehát a kora római kor kezdetétől a III. század közepéig keltezik.

Miskolc. A régi katonai gyakorlótéren összegyűjtött cserepek (X. t. 2—4.) késő római kori településre mutatnak. Régebben itt egy csuporban elrejtett pénzlelet is előkerült, amely a II. század végénél nem korábban került a földre. Elrejtésének okát Mócsy A. egy Kelet-Magyarországon, a gót vándorlás következtében megjelenő ellenséggel magyarázza.²⁰⁶ A *Betonárügyárban* felszínre jutott telepmaradványok, a tagolt hombárperem (X. t. 6.) és a fogaskerékdíszes töredék a telep II. század végi fennállását bizonyítják. Pontosabb korhatározás a kevés anyag miatt nem lehetséges. A *Dudujkán* előkerült kelta grafitos oldalrész és dák jellegű cserép (X. t. 8.) arra utal, hogy a település a kora római korban létesült. A *Rendező-pályaudvaron* is települést jeleznek az edénytöredékek (IX. t. 5—8.), valószínűleg a késő római korból. A *Sajóparton*, a *Zsarnay-tagon* levő településmaradvány ásatás során került elő. A leletek nem pontos korhatározó értékűek. Egy II. Claudius Gothicus érmet is találtak itt, amely a településnek a III. század utolsó harmadától vagy végétől való fennállására mutat. A *Sajó melletti homokbányában* valószínűleg temetkezéshez tartozott az előkerült két fibula, amelyek közül a XII. t. 7. sz. a III. század első felére, a XII. t. 8. sz. aláhajtott lábú pedig a II. század végétől a IV. századig keltezhető. *Szirma környékéről*, Ósenke-pusztáról egy árkolt oldalrész és egy tagolt hombárperem (XII. t. 9—10.) jutott a múzeumba. Ezek a telep késő császárkori fennállására utalnak. A *Szirmán*, a *Fáskertben* előkerült csontvázás sírokat a késő római korba helyezik az aláhajtott lábú fibulák (XIII. t. 2, 8., XIV. t. 1, 10—11.) és a XIV. t. 12. sz. edény is. A *Fáskertből* származó pénzek bizonyára temetkezésekből valók, s a III. század közepe után juthattak ide. Ugyanitt település leletei is felszínre kerültek. Közülük a tagolatlan hombárperemek (XIV. t. 14—16.), a benyomott és fogaskerékdíszes oldalrészek (XIV. t. 17—18.) a II. század vége körüli időre utalnak, s a XV. t. 10. sz., a Blažice-típusú anyaghoz kapcsolódó bepecsételt töredék is a II. század végétől keltezi a települést. Ennek a többi lelet sem mond ellent, megszűnésének idejére utaló tárgy viszont nincs. A sírok és a telep egymáshoz való viszonyáról nem állnak rendelkezésünkre adatok, így nem tudjuk, hogy a temetkezések a település mellett voltak-e — ebben az esetben egyidőben lehettek —, vagy a sírokat az esetleg már elhagyott telepbe ásták. A pénzekből adódó keltezésből az utóbbi lehetőségre gondolhatunk.

Szirmán, a Sajó-parton levő *Sóskáson* településről kerültek elő az edénytöredékek. A telep i. sz. körüli kezdetét a kelta (XVI. t. 1.) és a dák jellegű (XVI. t. 2., XVII. t. 1., 3.) cserepek jelzik. A többi a korai és késő római korból való, míg a XVII. t. 11. sz. töredék avar vagy szláv települési réteghez tartozik.

Muhi. A Kocsmadombon előkerült sarkantyú (XVIII. t. 1.) és a Leszih A. által feltárt urnasír III. századi vandál. Leszih A. feljegyzése szerint a Kocsmadombról két érem is származik, Traianus ezüst,²⁰⁷ Licinius bronz. Bizonyára ezek is sírokhoz tartoztak.

Ónod. A kelta jellegű behúzott peremű táltöredék (XVIII. t. 2.), a dák XVIII. t. 7., 9. sz. cserép a település i. sz. eleje körüli kezdetét mutatják, míg a hombártöredék (XVIII. t. 10.) és a többi tárgy kora római korra utal.

Pányok. Az edénytöredékek településről származhatnak. A XIX. t. 3. sz. dák jellegű cserép arra utal, hogy a telep a kora római korban már fennállt.

Putnok. A Sajó parton gyűjtött cserepek települést jeleznek. Korára a dák jellegű XIX. t. 7. sz. bütykös nagy oldalrész ad biztosabb támpontot, míg a XIX. t. 6. sz. töredék késő római kori lehet.

Sajókeresztúr. A *Malomszeren* előkerült leletek (XX. t. 1—10.) egy késő római korban fennálló településről valók. *Sajókeresztúr és Sajóecseg között* levő homokbánya területén is település volt. Az edénytöredékek (XX. t. 11., 13., XXI. t. 1—3.) késő római koriak. A *Sajó mellett levő homokbányában* szintén település leletei kerültek elő. A kelta jellegű kerámiamaradványok (XXI. t. 6—7.), grafitos cserepek a telepnek a kora római korban történt létesülését bizonyítják. Késő római kori meglétére mutat a XXII. t. 8. sz. bepecsételt, a XXII. t. 7. sz. árkolt töredék, a XXIII. t. 1. sz. tagolt hombárperem. A XXII. t. 10. és a XXIII. t. 2. sz. hullámvonalas cserép avar vagy szláv települési rétegből kerülhetett a római koriba.

Szerencs. A Rákóczi utcában felszínre jutott cserepek (XXIII. t. 3—8.) a Blažice-típusú kerámiaanyaghoz tartoznak, tehát a települést a késő császárkorra keltezhetjük. Ezt a tagolt hombárperem (XXIII. t. 5.) is alátámasztja.

Szirmabesenyő. A Berek területéről való tárgyak településre utalnak, amelyet a tagolt hombárperem (XXIV. t. 1.) és a fésűtöredék (XXIV. t. 2.) a III—IV. századra keltez.

Tarcal. A Fő utcában leletmentés során előkerült kerámiaanyag (XXV. t. 1—3.) a Blažice-típusú körébe sorolható, tehát a telep késő császárkori fennállását bizonyítja.

Tiszaluc. A fibula és a borostyán kardgyöngyök (XXV. t. 5—7.) késő római kori sírból vagy sírokból származnak. A *Dankadombról* való hombárperem (XXV. t. 4.) településre utal.

IV

Az elmondottakból több következtetést vonhatunk le, s ezeket az alábbiakban foglaljuk össze.

Észak-Magyarországon a római kori leletek nagy része telepekről származik. A sírok lelőhelyei: Szob-Homokos dűlő (Pest m.), Benczurfalva, Cserhátsurány, Kazár (Nógrád m.), Kompolt, Sirok, Terpes, Visznek (He-

ves m.), Domaháza, Gibárt, Miskolc-Sajó menti homokbánya és Szirma-Fás-kert, Muhi, Sátoraljaújhely környéke (?), Tiszaluc (Borsod m.).

Az Ipolytól a Zagyva völgyéig terjedő vidék római kori régészeti anyaga eltér az ettől keletre előforduló leletektől. Az Ipoly és a Zagyva között előkerült sírok a quádokhoz köthetők, míg a Zagyvától keletre eső Sirokon, Terpesen, Muhin és Gibárton előfordulók a vandálokhoz. A két terület római kori telepeinek anyaga elsősorban abban különbözik egymástól, hogy az Ipoly és a Zagyva közötti lelőhelyeken nem mutatkozik kelta—dák jellegű kerámiaanyag, míg a Zagyvától keletre fekvő területeken gyakran előfordul. Az előbbi lelőhelyeket az i. sz. I. század második felétől keltezik. Ezt a történeti források is igazolják. Tacitus i. sz. 98-ban írt Germániája szerint a quádok már régóta a mai Bécs és Esztergom közötti Duna-szakasz fölött laktak. Majd később említi, hogy a quádok és a szarmaták között levő Cotini és Osi kelta törzseket adóztatják.²⁰⁸ A quádok tehát az Ipolyon túli területet is birtokba vették. A quádok megjelenésével magyarázható a kelta és a dák típusú leletek nélküli telepek, sírok előfordulása, s ez egyúttal azt jelenti, hogy ezek a lelőhelyek nem köthetők a késő kelta kortól tovább élő helyi lakossághoz. *Bóna I.* is quádnak határozza meg a szobi, zebegényi, nógrádverőcei, cserhátsurányi, csitári, benzurfalvai leleteket,²⁰⁹ s ide sorolhatjuk az újabb, s kissé keletebbre levő lelőhelyeket is. *Erdélyi I.* és *M. Lamiová-Schmiedlová* szerint az ipolytölgyesi telep ethnikai hovatartozása nem állapítható meg, de rokon vonásokat mutat a Przeworsk-kultúrával, a délnyugat-szlovákiai és dél-morvaországi területekkel. Ugyanakkor a II. század második felébe keltezik a telepet.²¹⁰ Véleményünk szerint ezek a leletek is a morvaországi, délnyugat-szlovákiai quád emlékműanyaghoz kapcsolódnak. Megjegyezzük, hogy a quád kerámia sok közös vonást mutat a vandál leletekkel, a Przeworsk-kultúrával, Kelet-Szlovákiával és Észak-Magyarország keleti részével is, amint ezt fentebb, a kerámia vizsgálatánál is láttuk.

A Zagyva völgyétől keletre előkerült telepek anyagában, mint említettük, gyakran találkozunk kelta és dák jellegű kerámiamaradványokkal. Ilyen lelőhely Heves, Szajla, Szilvásvárad, Hangony, Putnok, Sajókeresztúr, Miskolc, Ónod, Kistokaj, Garadna, Pányok. A kelta kor végén a források szerint Észak-Magyarország középső részén a kelta Cotini és Osi törzs helyezkedett el.²¹¹ Ezt igazolja, hogy a kelta leletek a Bükk és a Sajó völgy területén sűrűsödnek, s hogy a kora császárkori kelta—dák tovább élő lakosságot jelző telepek zöme is (Garadna és Pányok kivételével) ezen a vidéken került elő. A kelta őslakosság, illetőleg kelta hagyományok továbbélésére már *Párducz M.*²¹² és *Salamon Á.*²¹³ rámutatott. *Salamon Á.* megfigyelése szerint a Hernád völgye kívül esett a kelta törzsi központon, s itt a kora vaskori edényművéség hagyományai folytatódtak. Arkán a La Tène-kori leletekben a kora vaskori lakosság továbbélése tükröződik.²¹⁴ Megjegyezzük, hogy az általunk ismertetett, főleg késő császárkori Hernád-vidéki leletanyagban nem találunk a kora vaskori elemek továbbélésére mutató tárgyat. Kelet-Szlovákia területéről is több kelta, kelta—dák jellegű emlékműanyagot ismerünk, amelyek ott is a La Tène-kor végi lakosság továbbélését tanúsítják.²¹⁵

Észak-Magyarországnak a Zagyvától keletre eső részén és Kelet- Délkelet-Szlovákiában a telepek római kori anyaga szinte teljesen megegyezik.

A kelta—dák leleteken kívül a Przeworsk-kultúra elemei is megtalálhatók mindkét területen. Kelet-Szlovákiába már a II. századtól megkezdődött a mai Lengyelország felől a Przeworsk-kultúra népének benyomulása.²¹⁶ Észak-Magyarország kora római kori emlékéanyagából arra következtethetünk, hogy e kultúra népének egyes csoportjai ebben az időben területünket is elérték.²¹⁷ A kutatók egy része a Przeworsk-kultúra hordozóiban is a vandálokat látja, míg a lengyel kutatás szerint a Przeworsk-kultúra a késő La Tène kultúrából fejlődött ki, s hordozói a szlávok voltak, akik a germánok nyomása elől nyomultak dél felé.²¹⁸ Tudjuk azonban, hogy a markomann-háborúk idején, 171-ben Marcus Aurélius Dácia északi peremére telepítette a vandálokat. Az ő hagyatékuknak tekinthetjük a Sirokon, Terpesen, Muhin, Gibárton előkerült, jellegzetes vandál leleteket tartalmazó néhány temetkezést. Késő római kori telepeink nagy része ekkor, illetőleg a markomann-háborúk után kezdődött. Az elmondottak alapján kézenfekvő lenne tehát, hogy a 171 vagy inkább a markomann-háborúk után létesült telepeket a vandáloknak tulajdonítsuk. Úgy látjuk azonban, hogy a jelenleg rendelkezésre álló régészeti anyag ennél bonyolultabb képet tükröz. Több probléma vetődik itt fel. Az egyik az, hogy a korai és késő római kori telepek kerámiája sok közös vonást tartalmaz. Számolnunk kell tehát a helyi lakosság jelentős arányú továbbélésével. A leletanyag továbbá sok rokonságot mutat a quád területek emlékéanyagával. A kerámia főbb vonásainak e nagy területen való jelentkezését egyrészt a rokon germán anyagi műveltség nagy területen való meglétével magyarázhatjuk, másrészt azzal, hogy ezt megelőzően ugyanezek a területeken nagyjából azonos kultúrájú késő vaskori őslakosságot, a keltákat találjuk. Megjegyezzük, hogy — mint ezt fentebb láttuk —, a késő római kori kerámia egyes vonásaival a Dnyeper, Don vidéki csernyahovi kultúra anyagában is találkozunk.²¹⁹ Ez is azt bizonyítja, hogy szűkebb vidékünk régészeti anyagát egyelőre nem lehet egyetlen meghatározott ethnikumhoz kötni.

Ugyancsak további kérdést jelent az Észak-Magyarországi lakosságnak a tőlük délre lakó szarmatákkal való kapcsolata. Az már korábban bebizonyosodott, hogy a szarmata kori leletek elterjedése nagyjából fedi az ún. Csörsz-árok által határolt alföldi területet.²²⁰ A sánrendszer az újabb kutatások szerint a szarmaták államát vette körül, mintegy határvonalat képezve a szarmaták és a germánok között.²²¹ Építését *Mócsy A.* az i. sz. 294 körüli időre,²²² míg *Soproni S.* i. sz. 322—332 közé teszi.²²³ A jelenleg rendelkezésre álló régészeti anyag nem nyújt elég adatot a szarmatákkal való kapcsolat vizsgálatához. Nyilvánvalóan a sánrendszer megépítéséig intenzívebb kapcsolat lehetett a két terület lakossága között.

A római provinciával való kapcsolatra az import tárgyak utalnak. Ezek a kor megállapításában is sok segítséget nyújtanak. A legjobban keltezhető leletek, a terra sigillaták a II. század végétől, a markomann-háborúk után kerültek a barbaricumba, s ugyanez a helyzet a fibulákkal is. A római pénz beáramlása a Dunától keletre eső területekre szintén ekkor kezdődött.²²⁴ A kora római korban tehát nem volt jelentős kereskedelem Pannónia és az észak-magyarországi területek között. Dáciával való kapcsolatot a Blažice-típusú kerámia jelzi. Ennek a késő római kori bepecsételt díszű kerámiának a kialakulását dáciai hatással magyarázzák.²²⁵

Észak-Magyarország római kori története hazánk többi területéhez hasonlóan az V. század kezdetével, a hunok megjelenésével zárul. Ez az esemény egy új korszak, a népvándorlaskor kezdetét jelzi. A hunok elől, mint tudjuk, a vandálok több más népcsoporttal együtt nyugatra menekültek. A késő római kori lakosság sorsáról, szerepéről a hunkorszakban a további kutatások adhatnak felvilágosítást.

JEGYZETEK

1. Párducz M.—Korek J., ArchÉrt. 85 (1958) 18—36.
2. Salamon Á.—Török Gy., FA 12 (1960) 145—171.; Salamon Á., Klio 51 (1969) 325—327.; Salamon Á., AT 13 (1966) 84—87.
3. Erdélyi, I.—Lamiová-Schmiedlová, M., Východoslovenský Pravek 2 (1971) 51—72.
4. A leletek a miskolci Herman Ottó Múzeumban vannak, feldolgozásukat a szerző végzi el.
5. Bóna I., Acta ArchHung 15 (1963) 280—291.
6. Erdélyi I., Mitteilungen des archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften 1 (1970) 142.; Erdélyi, I.—Lamiová-Schmiedlová, M., i. m.
7. Papp L., RégFüz Ser. I. 20 (1967) 37.
8. Bóna I., i. m. 245, 280—282, 284, XLV. t. 4., XLVI. t., XLVII. t. 10—15.
9. Uo. 245, 284, XLII. t. 4.
10. Uo. 245, 289, LII. t. 6.
11. Uo. 248, 294, L. t. 1—2.
12. Uo. 248—249, 288—289, LII. t. 1—3, 5—6, 9.; Párducz M., MM 1946. 14, 3. kép; Paulovics I., ArchÉrt 47 (1934) 158—163.; Barkóczi L., FA 12 (1960) 125, 26. t. 3.
13. Bóna I., i. m. 245., 282., XLVII. t. 1—7.
14. Salamon Á., AT 13 (1966) 85.
15. Salamon Á., RégFüz Ser. I. 15 (1962) 63.
16. Gabler D., ArchÉrt 95 (1968) 214., 213., 1. kép 4—5.
17. Patay P., Nógrád megye műemlékei I. (Bp. 1954) 26.; Bóna I., i. m. 297.
18. Bóna I., i. m. 248.
19. Uo. 248., 283—284., LXVII. t. 8—9, 11—14.; Patay P., i. m. 26.
20. A leletek a Nógrád megyei szécsényi múzeumban vannak.
21. Patay P., RégFüz Ser. I. 14 (1960) 47.
22. Salamon Á., AT 13 (1966) 85.
23. Uo.
24. Patay P., Nógrád megye műemlékei, i. m. 26.
25. Korek J., RégFüz Ser. I. 11 (1959) 45.
26. Salamon Á., i. m. 85.
27. Szabó J. Gy., Heves megye műemlékei I. (Bp. 1969) 47.
28. Gömöri J., RégFüz Ser. I. 23 (1970) 83—84.
29. Nagy Á., RégFüz Ser. I. 25 (1972) 60.
30. Török Gy., Dolg. 9—10 (1933—34) Szeged, 193.; Szabó J. Gy., i. m. 47.
31. Kemenczei T. ásatása. A leletek az egri múzeumban vannak.
32. Salamon Á.—Török Gy., i. m. 149—159.; Salamon Á., Mitteilungen des archäologischen Instituts der Ungarischen Akademie der Wissenschaften 1 (1970) 142, 30. t.
33. Szabó J. Gy., i. m. 47.
34. Török Gy., RégFüz Ser. I. 22 (1969) 49.
35. Szabó J. Gy., i. m. 47, 22. kép.
36. A Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből ismertetett leletanyag a miskolci Herman Ottó Múzeumban van. A régi leletek előkerülési körülményeinek leírásánál többnyire csak a leltárkönyvi bejegyzésekre és helyenként az adattárban levő feljegyzésekre támaszkodhattunk.
37. Itt köszönöm meg Patay Pálnak, hogy az aggteleki gyűjtésének és bodrogkeresztúri ásatásának római kori anyagát közlésre átengedte.
38. Megjegyezzük, hogy a kerámiamaradványok készítmódját csak a korongoltaknál jelezzük, a többi kézzel formált.

39. *Salamon Á.—Török Gy.*, i. m. 145—148.; *Salamon Á.*, *Mitteilungen...* i. m. 140—141, 27—28. t.; *Salamon Á.*, *Klio* 51 (1969) 326.
40. Miskolci Herman Ottó Múzeum régészeti adattára.
41. *Párducz M.*, A szarmatakor emlékei Magyarországon III. AH 30 (1950) CXL. t. 26., 61.
42. *Párducz M.*, *Dolg.* 7 (1931) Szeged, 122.; *Párducz M.*, A szarmatakor... i. m. CXL. t. 20—23, 60.
43. *Gabler D.*, i. m. 217.
44. *Salamon Á.—Török Gy.*, i. m. 160—169, XXIX—XXXIV. t.; *Salamon Á.*, *Mitteilungen...* i. m. 141.
45. *Hampel, J.*, *Antiquités préhistoriques de la Hongrie. (Esztergom, 1876.)* XXIII. t.; *Hampel, J.*, *Catalogue de l'exposition préhistorique. (Bp. 1876)* 25, 9—11. kép; *Kossina, Zeitschrift für Ethnologia* 37 (1905) 383—384.
46. Miskolci Herman Ottó Múzeum régészeti adattára.
47. *Salamon Á.*, *Mitteilungen...* i. m. 41, 29. t.
48. Dobosy L. feljegyzései a Herman Ottó Múzeum régészeti adattárában.
49. *Gabler D.*, i. m. 222.
50. Uo.
51. Gabler D. meghatározása, szívességét ezúton is köszönöm.
52. *Salamon Á.*, AT 13 (1966) 85.
53. *Párducz M.*, *HOMÉ I.* (1957) 44—59.
54. *K. Végh K.*, *HOMÉ IV* (1964) 45—62.
55. A lelőhelyen 1964—65-ben leletmentő ásatást végeztünk.
56. *Leszih A.*, *FA* 1—2 (1939) 70, 73, 72, III. t. 4.
57. *Párducz M.—Korek J.*, i. m.
58. *Párducz M.*, A szarmatakor... III. CXL. t. 18, 59.
59. Miskolci Herman Ottó Múzeum régészeti adattára.
60. Uo. Jelentésében egy lakógödör feltárásáról ír, de ennek korát nem állapította meg. Leletek itt nem kerültek elő.
61. A homokbánya területén 1969-ben végeztünk leletmentést.
62. *Salamon Á.*, AT 13 (1966) 85.
63. Uo.
64. *Párducz M.*, i. m. CXL. t. 1, 2, 5.
65. A fésűket *Bóna I.* közölte, de tévesen Brigetio lelőhellyel. I. m. 249., LII. t. 7—8.
66. A Sajó-parton levő homokbányában 1967—68-ban leletmentő ásatást végeztünk.
67. *Salamon Á.*, i. m. 85.
68. Uo.
69. *Salamon Á.*, *Klio* 51 (1969) 327.; *Salamon Á.*, *Mitteilungen...* i. m. 143.
70. *Müller, G.*, *Die Fibel mit umgeschlagenem Fuss in Ungarn und Siebenbürgen. (Berlin—Leipzig, 1931)* 72, I. t. 5.
71. *Párducz M.—Korek J.*, i. m. VIII. t. 2.
72. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, *SŽAUSAV* 5 (1961) 108.
73. *Patek E.*, *Diss. Pann. Ser. II.* 19 (1942) 61—63.; *Lamiová-Schmiedlová, M.*, *SA* XVII—2 (1969) 483.
74. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, *SŽAUSAV* 5 (1961) 88, VIII. t. 9.
75. *Patek E.*, i. m. 72—73.
76. *Kovrig I.*, *Diss. Pann. Ser. II.* 4. 27.
77. *Patek E.*, i. m. XXVII. t. 1—2.
78. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 88, VIII. t. 5, 7., 90, X. t. 9., 97, XVII. t. 2., XVIII. t. 10., 100, XX. t. 13.
79. *Müller G.*, i. m. 74, III. t. 8.; *Patek E.*, i. m. XXV. t. 10.
80. *Patek E.*, i. m. 66—67.
81. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 103, XXIII. t. 1, 107.
82. *Patek E.*, i. m. 30—32.
83. I. m. XV. t. 10.
84. *Párducz M.*, A szarmatakor... I—III.
85. I. m. I: VII. t. 1., II: I. t. 5 a—b., XXI. t. 3 a—b., III: LXII. t. 1 a—b.
86. *Sellye I.*, *Diss. Pann. Ser. II.* 8 (1939) 3—6.
87. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. XIX. t. 7., 107.

88. *Párducz M.*, A szarmatakor... i. m. II. 27.
 89. *Mihalik J.*, ArchÉrt 15 (1895) 95.
 90. *Patek E.*, i. m. 57.
 91. *Párducz M.*, A szarmatakor... i. m. I. 32.
 92. *Bóna I.*, i. m. 249, 287—288., LII. t. 7—8.
 93. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, Archeologické Studijní Materialy, Praha, 1 (1964) 196, 2. kép 3, 5, 201.
 94. *Petersen, E.*, Altschlesien 4 (1932) 152., 9. kép 9.
 95. *Thomas, S.*, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 8 (1960) 77, 120.
 96. *Párducz M.—Korek J.*, i. m. 35, VIII. t. 3.
 97. *K. Végh K.*, HOMÉ X (1971) 107, V. t. 1.
 98. *Párducz M.*, Acta ArchHung 7 (1956) 158.
 99. *Szabó J. Gy.*, i. m. 47, 22. kép.
 100. *Richthofen B.*, ArchÉrt 44 (1930) 239, 149. kép.
 101. *Bóna I.*, i. m. L. t. 8.
 102. *Tichy, R.*, AR 8 (1956) 8. kép 41
 103. *Beninger, E.*, Die germanischen Bodenfunde in der Slowakei. (Wien, 1937) 90. t. 16, 158, 49.
 104. *Bóna I.*, i. m. 293.
 105. I. m. 294, L. t. 1—2.
 106. I. m. 293—294., 10. kép L. t. 7, 9.
 107. *Jahn, M.*, Mannus Bibliothek 21 (1921) 52, 58. kép.
 108. *Bóna I.*, i. m. 293.
 109. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, SA XVII—2 (1969) 462.; *Kolnik, T.*, SA XIX (1971) 555.
 110. *Salamon A.—Török Gy.*, i. m. 145—171.; *Salamon A.*, Klio 51 (1969) 326—327.
 111. *Párducz M.*, HOMÉ I (1957) 49.
 112. *K. Végh K.*, HOMÉ IV (1964) 49—50.
 113. *Párducz M.—Korek J.*, i. m. 22, 2. kép 4—5., 26, 4. kép 1—2, 4—5.
 114. L. a 31. jegyzetet.
 115. *Párducz M.*, A szarmatakor... I. 14, X. t. 13.
 116. *K. Végh K.*, HOMÉ X (1971) 108, VI. t. 10.; *Párducz M.*, i. m. III. t. 6.
 117. *Párducz M.*, MFMÉ 1956. 29, III. t. 12 a—b.
 118. *Visy Zs.*, MFMÉ 1970. 16, II. t. 5.
 119. I. m. 8. kép 1.
 120. *Foltiny, St.*, Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland, Heft 35, Festschrift für A. A. Barb (Eisenstadt, 1966) 80, 1. kép 2.
 121. *Budinský-Krička, V.*, SA VIII—1 (1960) 229, V. t. 13, 15.; *Polla, B.*, Zborník Slovenského Národného Muzea, 63 (1960) 189, stb.
 122. *Benadik, B.*, Germania 43 (1965) 83, 14. kép.
 123. *Budinský-Krička, V.*, Východoslovenský Pravek 1 (1970) 83, 10. kép 4.
 124. *Točík, A.*, AR 11 (1959) 861, 325. kép 1—2.
 125. *Foltiny, St.*, i. m. 80, 1. kép.
 126. *Smiszko, M.*, Prace Lwowskiego towarzystwa prehistorycznego 1 (1934) I. t. 1, 4.
 127. *Vulpe, R.*, Dacia 1933. 290.; *Vulpe, R.*, Dacia 1957. 7. kép 4.; *Macrea, M.—Protase, D.—Rusu, M.*, MCA 7 (1961) 8. kép 10, stb.; *Crişan, I. H.*, Ceramica daco-getica (Bucuresti, 1969) 155—157, XLVI—XLVII. t.
 128. *Párducz M.*, A szarmatakor... I. 27—30.; *Párducz M.*, MFMÉ 1956. 15—30.; *Visy Zs.*, i. m. 8, 10, 26.; *Nepper I.*, DDMÉ 1969—70. 70—71, 75, 11.; *Crişan, I. H.*, i. m. 162—163., CLXXXVIII—CLXXXIII. t.
 129. *Budinský-Krička, V.*, SA VIII—1 (1960) 228—230.; *Polla, B.*, i. m. 193—194.
 130. *Budinský-Krička, V.*, SZAUSAV 6 (1961) 296.
 131. *Smiszko, M.*, i. m. 1, I. t., 10, 12, II—III. t.
 132. *Gabler D.*, i. m. 214, 217, 224—226.
 133. *Patay P.*, i. m. 26.
 134. *Gabler D.*, i. m. 214, 230—231.
 135. I. m. 236—237.
 136. I. m. 233.
 137. *Bónis É.*, Diss. Pann. Ser. II. 20. (Bp. 1942) 13, 15—16.; *Bónis É.*, FA 21 (1970) 74.

138. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 480.
139. *Kolník, T.*, SŽAUSAV 11 (1963) 120, 2. kép 13, 15. kép 4.
140. *Pernička, R. M.*, Die Keramik der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. (Brno, 1966) 89—90.
141. *Gabler D.*, Arrabona 13 (1971) 24—25. Az edénytöredék meghatározásában Gabler D. nyújtott segítséget.
142. *Párducz M.—Korek J.* i. m. 22, 2. kép 6., 26, 4. kép 7., X. t. 3, 7, 15., XI. t. 4, 8—10, XIV. t. 1
143. *Párducz M.*, HOMÉ I (1957) 55, II. t. 8., 56, III. t. 18, 20., 57, IV. t. 10—12.
144. *K. Végh K.*, HOMÉ IV (1964) 60, III. t. 12., 62, V. t. 7.
145. *Salamon Á.—Török Gy.*, i. m. 152, 42. kép 36—37.
146. I. m. 148, 38. kép 1—7.
147. I. m. XXXI. t. 12.
148. *Salamon Á.*, Mitteilungen... i. m. 31. t.
149. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 475—476.
150. *Párducz M.—Korek J.*, i. m. 31.
151. *Salamon Á.—Török Gy.*, i. m. 156.; *Barkóczy L.* —*Bónis É.*, Acta ArchHung 4 (1954) 151.
152. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 476.
153. I. m. 468.
154. *Salamon Á.*, Mitteilungen... i. m. 143, 31. t.
155. *Csallány D.*, Acta Antiqua et Arch. X (1966) 87, 88.
156. *Salamon Á.*, FA 20 (1969) 56.
157. *Kolník, T.*, Die Pannonische Keramik mit Stempelerzierung und ihre Einflüsse in der Slowakei, Epitymbion Roman Haken, Pragae 1958, 66.
158. *Buday Á.*, Dolg. 2 (1911) Kolozsvár, 90., 4 (1913) 150., 19. kép, 5 (1914) 82., 6 (1915) 86—87.
159. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 469, 471.
160. *Csallány D.*, i. m. 87, 88.
161. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 471; MIA 82 (1960).
162. *Kolník, T.*, SA 19 (1971) 556.
163. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 471., 423, 12. kép, 461, 38. kép, 470, 43. kép.
164. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 461., 38. kép 1, 3, 4.
165. *Kolník, T.*, i. m. 528, 30. kép 1.
166. *Gajewski, L.*, Sprawozdania Archeologiczne 8 (159) 286, 2. kép b., 293, I. t. 12, stb.
167. MIA 82 (1960) 93, 189, 296.
168. *Párducz M.*, A szarmatakor... III. CXL. t. 18, 59.
169. I. m. CXLI. t. 1—2, 5, 61.
170. I. m. 116.
171. *Polla, B.*, i. m. 190, 6. kép 4.; *Kolník, T.*, i. m. 528, 30. kép 6.
172. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 469, 471.
173. *Gajewski, L.*, Archeologia Polski 3 (1959) 101—158, 281—302.
174. MIA 82 (1960)
175. *Salamon Á.*, Klio 51 (1969) 327.
176. *Bóna I.*, i. m. 283., XLVII. t. 11—14.
177. *Párducz M.—Korek J.*, i. m. 33.
178. *Párducz M.*, HOMÉ I (1957) 48—49.
179. *K. Végh, K.*, i. m. 49—51.
180. *Salamon Á.—Török Gy.*, i. m. 155., XXXIV. t. 11.
181. *Bóna I.*, i. m. XLVI—XLVII. t.
182. I. m. 281., XLVI. t. 3., XLVII. t. 2.
183. I. m. 282—283.
184. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 431—432, 447, 454, 470, 472.
185. *Beninger, E.*, i. m. 10. t. 56, 57, 59., 11. t. 68, 69, 78, 79, 82.
186. *Pernička, R. M.*, i. m. XI. 2., XIV. t. 4—5., XVIII. t. 13., XXXV. t. 7., stb.; *Kalousek, F.—Pernička, R. M.*, Die römerzeitliche Siedlung bei Vicemilice in Mähren. Sbornik Prací filosofické Fakulty brněnské University. (Brno, 1956) 55, 6. kép 11, 13., 59, 7. kép 2—3., XII. t. 6—7.
187. *Kostrzewski, B.*, Fontes Archaeologici Posnanienses 4 (1954) 17. kép 8., 62. kép 1., 63. kép 4., 132. kép 6., 135. kép stb.; *Kostrzewski, B.*, Przegląd Archeologiczny 7 (1946—47) 211, 29. kép

- 3., 215, 34. kép 3., 237., 74. kép 3., 241, 83. kép 3., 266, 135. kép.; *Dabrowski, K.—Kozłowska, R.* *Materialy Starozytne* 5 (1959) XVI. t. 1, 3.; *Peschek, Chr.*, *Die frühwandalische Kultur in Mittelschlesien.* (Leipzig, 1939) 83, 79. kép 3., 1. t., 23. t.
188. *Lamiová-Schmiedlová, M.* i. m. 467.
189. I. m. 475.; *Budinský-Krička, V.*, SA XI—1 (1963) 25, 26.; *Bialeková, D.*, SA X—1 (1962) 31, 32.
190. *K. Végh K.*, HOMÉ IV (1964) 60, III. t. 14., 61, IV. t. 15—16.
191. *Párducz M.*, MM 1946. 14, 4. kép, 13, 3. kép 2.
192. *Bóna I.*, i. m. 288.
193. *Pernička, R. M.*, i. m. VII. t. 8., XII. t. 7.
194. *Tackenberg, K.*, *Die Wandalen in der Niederschlesien.* (Berlin, 1925.) 27. t. 8.
195. *Bóna I.*, i. m. 287, XLV. t. 1.
196. *Kostrzewski, B.*, i. m. 217, 37. kép, 220, 44. kép 4. A temetőt a II—III. századra keltezi.
197. *K. Végh K.*, i. m. 59, II. t. 12., 60, III. t. 13, 15., 61, IV. t. 5—6.
198. *Bóna I.*, i. m. 278., XLI. t. 4., XLII. t. 1.
199. I. m. 270., XLII. t. 1.
200. I. m. 284, XLII. t. 3.
201. I. m. 290, 291, 9. kép 3.
202. *Kolník, T.—Paulik, J.*, SŽAUSAV 3 (1959) 182, 2. kép.
203. MIA 82 (1960) 246 stb.
204. *Peschek, Chr.*, i. m. 25, 14. kép 3, 3. t. 9.
205. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 462.
206. *Barkóczy L.—Bóna I.—Mócsy A.*, *Pannónia története.* (Bp. 1963) 86—87.
207. *Huszár L.*, *Acta ArchHung* 5 (1955) 90.
208. *Tacitus*, *Germania*, 43.
209. *Bóna I.*, i. m. 297.
210. *Erdélyi, I.—Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 72.
211. *Hunyady I.*, *Diss. Pann. II.* 18. (1944) 11—13.
212. *Párducz M.*, HOMÉ I (1957) 50.
213. *Salamon Á.—Török Gy.*, i. m. 154., 159, 171.
214. *Salamon Á.*, FA 15 (1963) 18.
215. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 458—459, 462.; *Kolník, T.*, i. m. 555.
216. *Kaszewska, E.* *Výhodnoslovenský Pravek* 2 (1971) 87.
217. *M. Lamiová-Schmiedlová* ezzel kapcsolatban utal a Miskolc-sötétkapui és a Szabadság téri leletekre, i. m. 462.
218. *Kostrzewski, J.*, *Pradzieje Polski*, 1949. 199.; *Godłowski, K.*, *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellonskiego* 67, *Prace archeologiczne* 2 (1961) 203.
219. MIA 82 (1960).
220. *K. Végh K.*, HOMÉ X (1971) 88, 98.; *Szabó J. Gy.*, i. m. 43.
221. *Patay P.*, MFMÉ 1969. 2. 110—111.; *Soproni S.*, *ArchÉrt* 96 (1969) 46—52.
222. *Mócsy A.*, *Cumania* 1972. 96.
223. *Soproni S.*, i. m.
224. *Gabler D.*, *ArchÉrt* 95 (1968) 236, 238—239.
225. *Lamiová-Schmiedlová, M.*, i. m. 491.; *Kolník, T.*, i. m. 556.; *Salamon Á.*, *Klio* 51 (1969) 327.

**ARCHÄOLOGISCHE BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE
NORDUNGARNS IM I.—IV. JAHRHUNDERT N. Z.
(Auszug)**

Die planmässige Erforschung der Geschichte Nordungarns während der Römerzeit und die Erforschung der archäologischen Denkmäler dieser Zeit ist verhältnismässig zurückgeblieben und kann nur auf eine Vergangenheit von etwas mehr als 15 Jahren zurückblicken. Die bedeutendsten Siedlungsfreilegungen dieses Zeitraums sind folgende: M. Párducz und J. Korek — Rettungsgrabung im Ózd-Stadion¹, Á. Salamons Forschungen in Szilvásvár, Arka, Garadna, Gibárt und Zalkod², I. Erdélyis Ausgrabungen in Ipolytölgyes³, und die Ausgrabungen der Verfasserin in Miskolc, Sajókeresztúr, Szirmabesenyő⁴. Das archäologische Material aus dem Gebiet zwischen Ipoly und Donauknick fasste I. Bóna 1963 zusammen und behandelte es im Zusammenhang mit den Forschungen zur Geschichte der Quaden⁵.

Wegen des verhältnismässig geringen publizierten Fundmaterials behandeln wir noch vor der Aufarbeitung der erwähnten Ausgrabungen die auf nordungarischem Gebiet bisher freigelegten Funde aus der Römerzeit. Hier erläutern wir nicht publiziertes, älteres Material aus dem Komitat Borsod.

Aggtelek. Die bisherigen Funde lassen an hand des ungegliederten Vorratsgefäßbrandes Nr. Taf. I, 1 auf eine Siedlung vom Ende des II. Jahrhunderts schliessen.

Arka. Der Vorratsgefäßbrand (Taf. I, 9.) weist auf eine Siedlung aus der späten Kaiserzeit hin.

Bodrogkeresztúr. Durch die Funde in der Kutyasor in erster Linie der gegliederte Vorratsgefäßbrand (Taf. II, 4.) Scherben vom Typ Blažice (Taf. II, 2,5—6.), Fibel mit umgeschlagenem Fuß (Taf. II, 7.) kann die Siedlung in die späte Kaiserzeit, in den Zeitraum zwischen II. und IV. Jahrhundert datiert werden.

Boldogkövöralja. Die gegliederten Vorratsgefäßbränder (Taf. III, 1—4.) in der Főutca und am Ufer des Tekeres-Baches lassen auf eine Ansiedlung aus der späten Kaiserzeit schliessen.

Felsőzsolca. Das Gefäß, Nr. Taf. IV, 1 stammt aus der späten Römerzeit. Die Funde (Taf. IV, 2—4.) aus der Sandgrube der LPG stammen ebenfalls aus der späten Römerzeit. Das Terra sigillata Bruchstück unterstreicht das, da es erst ab Mitte II. Jahrhundert vorkommt, wahrscheinlich ist es nach den Markomannen-Kriegen hierhergekommen. Die Schale weist auf ein eventuelles Grab hin.

Hangony. Die grosse Siedlung in der Sandgrube bestand während der frühen und späten Römerzeit, das beweisen die Keramik. Auf das Bestehen in der frühen Römerzeit verweisen die Scherben keltischer und dakischer Art.

Hét. Die Keramikfunde verweisen auf eine Siedlung, deren Alter im III. und IV. Jahrhundert verbreitete Bruchstücke (Taf. IV, 11.) mit Grübchenverzierungen beweisen.

Hidasnémeti. Der Rand Nr. Taf. V, 1 datiert die Siedlung in die späte Kaiserzeit.

Kistokaj. Die aus der Sandgrube stammenden Gefäßbruchstücke waren zum Teil keltischer (Taf. VI, 5., 7; Taf. VII, 4; Taf. VIII, 1—4., 6; Taf. IX, 1—3.) und dakischer Art (Taf. VII, 1—2.; Taf. VIII, 7.; Taf. IX, 4.), auf Grund derer der Anfang der Siedlung ins späte La Tène- oder frühe Römerzeitalter datiert werden kann. Die Terra sigillata (Taf. V, 3—5.; Taf. IX, 5.), die Schalenbruchstücke mit Zahnradverzierung (Taf. VII., 9.) und Bemalung (Taf. IX, 6.) sind Waren aus Pannonien, die nach den Markomannen-Kriegen hierhergelangten. Die Terra sigillata Nr. Taf. V, 5 kann in das erste Drittel des III. Jahrhunderts datiert werden. Die Funde ermöglichen die Datierung der ausgedehnten Siedlung vom Anfang der frühen Römerzeit bis zur Mitte des III. Jahrhunderts.

Miskolc. Die auf dem *Alten Truppenübungsplatz* gesammelten Scherben (Taf. X, 2—4.) zeigen auf eine Siedlung aus der späten Römerzeit. Früher wurden hier auch in einem Töpfchen Münzen gefunden, die nicht vor Ende des II. Jahrhunderts in Erd gelangten.²⁰⁶ Die in der *Betonwarenfabrik* gefundenen Siedlungsfunde, gegliederter Vorratsgefäßrand (Taf. X, 6.) und Bruchstücke mit Zahnradverzierung beweisen das Bestehen der Siedlung um das Ende des II. Jahrhundert.

Im *Dudujka* wurden ein keltisches graphitiertes Seitenteil und eine dakische Scherbe (Taf. X, 8.) gefunden, die darauf hinweisen, dass die Siedlung in der frühen Römerzeit gegründet wurde. Die auf dem *Rangier-Bahnhof* gefundenen Gefäßbruchstücke (Taf. IX, 5—8.) weisen auch auf eine Siedlung hin, wahrscheinlich aus der späten Römerzeit. Die beiden Fibeln, die in der *Sandgrube am Sajó* gefunden wurden, gehörten wahrscheinlich zu einem Gräberfeld. Die Fibel Nr. Taf. XII, 7 kann auf die erste Hälfte des III. Jahrhunderts, die Fibel Nr. Taf. XII, 8 mit dem umgeschlagenem Fuß vom Ende des II. Jahrhunderts bis zum IV. Jahrhundert datiert werden. Aus der Umgebung von *Szirma* gelangten ein kannelierter Seitenteil und ein gegliederter Vorratsgefäßrand (Taf. XII, 9—10.) ins Museum. Diese Gegenstände verweisen auf die späte Kaiserzeit. In *Szirma, im Fáskert* (Laubgarten) entdeckte Skelettgräber können auf Grund der Fibeln (Taf. XIII, 2., 8.; Taf. XIV, 1., 10—11.) und des Gefässes (Taf. XIV, 12.) in die späte Römerzeit datiert werden. Die im Fáskert gefundenen Münzen stammen sicher aus Gräbern und gelangten Mitte des III. Jahrhunderts hierher. Hier wurden auch Überreste von Siedlungen gefunden. Unter ihnen verweisen die ungegliederten Vorratsgefäßränder (Taf. XIV, 14—16.), die Seitenteile mit eingedrückten und Zahnradverzierung (Taf. XIV, 17—18.) auf das Ende des II. Jahrhunderts, auch das stempelverzierte Bruchstück vom Typ *Blažice* (Taf. XV, 10.) datiert die Siedlung auf das Ende des II. Jahrhunderts. In *Szirma*, in der Siedlung *Sóskás* am Sajó-Ufer wurden Gefäßbruchstücke

gefunden. Der Anfang des Gebiets um die Zeitrechnung kann durch keltische (Taf. XVI, 1.) und dakische (Taf. XVI, 2.; Taf. XVII, 1., 3.) Scherben bestimmt werden. Die übrigen stammen aus der frühen oder späten Römerzeit. Bruchstück Nr. Taf. XVII, 11. gehört entweder zur awarischen oder slawischen Siedlungsschicht.

Muhi. Der Sporn (Taf. XVIII, 1.), der auf dem Kocsmadomb gefunden wurde, und das von A. Leszih freigelegte Urnengrab sind wandaler Herkunft aus dem III. Jahrhundert. Vom genannten Hügel stammen auch zwei Münzen, eine Trajanus-Silbermünze²⁰⁷ und eine Licinius-Bronzmünze. Wahrscheinlich haben auch sie zum Grab gehört.

Ónod. Das Schalenbruchstück mit dem eingezogenen Rand (Taf. XVII, 2.) ist keltischer Herkunft, die Scherbe Nr. Taf. XVIII, 7, 9 dakischer Herkunft. Sie weisen auf den Beginn der Siedlung um die Zeitrechnung hin, während die Randbruchstücke (Taf. XVIII, 10.) und übrigen Gegenstände auf die frühe Römerzeit hinweisen.

Pányok. Die Gefäßbruchstücke stammen wahrscheinlich von einer Siedlung. Die dakische Scherbe Nr. Taf. XIX, 3 weist auf ein Bestehen des Gebietes in der frühen Römerzeit hin.

Putnok. Die am Sajó-Ufer gesammelten Scherben zeigen eine Siedlung an. Zur Bestimmung ihres Alters gibt das dakische Seitenteil mit Buckelverzierung Nr. Taf. XIX, 7 Hinweise, während das Bruchstück Nr. Taf. XIX, 6 aus der späten Römerzeit sein kann.

Sajókeresztúr. Die Funde auf dem *Malomszer* (Taf. XX., 1—10.) stammen aus einer Siedlung aus der späten Römerzeit. Auf dem Gebiet der Sandgrube zwischen *Sajókeresztúr* und *Sajóecseg* bestand auch eine Siedlung. Die Gefäßbruchstücke (Taf. XX, 11., 13.; Taf. XXI, 1—3.) stammen aus der späten Römerzeit. In der *Sandgrube am Sajó* wurden ebenfalls Überreste einer Siedlung gefunden. Die keltische Keramik (Taf. XXI, 6—7.) und die graphitierte Scherben lassen die Entstehung der Siedlung in der frühen Römerzeit annehmen. Auf die späte Römerzeit verweisen das stempelverzierte Bruchstück Nr. Taf. XXII, 8, das kannelierte Bruchstück Taf. XXII, 7, der gegliederte Vorratsgefäßrand Nr. Taf. XXIII, 1. Die Scherben mit Wellenbandmuster Nr. Taf. XXII, 10 und Taf. XXIII, 2 sind wahrscheinlich aus einer awarischen oder slawischen Siedlungsschicht in die römerzeitliche Schicht gelangt.

Szerencs. Die Scherben aus der Rákóczi-Str. (Taf. XXIII, 3—8.) gehören zum Typ *Blažice*, also kann die Siedlung in die späte Kaiserzeit datiert werden. Das wird auch durch den gegliederten Vorratsgefäßrand (Taf. XXIII, 5.) unterstützt.

Szirmabesenyő. Die Gegenstände vom Gebiet des Berek weisen auf eine Siedlung hin, die auf Grund des gegliederten Vorratsgefäßrandes (Taf. XXIV, 1.) und der Kammreste (Taf. XXIV, 2.) in das III.—IV. Jahrhundert datiert werden kann.

Tarcal. Während der Rettungsgrabung in der Fő-utca (Hauptstrasse) wurde Keramikmaterial (Taf. XXV, 1—3.) vom Typ *Blažice* gefunden, was beweist, dass die Siedlung in der späten Kaiserzeit bestanden hat.

Tiszaluc. Die Fibel und die Bernstein-Säbelperlen (Taf. XXV, 5—7.) stammen aus einem Grab oder aus Gräbern aus der späten Römerzeit.

Bei der Untersuchung der Funde können verschiedene Schlussfolgerungen gezogen werden, die wir im folgenden kurz zusammenfassen.

Die Funde aus der Römerzeit, die in Nordungarn gemacht wurden, stammen zum grossen Teil aus Siedlungen. Die Fundorte der Gräber sind: Szob-Homokos (Komitat Pest), Benczurfalva, Cserhátsurány, Kazár (Komitat Nógrád), Kompolt, Sirok, Terpes, Visznek (Komitat Heves), Domaháza, Gibárt, Miskolc—Sajó-Sandgrube und Szirma—Fáskert, Muhi, Umgebung von Sátoraljaújhely (?), Tiszaluc (Komitat Borsod).

Die Funde aus der Römerzeit sind unterschiedlich im Gebiet zwischen Ipoly und Zagyva und dem davon östlicheren Gebiet. Die Gräber im Gebiet zwischen Ipoly und Zagyva können den Quaden zugeschrieben werden, während die Gräber im Gebiet östlich der Zagyva in Sirok, Terpes, Muhi, und Gibárt den Wandalen zugeschrieben werden können. Das Material der Siedlungen aus der Römerzeit in beiden Gebieten unterscheidet sich in erster Linie darin, dass an den Fundorten zwischen Ipoly und Zagyva keine keltisch-dakische Keramik vorkommen, während sie im Gebiet östlich der Zagyva häufig vorkommen. Die erstgenannten Fundorte können in die zweite Hälfte des I. Jahrhunderts datiert werden. Das beweisen auch die historischen Quellen. Tacitus schreibt im Jahre 98 n. Z. in seiner *Germania*, dass die Quaden schon lange über dem Donau-Abschnitt zwischen dem heutigen Wien und Esztergom wohnten. Später erwähnt er, dass die Cotini und Osi die keltischen Stämme Steuern zahlen lassen.²⁰⁸ Die Quaden haben also auch das Gebiet über den Ipoly hinaus eingenommen. Mit dem Erscheinen der Quaden können das Vorkommen der Siedlungen und Gräbern ohne keltische und dakische Funde, erklärt werden, und das bedeutet gleichzeitig, dass diese Fundorte nicht jenen örtlichen Einwohnern zugeschrieben werden können, die nach der späten KeltENZEIT weiterlebten. I. Bóna bestimmt auch die Szober, Zebegényer, Nógrádverőce-er, Cserhátsurány-er, Csitár-er, Benczurfalva-er Funde als quadisch²⁰⁹, und hierzu können auch die neueren, ein wenig östlicheren Fundorte gezählt werden. Nach I. Erdélyi und M. Lamiová-Schmiedlová kann die ethnische Zugehörigkeit der Ipolytölgyeser Siedlung nicht bestimmt werden, sie zeigt aber verwandte Züge zur Przeworsk-Kultur, zu den südwestslowakischen und süd-mährischen Gebieten. Gleichzeitig datieren sie die Siedlung in die zweite Hälfte des II. Jahrhunderts.²¹⁰ Unserer Meinung nach können auch diese Funde zu den mährischen, südwestslowakischen quadischen Denkmälern in Verbindung gebracht werden. Es muss bemerkt werden, dass die Keramik der Quaden viele gemeinsame Züge mit den wandalischen Funden aufweist, ebenso auch mit der Przeworsk-Kultur, mit der Ostslowakei und dem östlichen Teil Nordungarns.

Im Material der Siedlungen östlich des Zagyva-Tals findet man häufig Keramikfunde keltischer und dakischer Art. Solche Fundorte sind Heves, Szajla, Szilvásvárad, Hangony, Putnok, Sajókeresztúr, Miskolc, Ónod, Kistokaj, Garadna, Pányok. Nach Quellenangaben haben am Ende der KeltENZEIT im mittleren Teil Nordungarns die Stämme der Cotini und Osi gelebt.²¹¹ Das wird dadurch bewiesen, dass im Gebiet der Bükk und des Sajó-Tals die keltischen Funde häufiger vorkommen und dass die meisten Siedlungen, die keltisch-dakische Einwohner aufweisen, in diesem Gebiet gefunden wurden. (Eine

Ausnahme bilden Garadna und Pányok.) Auf die keltischen Urbevölkerung, und auf das Weiterleben keltischer Traditionen haben schon M. Párducz²¹² und Á. Salamon²¹³ hingewiesen. Nach Beobachtungen von Á. Salamon lag das Hernád-Tal ausserhalb des keltischen Stammes-Mittelpunkt, und hier setzten sich die Traditionen des Töpferhandwerks der frühen Eisenzeit fort. In Arka spiegelt sich in den Funden aus der La Tène-Zeit das Weiterleben der Bewohner aus der frühen Eisenzeit wider.²¹⁴ In den von uns erläuterten Funden aus dem Hernád-Gebiet — hauptsächlich aus der späten Kaiserzeit — finden wir keine Gegenstände, die auf das Weiterleben von Elementen aus der frühen Eisenzeit hinweisen. Aus dem ostslowakischen Raum kennen wir mehrere Funde keltischer, keltisch-dakischer Art, die auch dort das Weiterleben der Bewohner vom Ende der La Tène-Zeit bezeugen.²¹⁵

Das Material aus der Römerzeit aus dem Gebiet Nordungarns östlich der Zagyva und aus Ost- bzw. Südostslowakei stimmt beinahe vollkommen überein. Auf beiden Gebieten können ausser keltisch-dakischen Funden auch Elemente der Przeworsk-Kultur gefunden werden. Schon im II. Jahrhundert wanderte aus dem heutigen Polen das Volk der Przeworsk-Kultur in die Ostslowakei ein.²¹⁶ Aus dem nordungarischen Material der frühen Römerzeit kann gefolgert werden, dass einige Gruppen dieses Volkes auch unser Gebiet erreichten.²¹⁷ Ein Teil der Forscher sieht die Wandalen als Träger der Przeworsk-Kultur, während nach Meinung der polnischen Forschung die Przeworsk-Kultur aus der späten La Tène-Kultur hervorgegangen ist. Deren Träger waren die Slawen, die vor dem Druck der Germanen nach Süden zogen.²¹⁸ Allerdings ist bekannt, dass zur Zeit der Markomannenkriege, im Jahre 171 Marcus Aurelius die Wandalen am nördlichen Rand Dazien ansiedelte. Als ihr Erbe können die Gräberfelder in Sirok, Terpes, Muhi, Gibárt angesehen werden, wo verschiedene charakteristische Wandalenfunde freigelegt wurden. Die meisten unserer Siedlungen aus der späten Römerzeit begannen dann bzw. nach den Markomannenkriegen. Demzufolge liegt es auf der Hand, dass wir die Siedlungen nach der Zeit 171 oder aus der Zeit nach den Markomannenkriegen den Wandalen zuschreiben. Allerdings müssen wir einsehen, dass das augenblicklich zur Verfügung stehende archäologische Material ein komplizierteres Bild widerspiegelt. Mehrere Probleme stehen zur Debatte. Ein Problem ist, dass die Keramik aus den Siedlungen der frühen und späten Römerzeit gemeinsame Züge aufweist. Es muss also mit einem Weiterleben bedeutenden Ausmasses gerechnet werden. Weiterhin zeigen die Funde viel Verwandtschaft mit den Funden vom Gebiet der Quaden. Das Auftreten dieser Keramik-Eigenschaften auf einem so grossen Gebiet kann einerseits mit einer verwandten germanischen Bildung, andererseits mit Urbevölkerung gleicher Kultur aus der späten Eisenzeit, mit den Kelten erklärt werden. Einige Züge der Keramik aus der späten Römerzeit finden wir auch im Material der Černjachov-Kultur vom Dnjepr, Don.²¹⁹ Das beweist wiederum, dass wir das archäologische Material unseres engen Gebietes vorerst keinem einzigen bestimmten Ethnikum zuschreiben können.

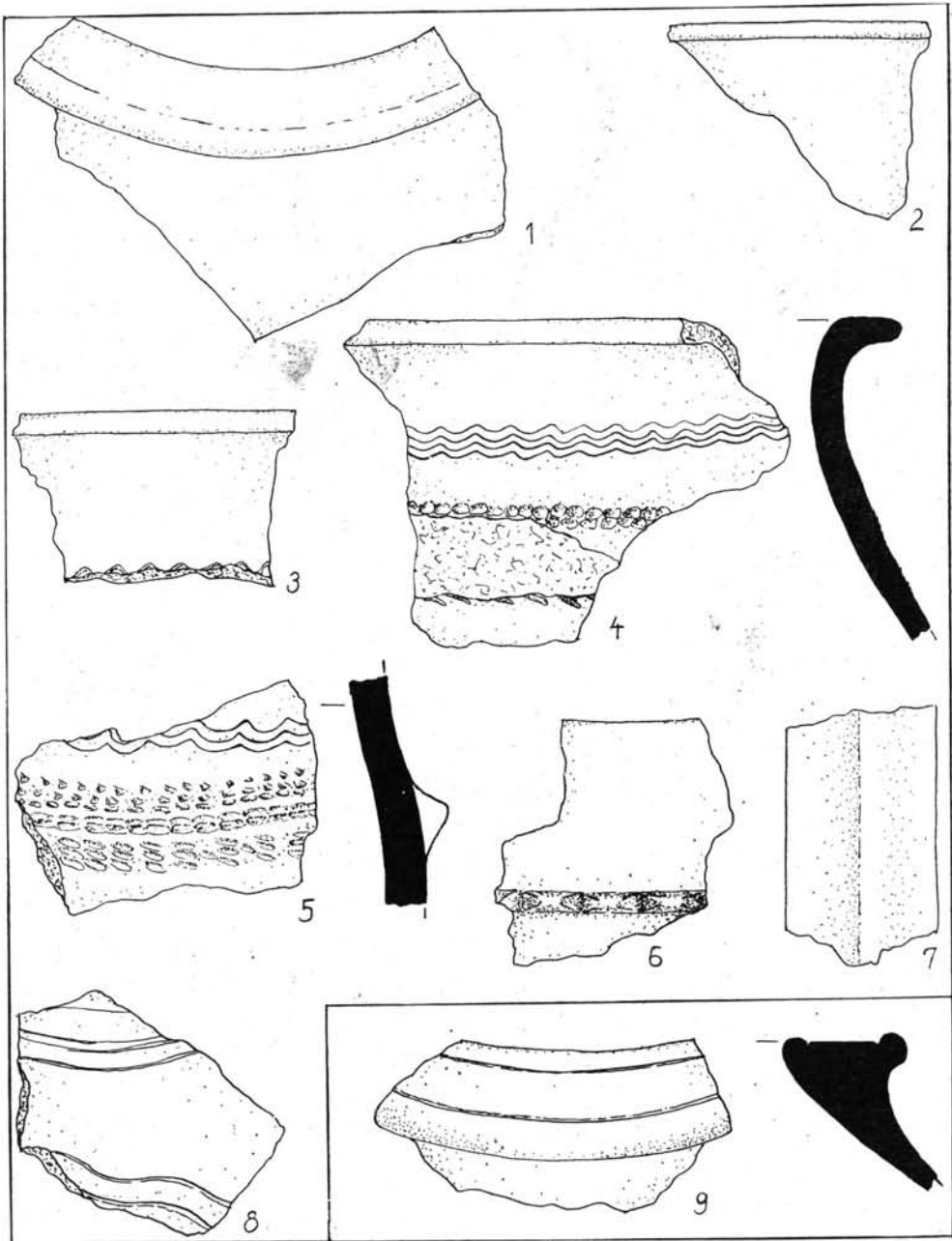
Eine weitere Frage ist die Beziehung zwischen den Bewohnern Nordungarns zu den südlicher wohnenden Sarmaten. Schon früher wurde bewiesen, dass die Verbreitung der Funde aus der Sarmatenzeit auf die vom sogenannten

„Csörsz“-Graben begrenzte Tiefebene fällt.²²⁰ Nach neueren Forschungen wurde der Staat der Sarmaten von einem Schanzensystem umgeben, das auch die Grenze zwischen Sarmaten und Germanen bildete.²²¹ Den Bau des Schanzensystems setzt A. Mócsy in die Zeit um 294,²²² S. Soproni in die Zeit zwischen 322 und 332.²²³ Das augenblicklich zur Verfügung stehende archäologische Material bietet nicht genügend Angaben zur Überprüfung der Beziehung mit den Sarmaten. Offensichtlich hat bis zum Bau des Schanzensystems eine intensivere Verbindung zwischen den Bewohnern beider Gebiete bestanden.

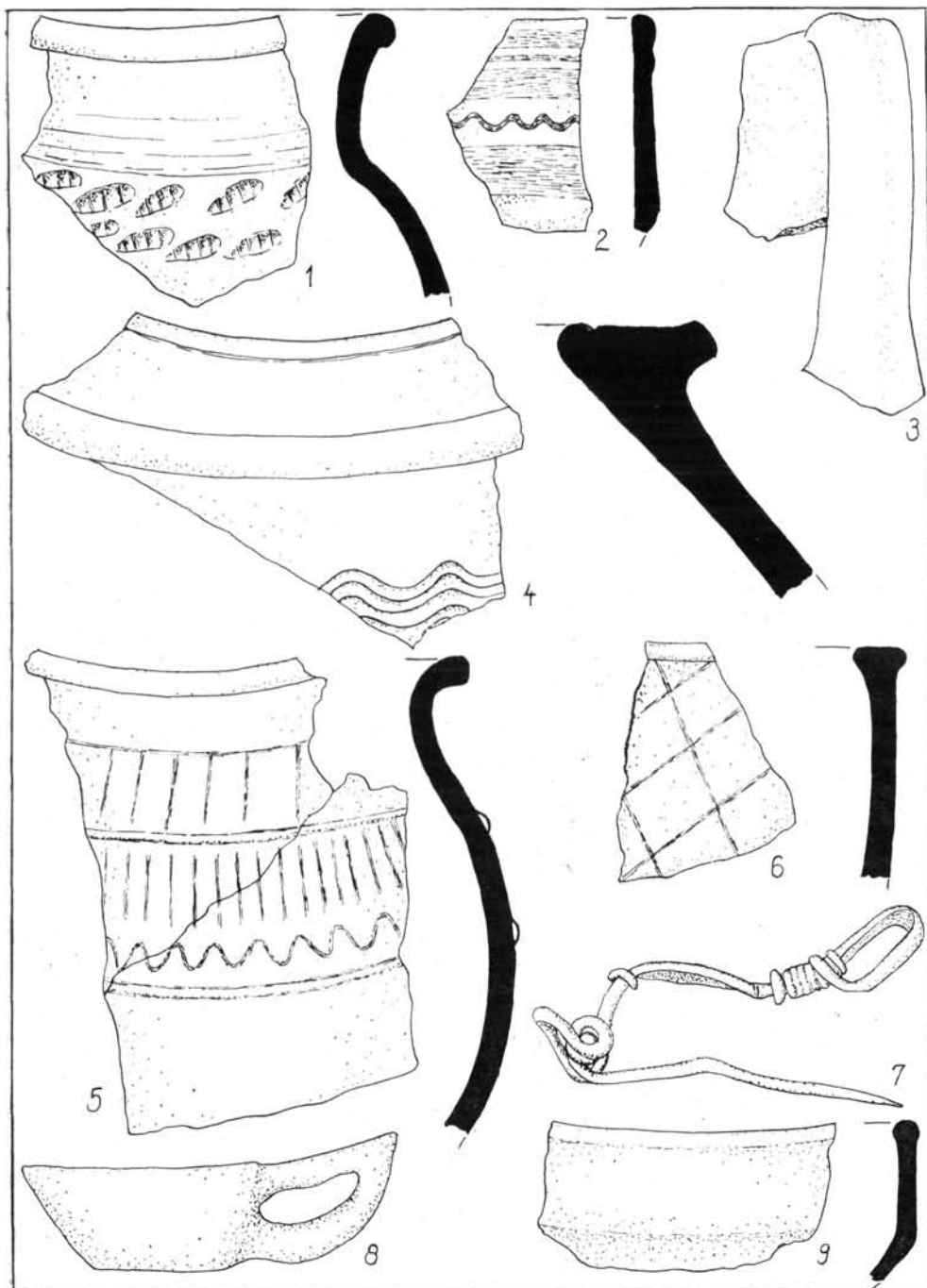
Auf die Verbindung mit der römischen Provinz verweisen die Importgegenstände. Die am besten datierbaren Funde, die Terra sigillata vom Ende des II. Jahrhunderts, gelangten nach den Markomannenkriegen ins Barbarikum, ebenso auch die Fibeln. Zu der Zeit begann auch das Eindringen der römischen Münzen in die Gebiete östlich der Donau.²²⁴ In der frühen Römerzeit gab es keinen bedeutenden Handel zwischen Pannonia und den nordungarischen Gebieten. Die Verbindung mit Dazien zeigt die Keramik vom Typ Blažice. Die Entwicklung dieser Keramik aus der späten Römerzeit wird mit dakischem Einfluss erklärt.²²⁵

Die Geschichte Nordungarns während der Römerzeit endet ebenso wie die Geschichte der übrigen Gebiete Ungarns mit Beginn des V. Jahrhunderts, mit dem Erscheinen der Hunnen. Dieses Ereignis zeigt den Anfang einer neuen Epoche, den Anfang der Völkerwanderungszeit. Wie wir wissen, flohen die Wandalen zusammen mit anderen Völkergruppen vor den Hunnen nach Westen. Über das Schicksal der Einwohner der späten Römerzeit, über ihre Rolle während der Hunnenzeit können weitere Forschungen Auskunft geben.

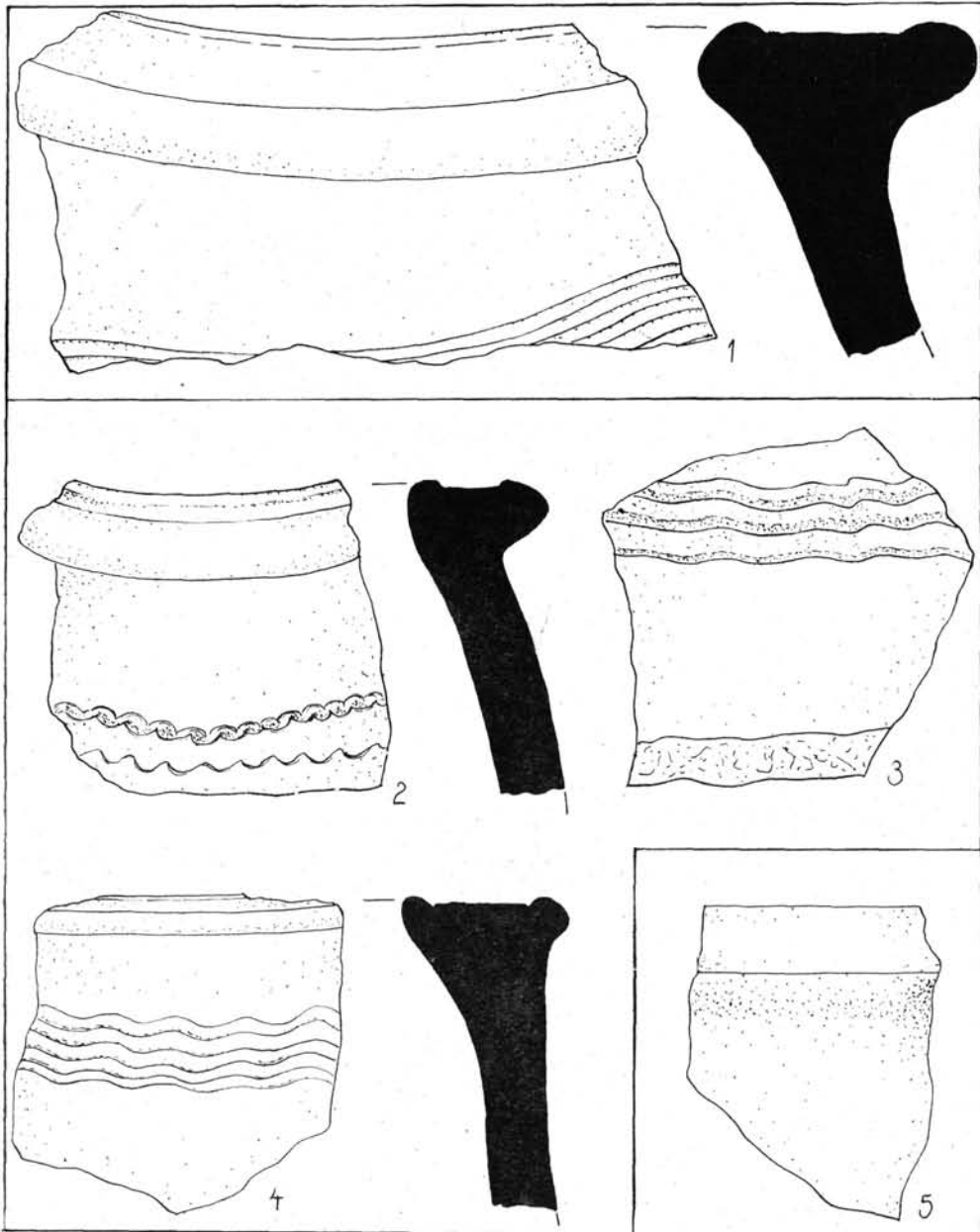
Katalin K. Végh

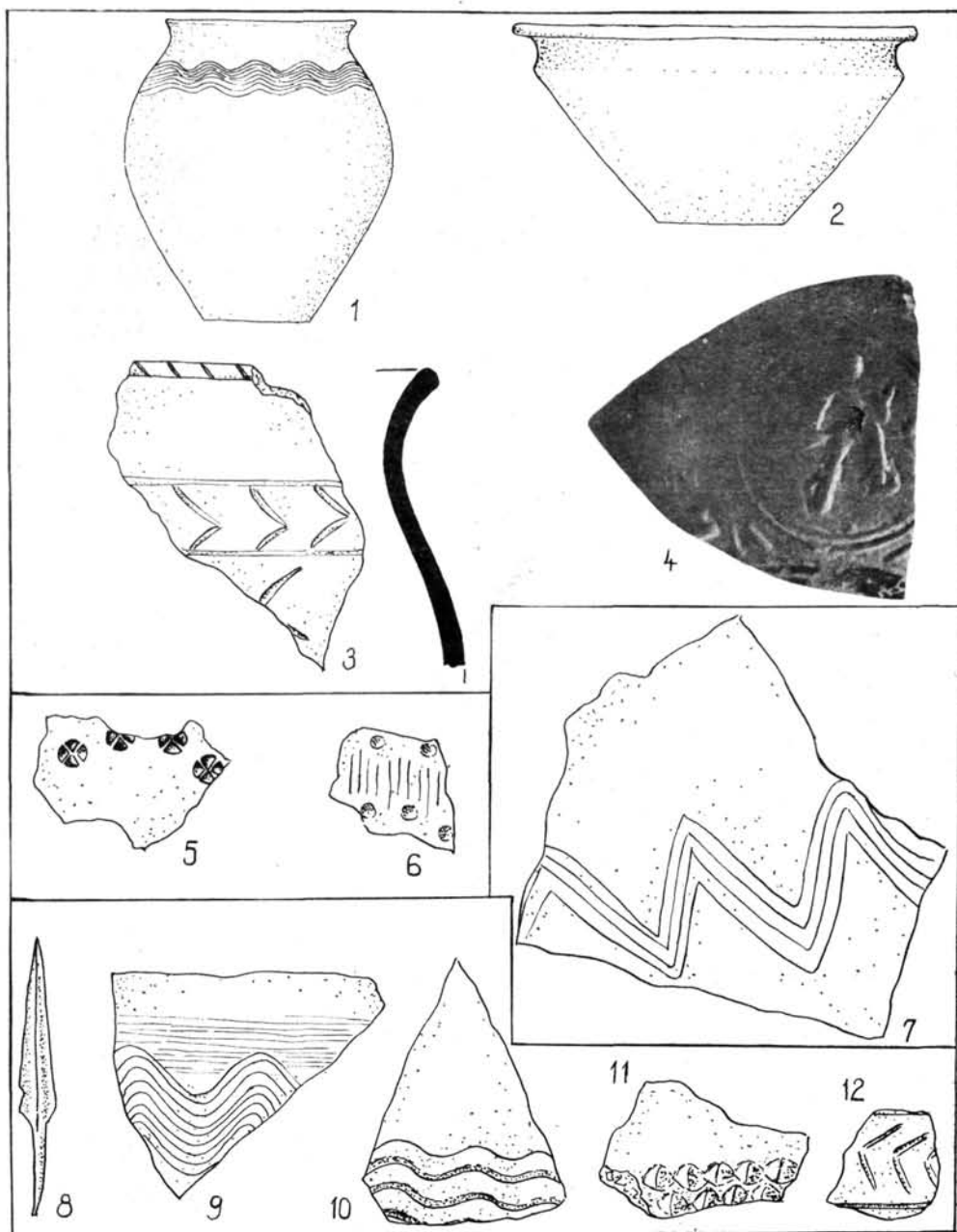
I. tábla. 1—8: Aggtelek, 9: Arka. (1 : 2)

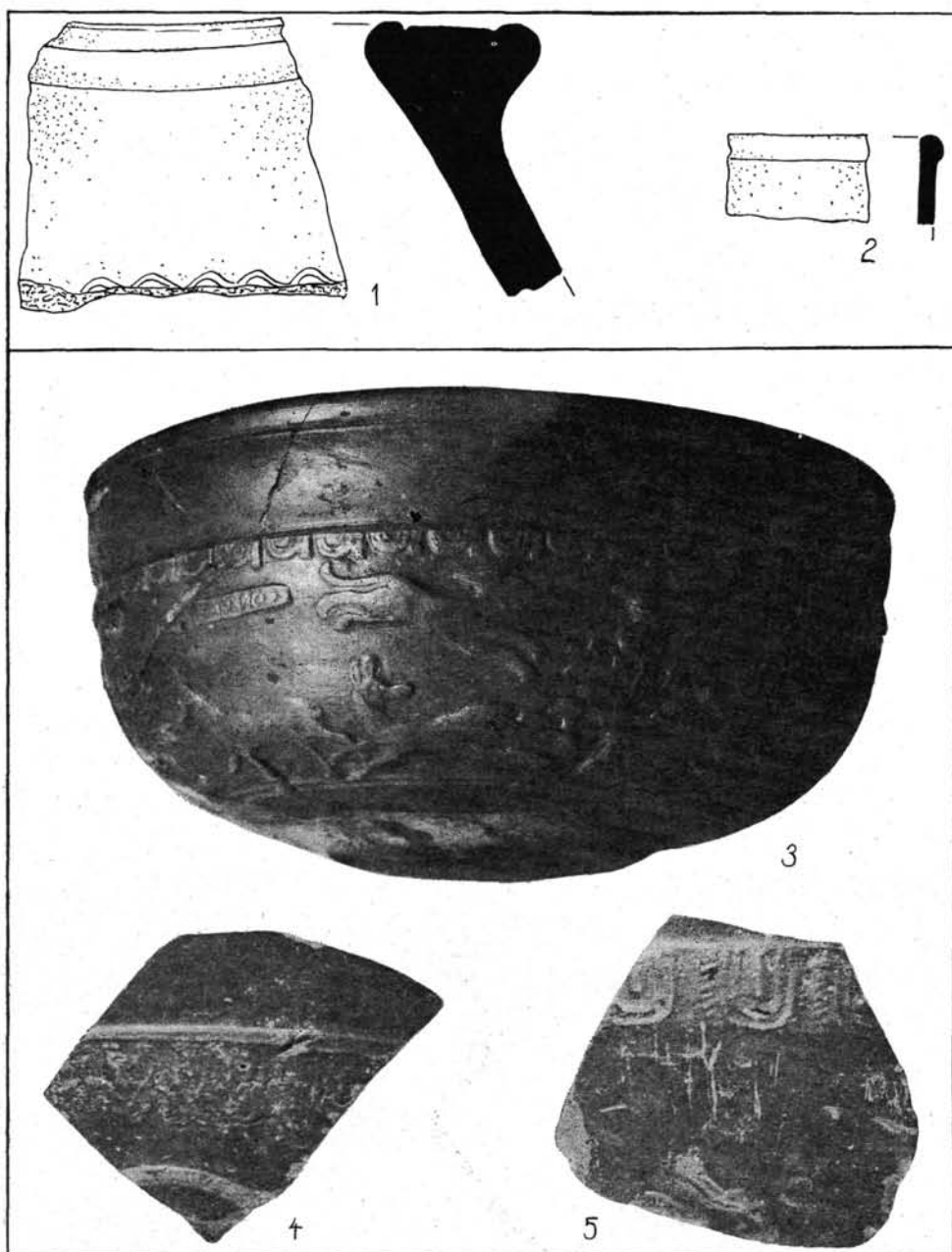
II. tábla. 1—9: Bodrogkeresztúr. (1—6, 8—9=1:2, 7=1:1)

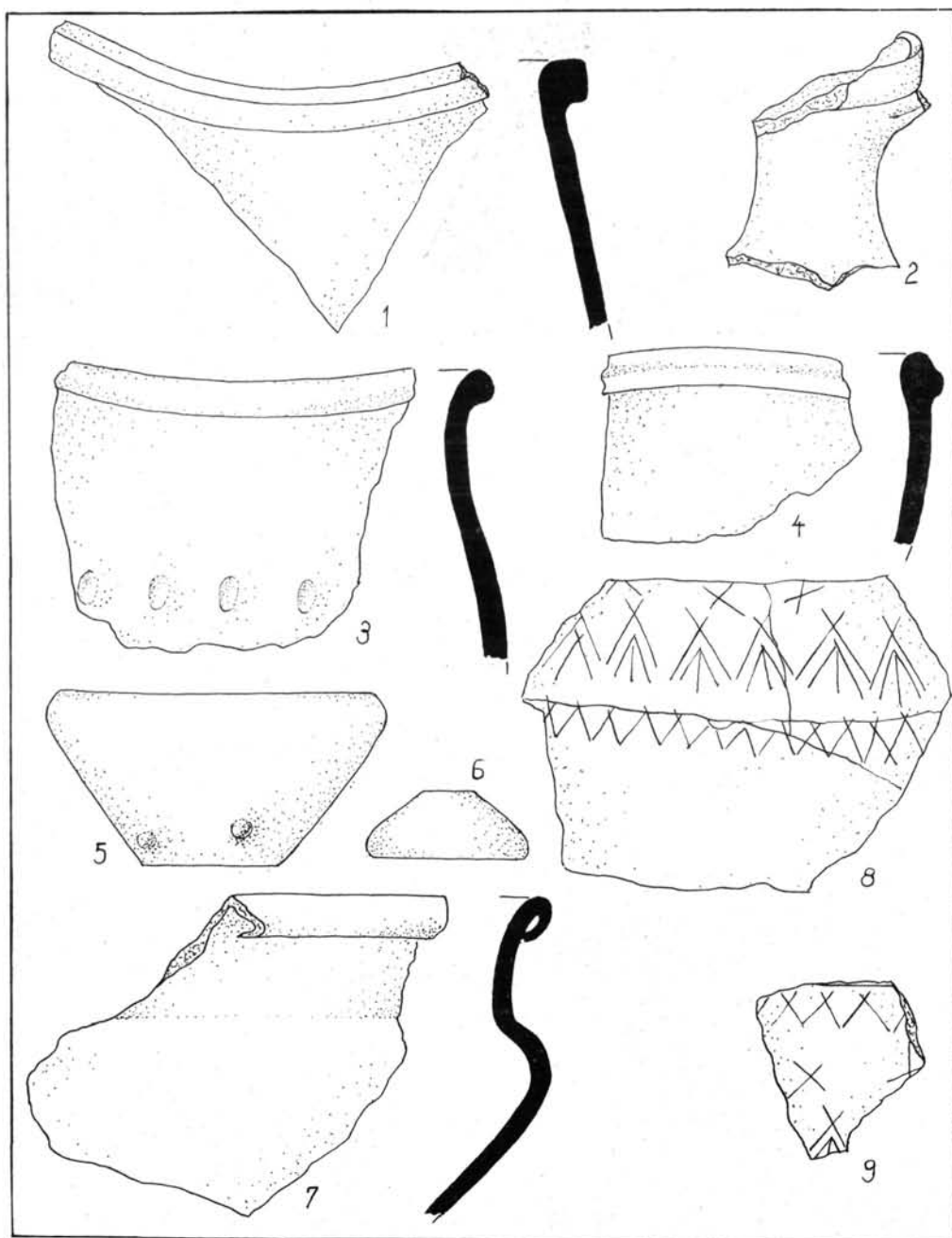
III. tábla. 1: Boldogkőváralja — Fő-u., 2—4: Boldogkőváralja — Tekeres patak völgye, 5: Cserépfalu. (1 : 2)

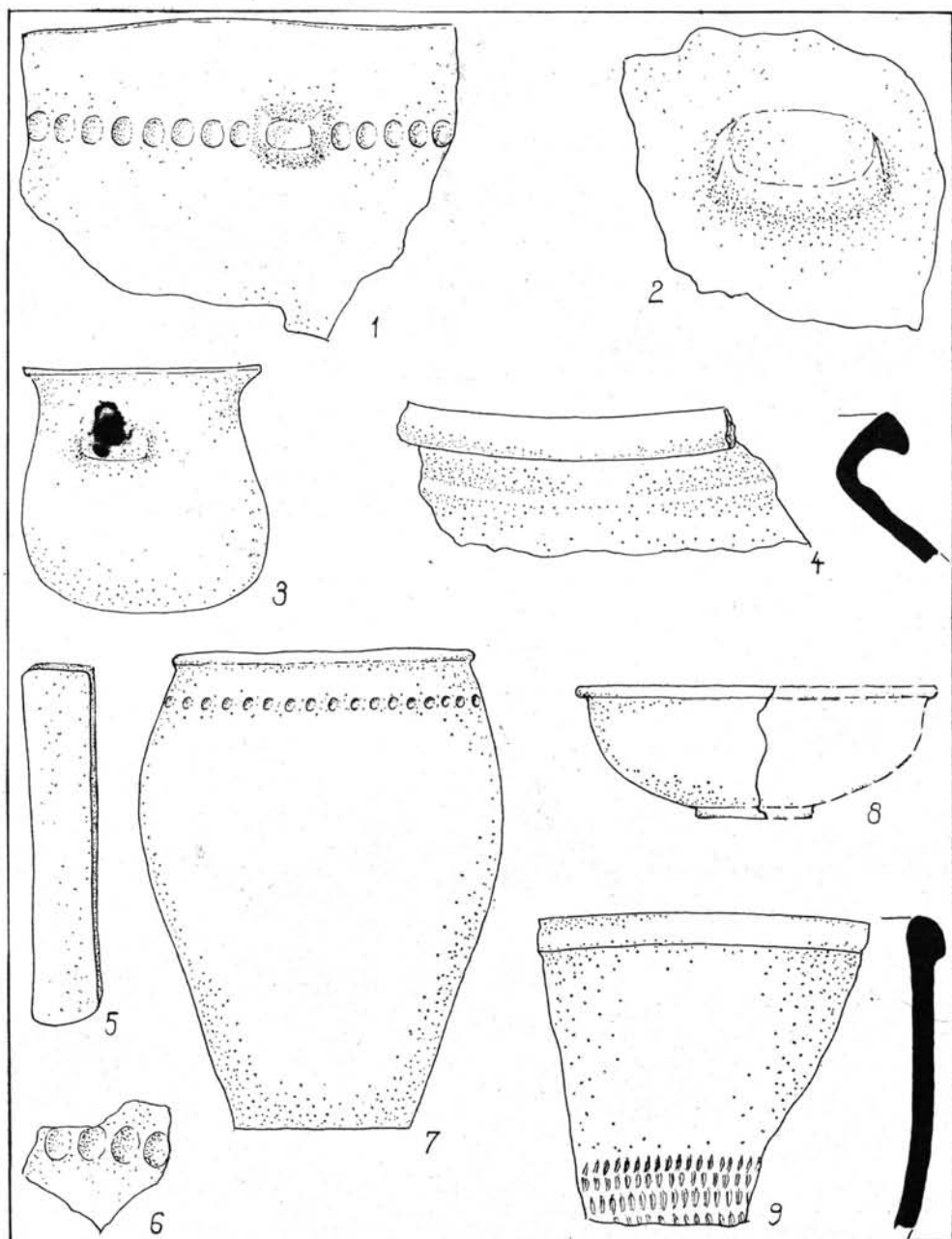
IV. tábla. 1: Felsőzsolca — Sajó-ártér, 2—4: Felsőzsolca — TSz homokbánya, 5—6: Hangony,
7: Hejce, 8—12: Hét. (1—2=1:4, 3—7, 9—12=1:2, 8=1:1)

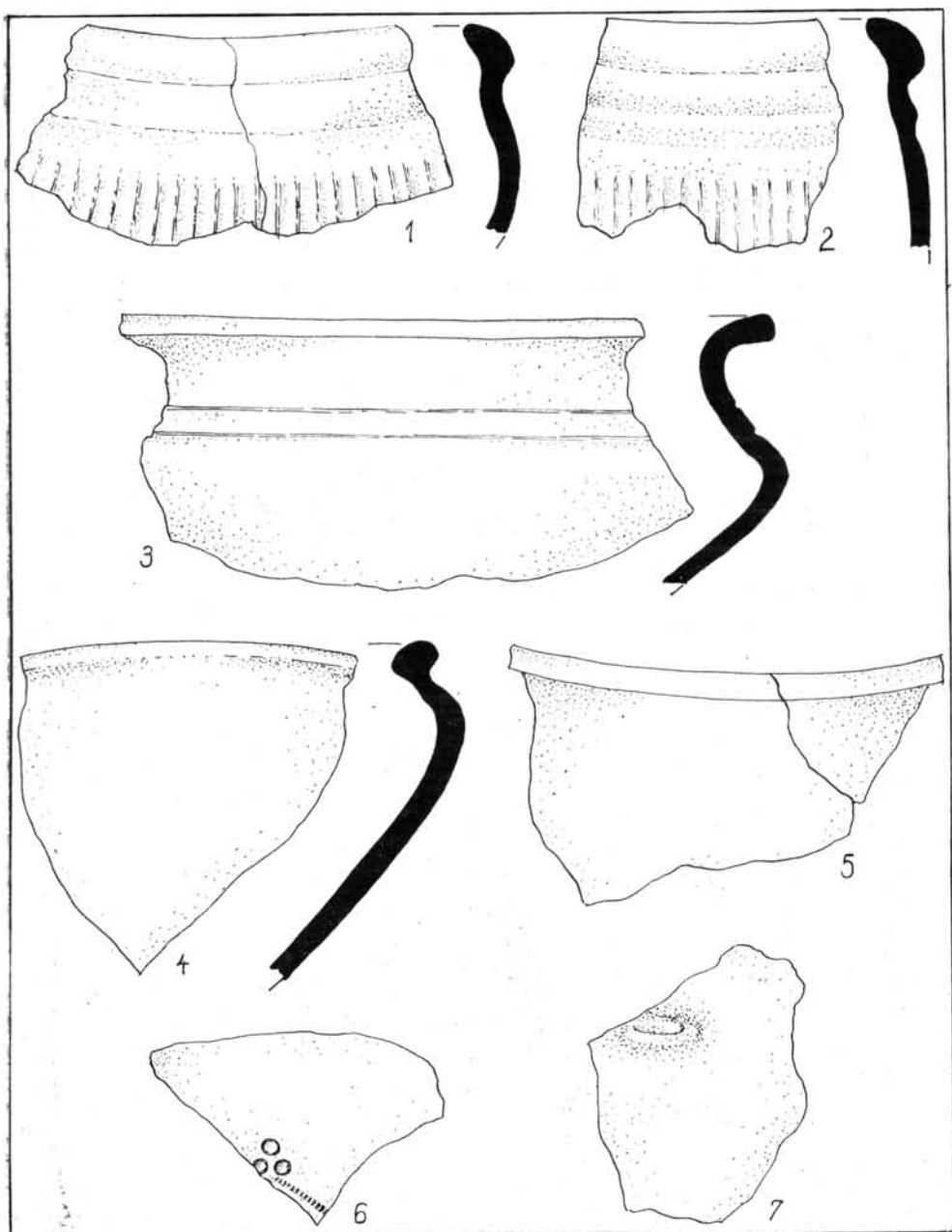
V. tábla. 1–2: Hidasnémeti, 3–5: Kistokaj. (1–2=1 : 2, 3=1 : 1,5, 4–5=1 : 1)

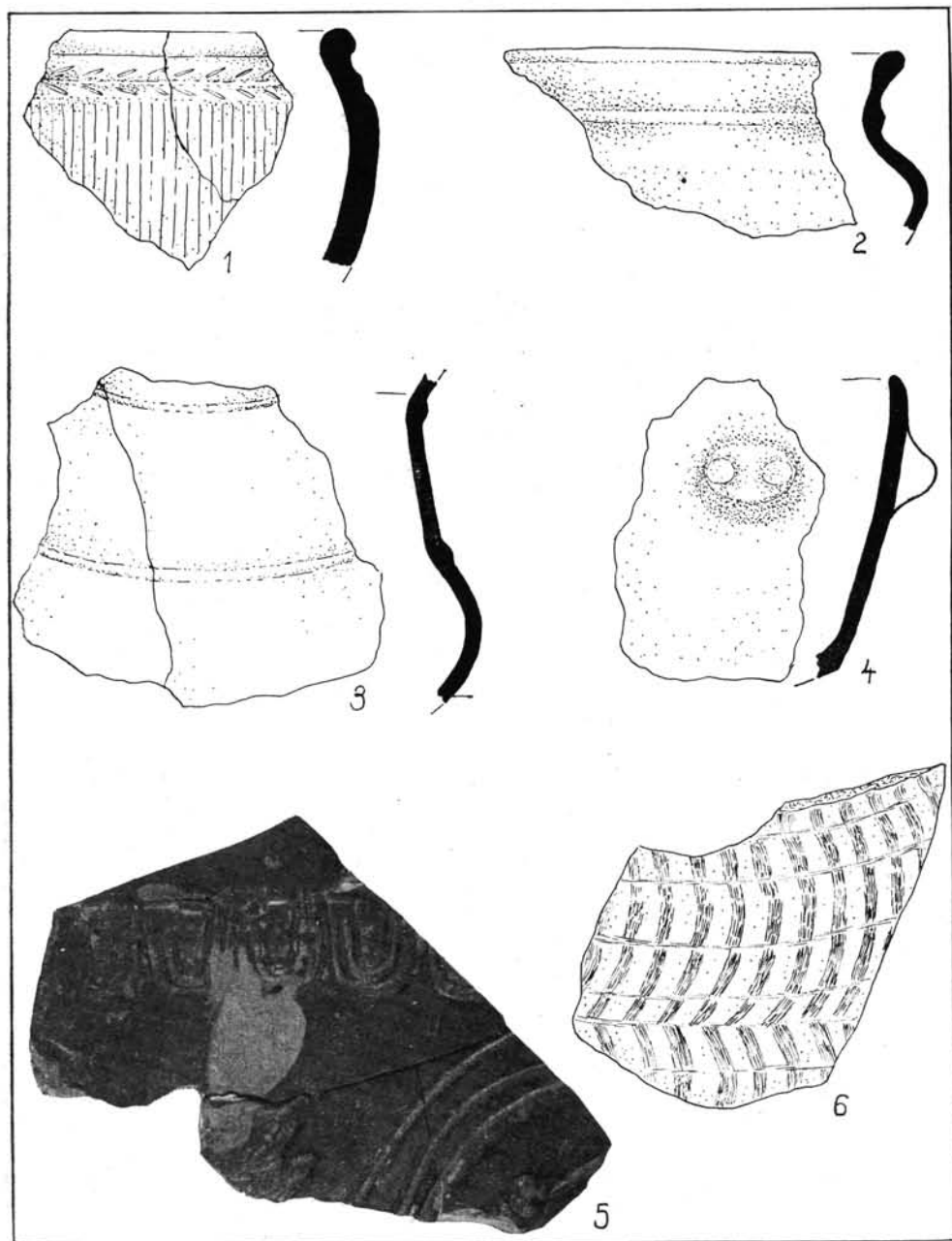
VI. tábla. 1—9: Kistokaj. (1—4, 6—9=1:2, 5=1:4)

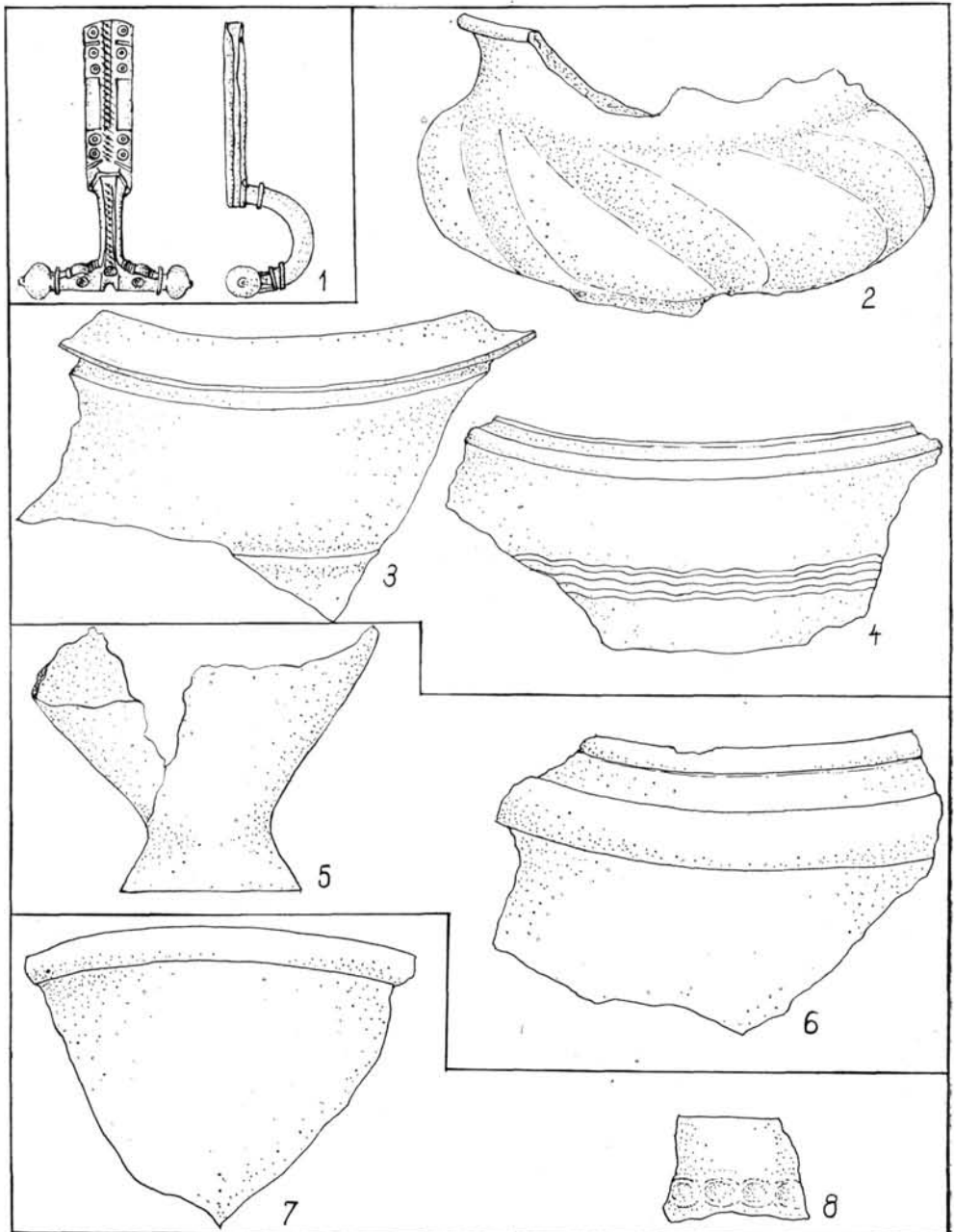
VII. tábla. 1—9: Kistokaj. (1—6, 9=1:2, 7=1:6, 8=1:4)

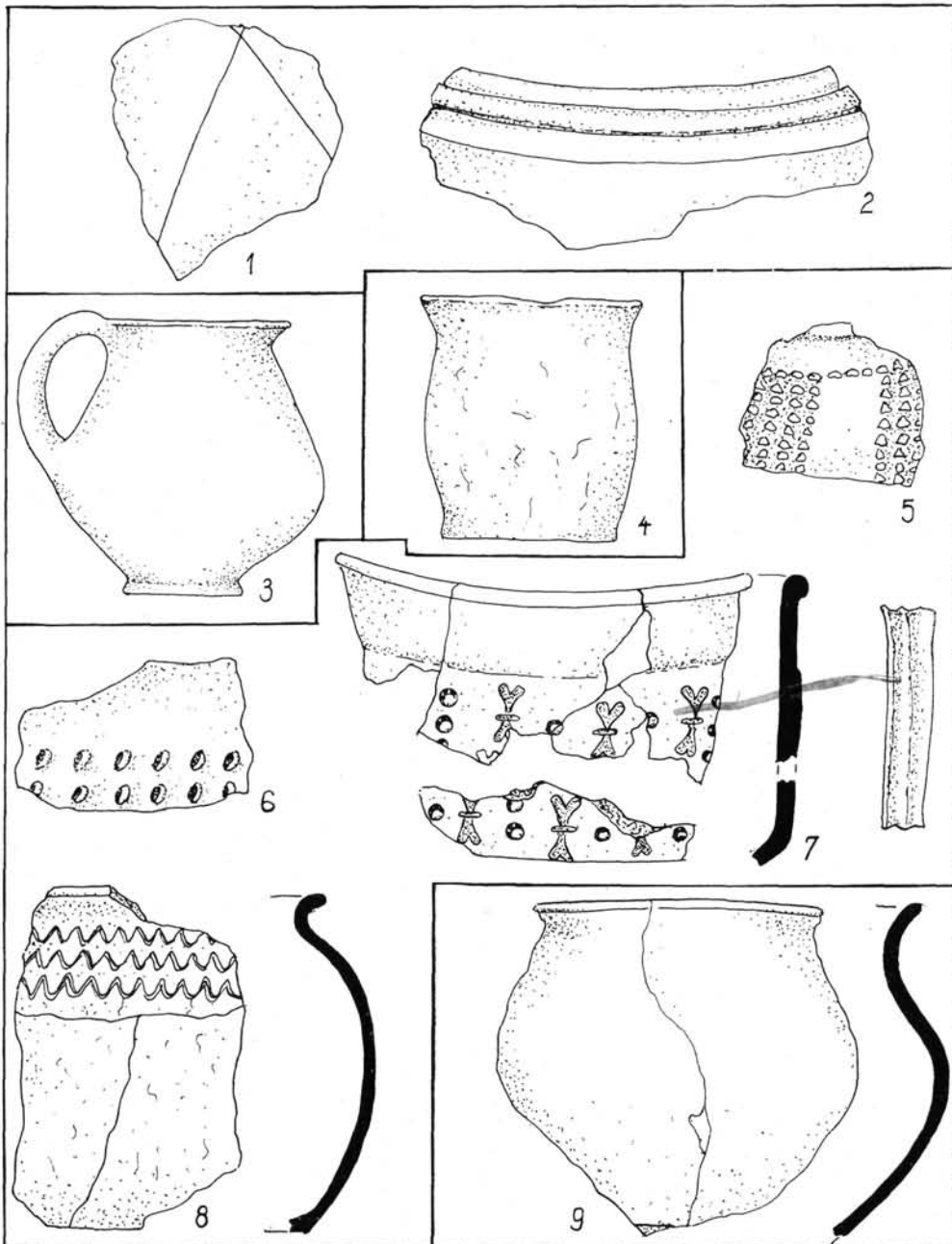
VIII. tábla. 1—7: Kistokaj. (1 : 2)

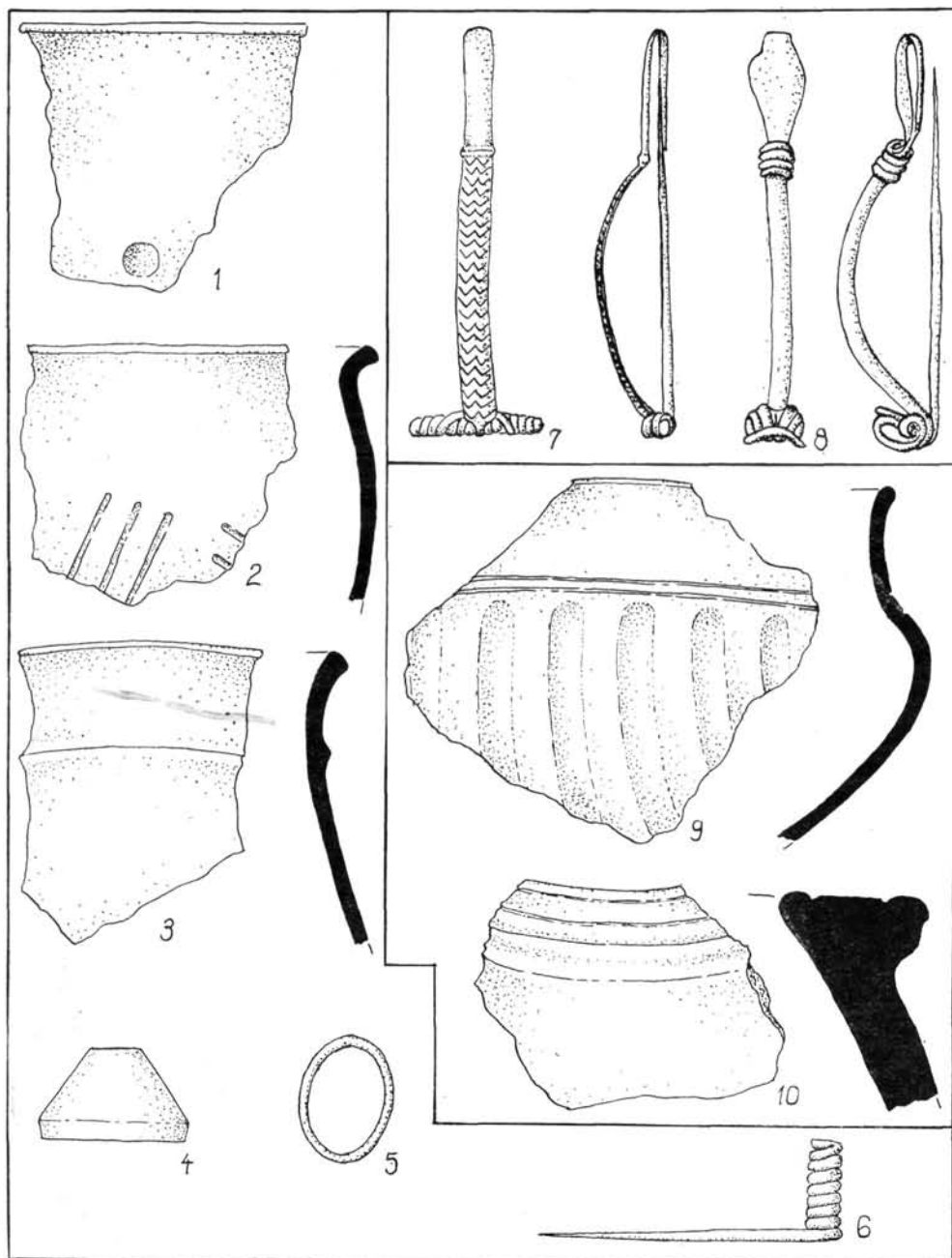
IX. tábla. 1—6: Kistokaj. (1—4, 6=1 : 2, 5=1 : 1)

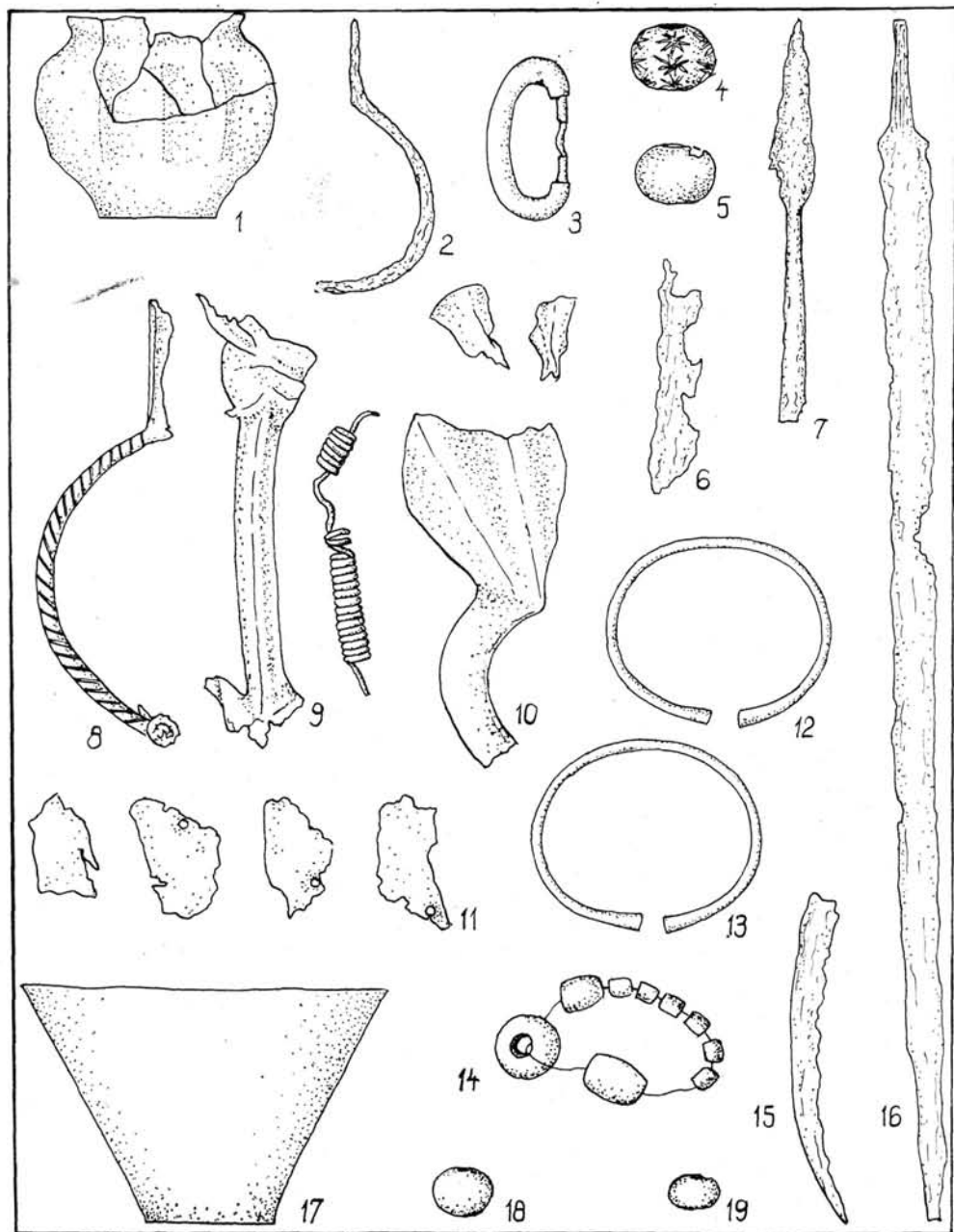
X. tábla. 1: Mád, 2—4: Miskolc — régi katonai gyakorlóétér, 5—6: Miskolc — Betonárugyár, 7—8: Miskolc — Dudujka. (1—2, 5—8=1 : 2, 3—4=1 : 3)

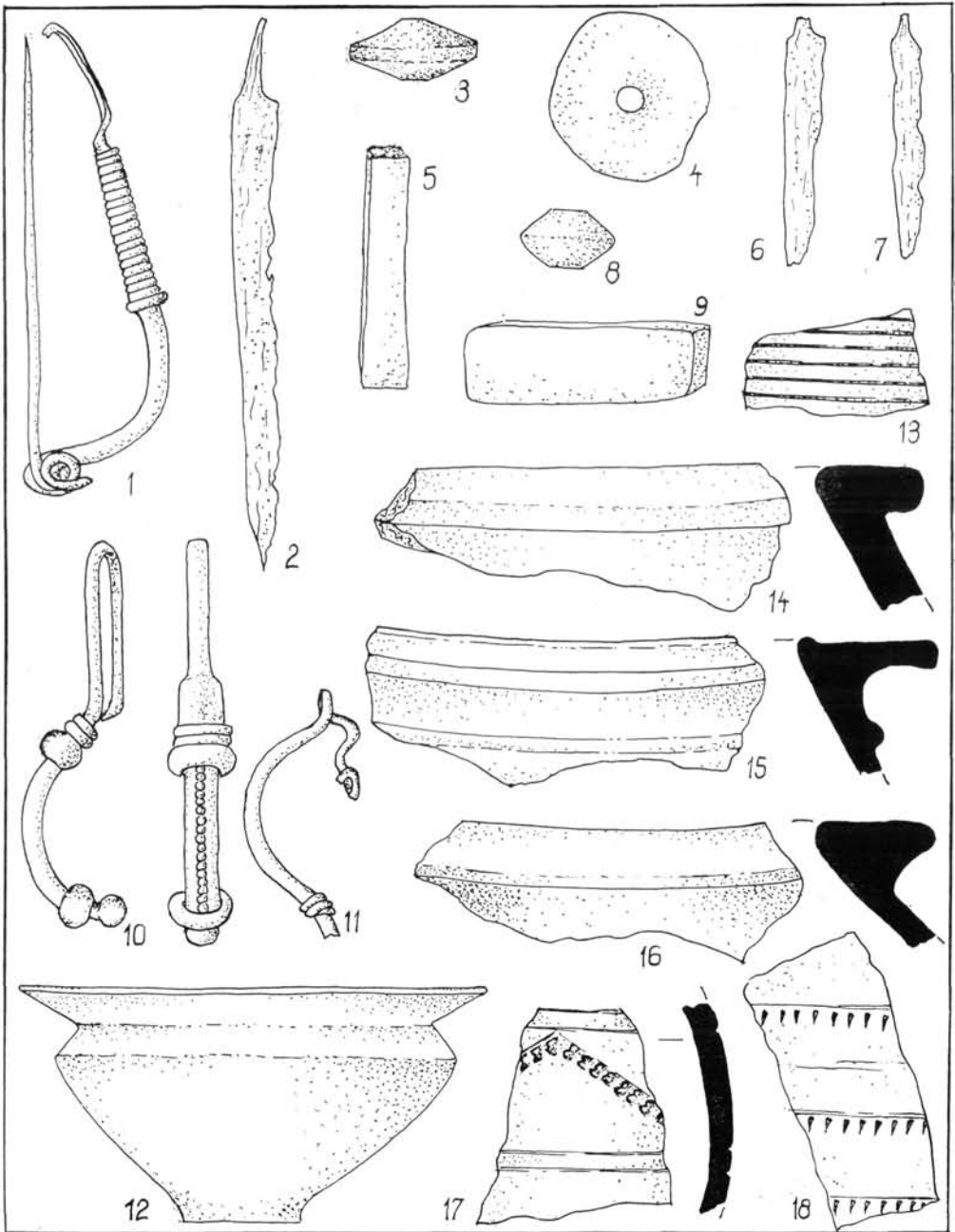
XI. tábla. 1–2: Miskolc — Rákóczi u. 2., 3: Miskolc — Tiszai pályaudvar, 4: Miskolc — Fűtőház, 5–8: Miskolc — Rendező pályaudvar, 9: Miskolc — Sajó-part, Zsarnay-tag.
(1–2, 5–7=1:2, 3–4=1:3, 8–9=1:4)

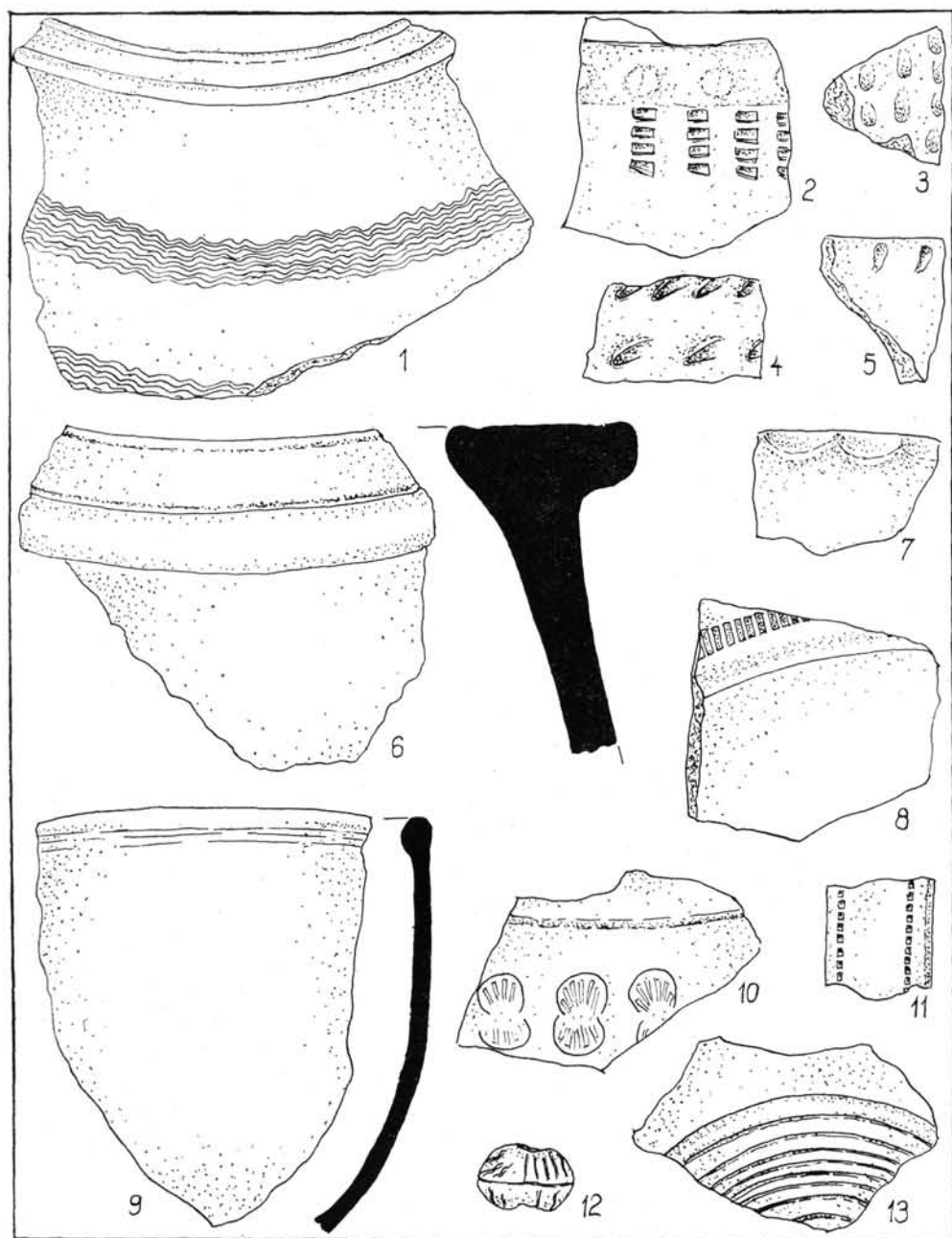
XII. tábla. 1—6: Miskolc — Sajó-part, Zsarnay-tag, 7—8: Miskolc — Sajó melletti homokbánya, 9—10: Miskolc — Szirma határa, Ósenke puszta. (1—5, 9—10=1:2, 6—8=1:1)

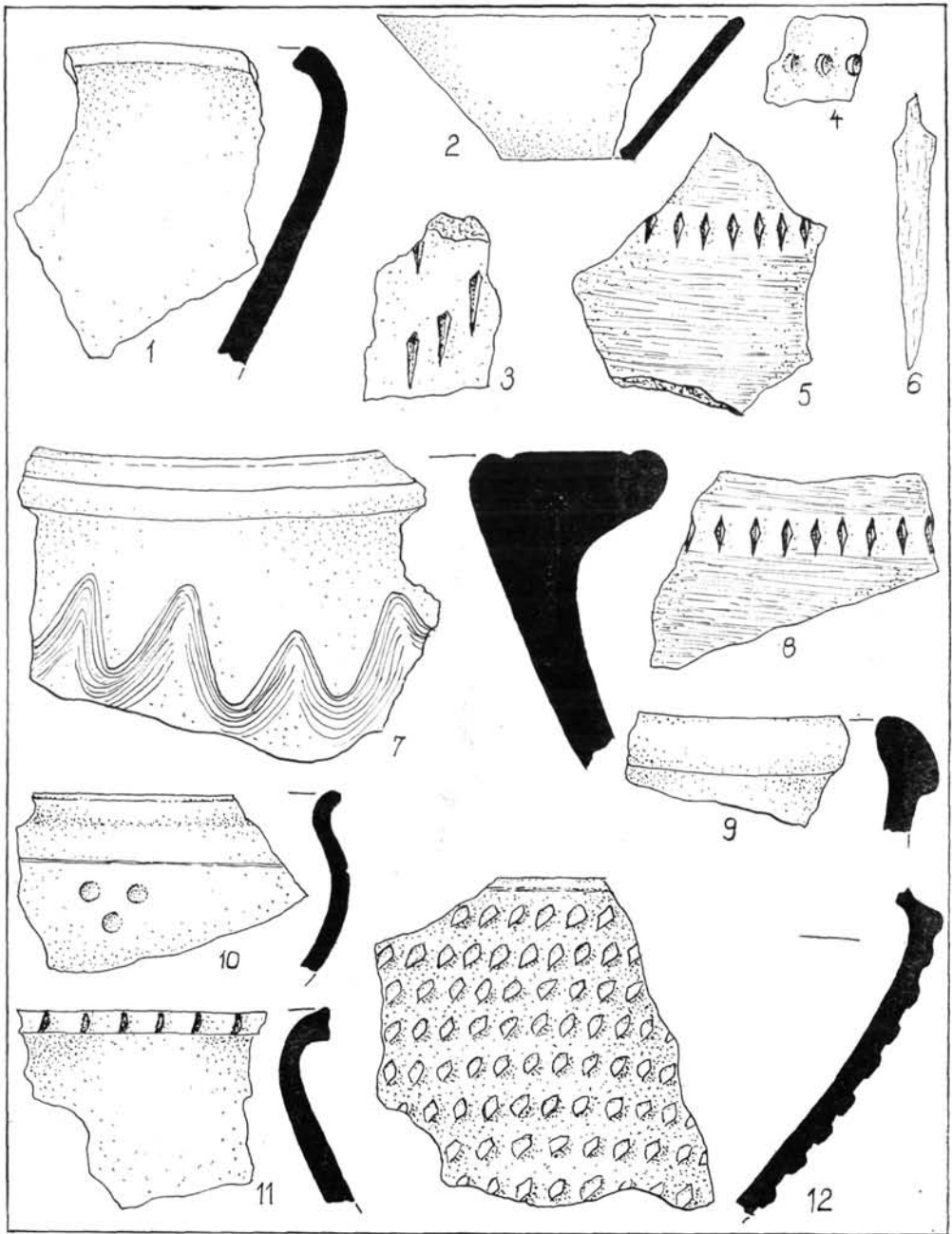
XIII: tábla. 1—19: Miskolc — Szirma-Fáskert. (1, 15, 17=1:3, 2, 8—10=1:1, 3—6, 11—14, 18—19=1:2, 7, 16=1:5)

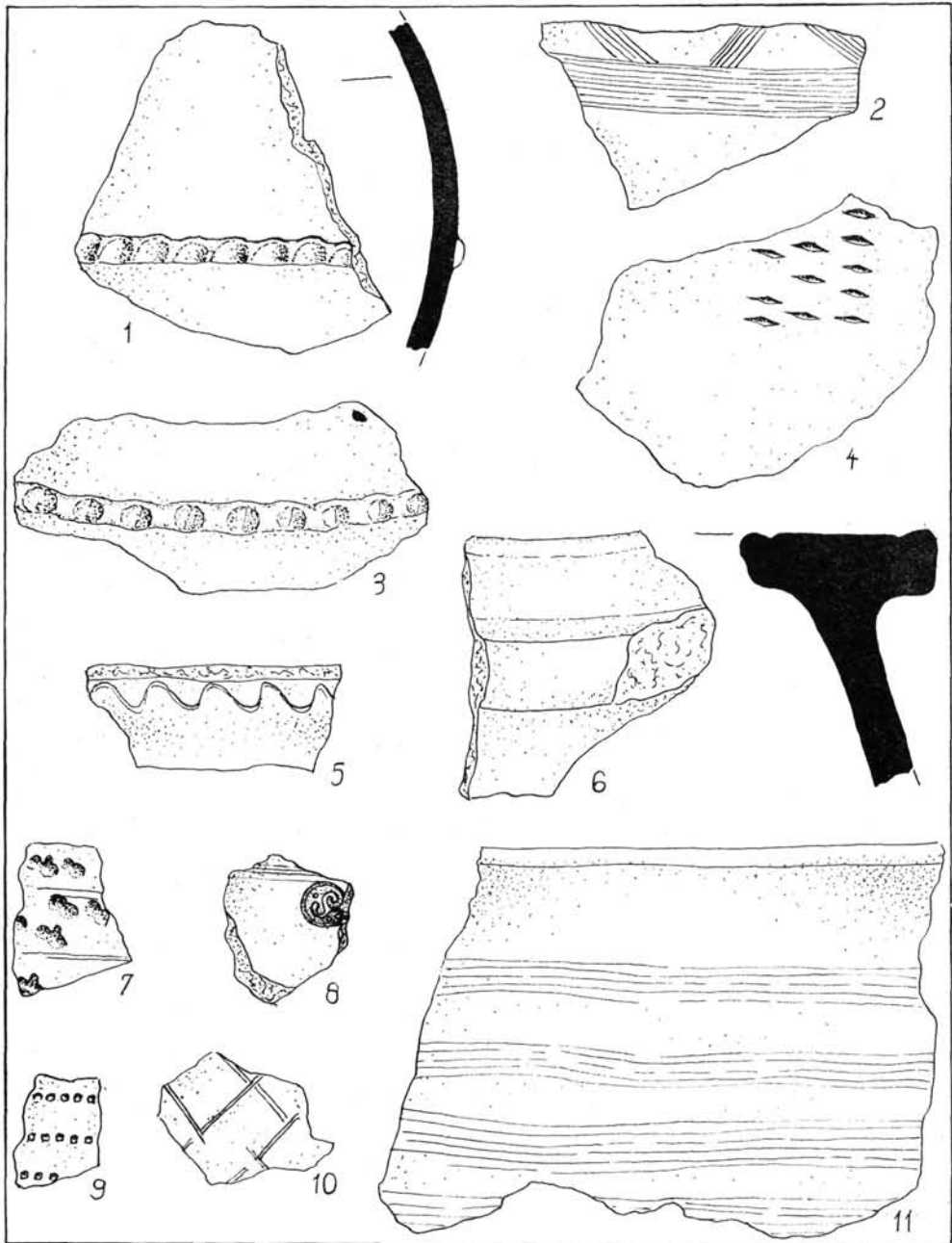
XIV. tábla. 1—18: Miskolc — Szirma-Fáskert. (1, 10—11=1:1, 2, 6—7, 14—16=1:3, 3—5, 8—9, 13, 17—18=1:2, 12=1:5)

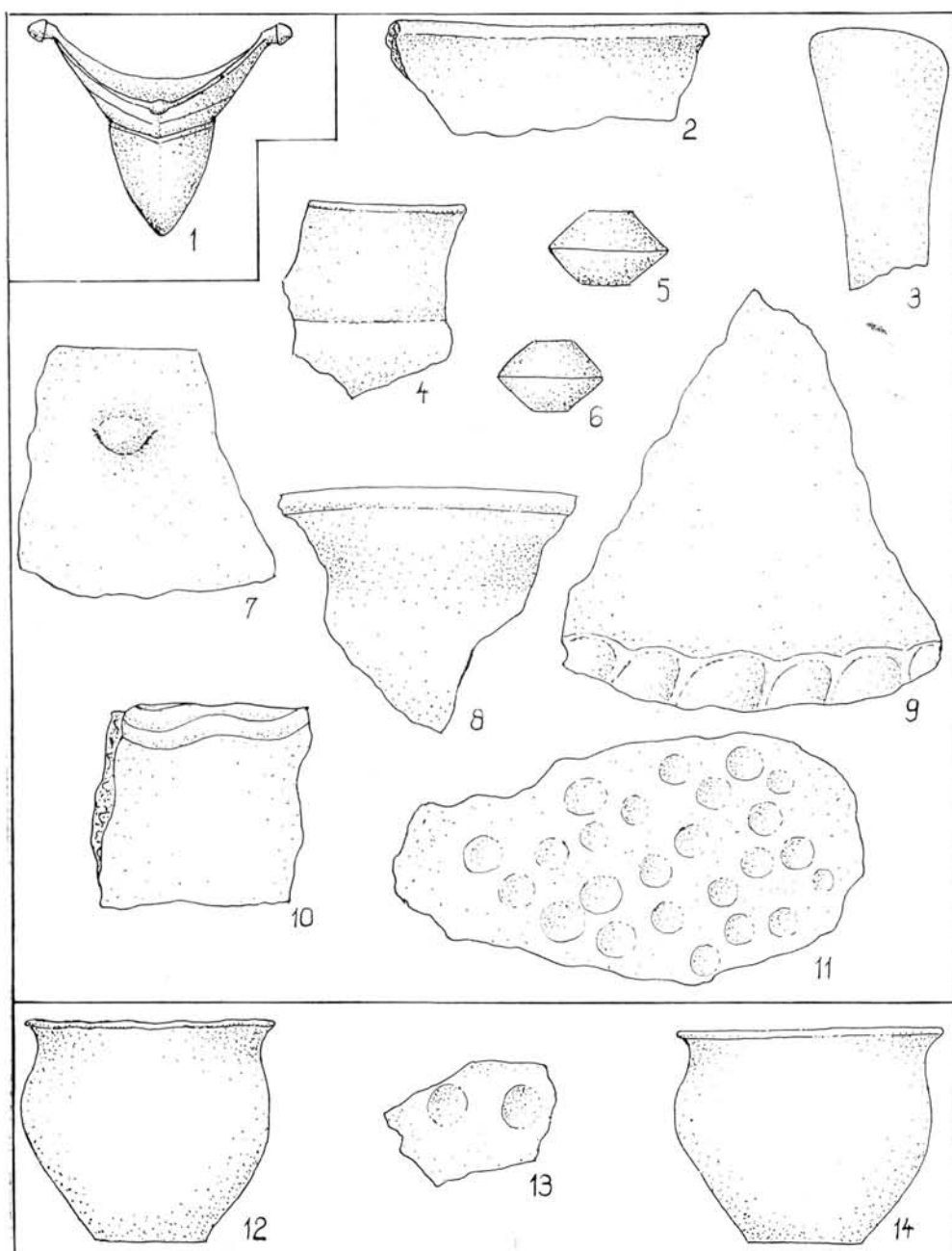
XV. tábla. 1—13: Miskolc — Szirma-Fáskert. (1 : 2)

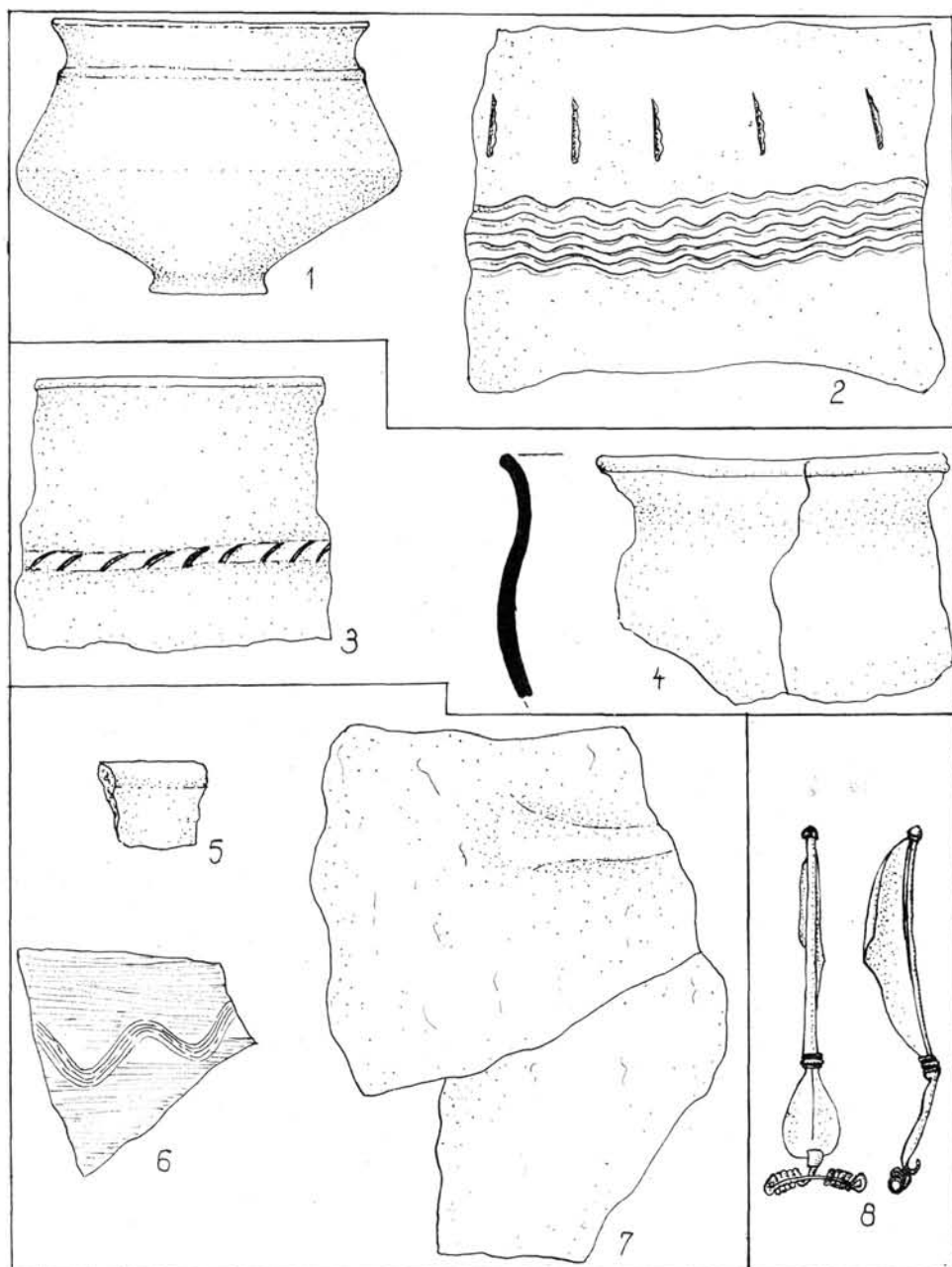
XVI. tábla. 1—12: Miskolc — Szirma-Fáskert. (1 : 2)

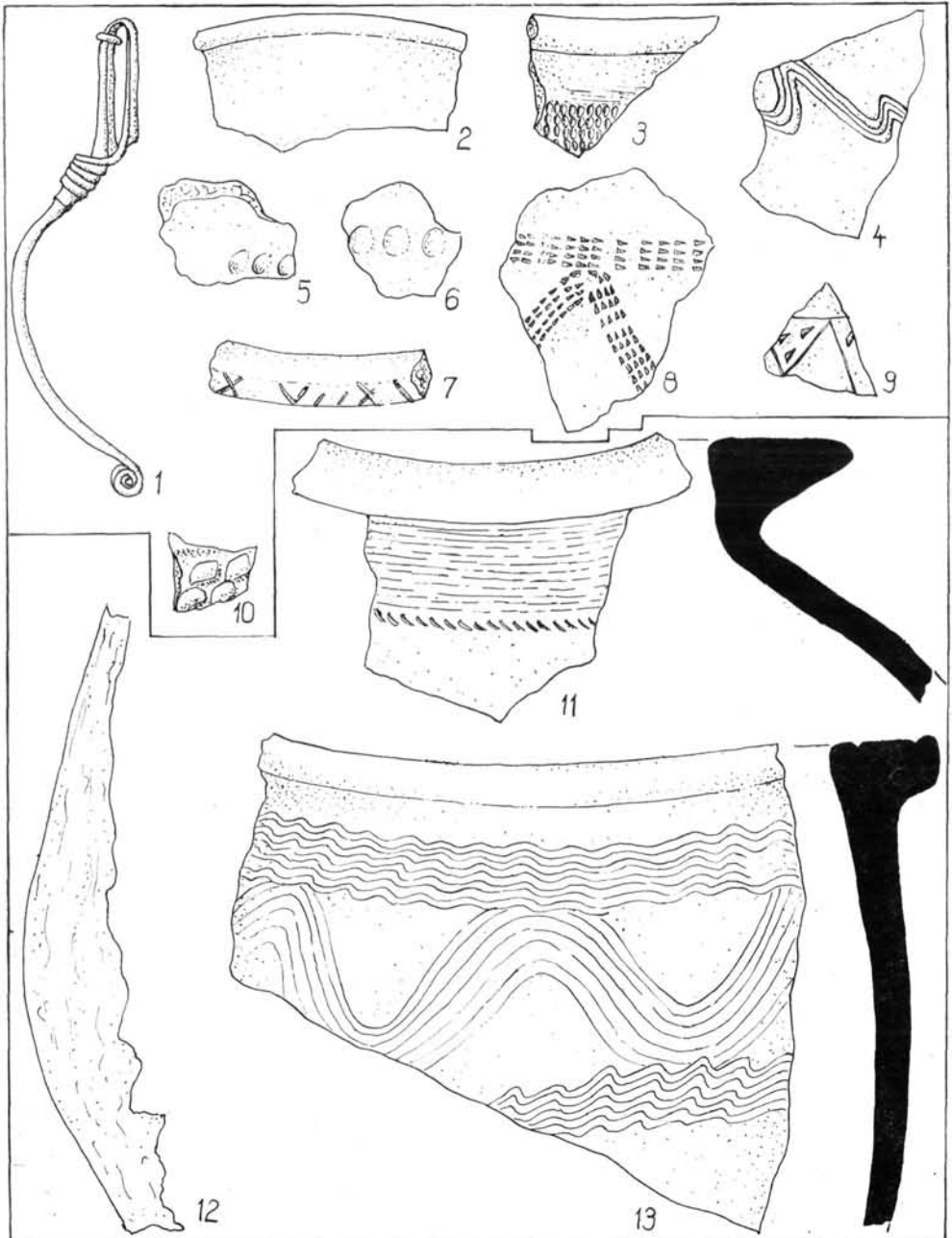
XVII. tábla. 1–11: Miskolc — Szirma-Sóskás. (1: 2)

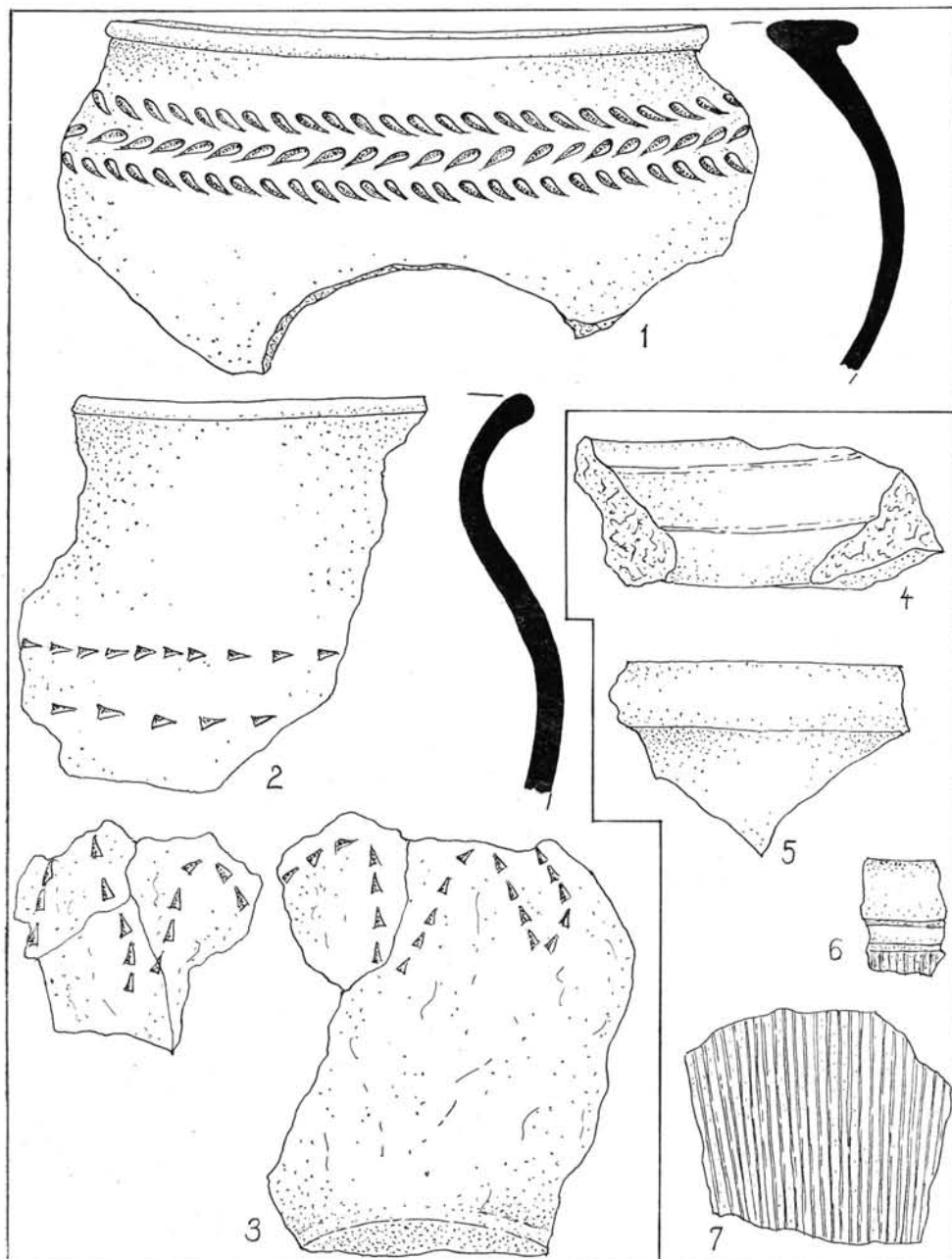
XVIII. tábla. 1: Muhi, 2—11: Ónod, 12—14: Ózd vagy környéke. (1—11, 13=1 : 2, 12, 14=1 : 3)

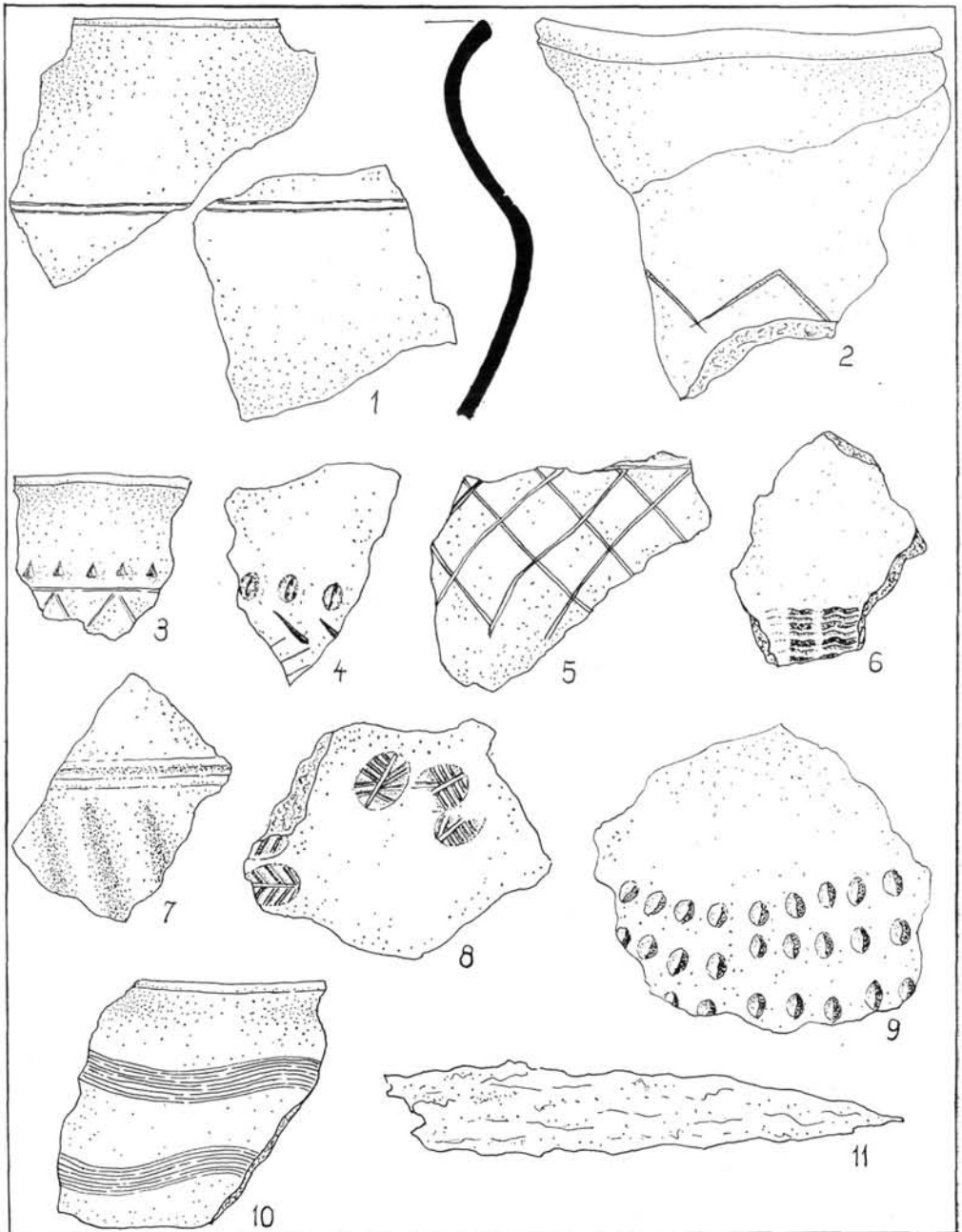
XIX. tábla. 1—2: Ózd vagy Ózd környéke, 3—4: Pányok, 5—7: Putnok, 8: Prügy. (1=1:3, 2—8=1:2)

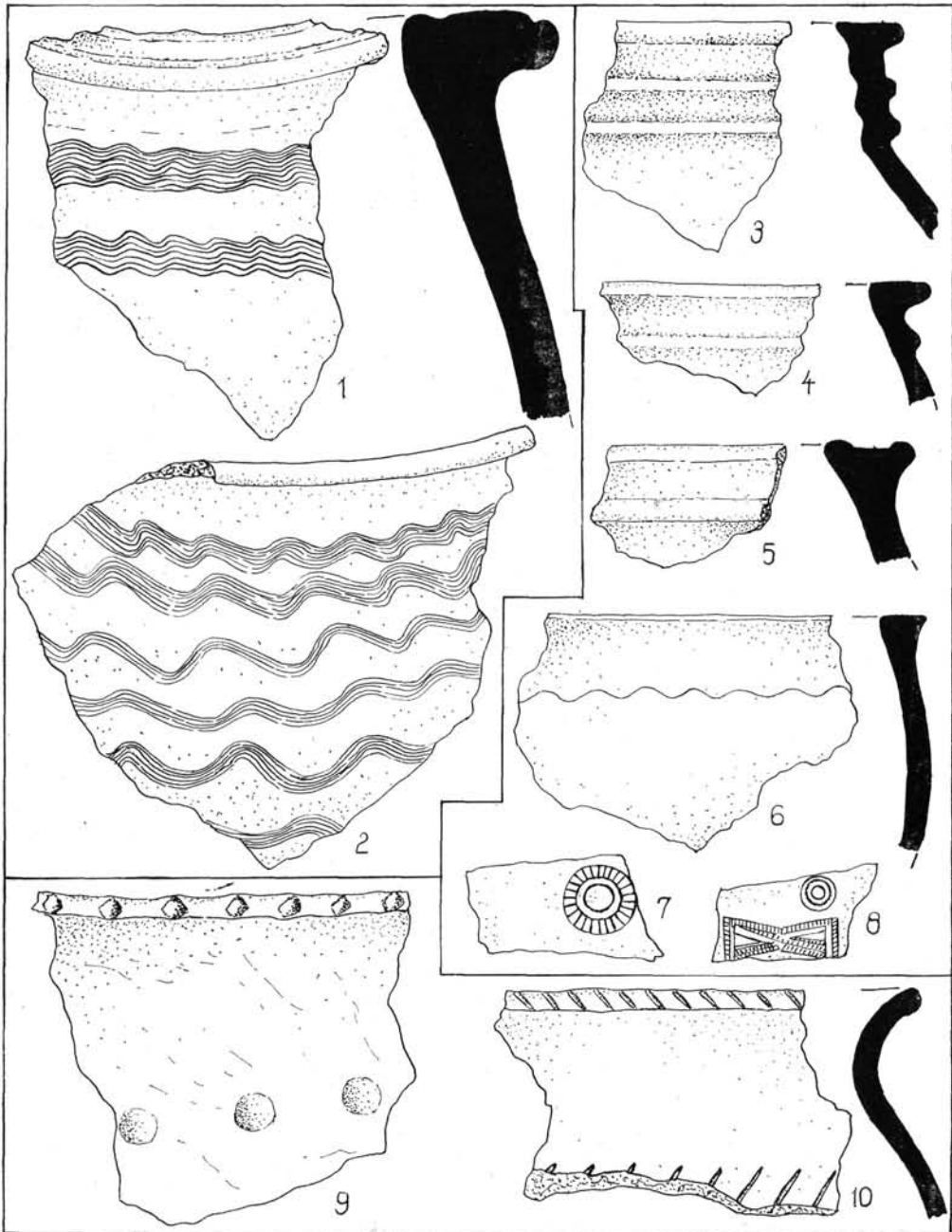
XX. tábla. 1—10: Sajókeresztúr — Malomszer, 11—13: Sajókeresztúr és Sajóecseg között.
(1=1:1, 2—11=1:2, 12—13=1:3)

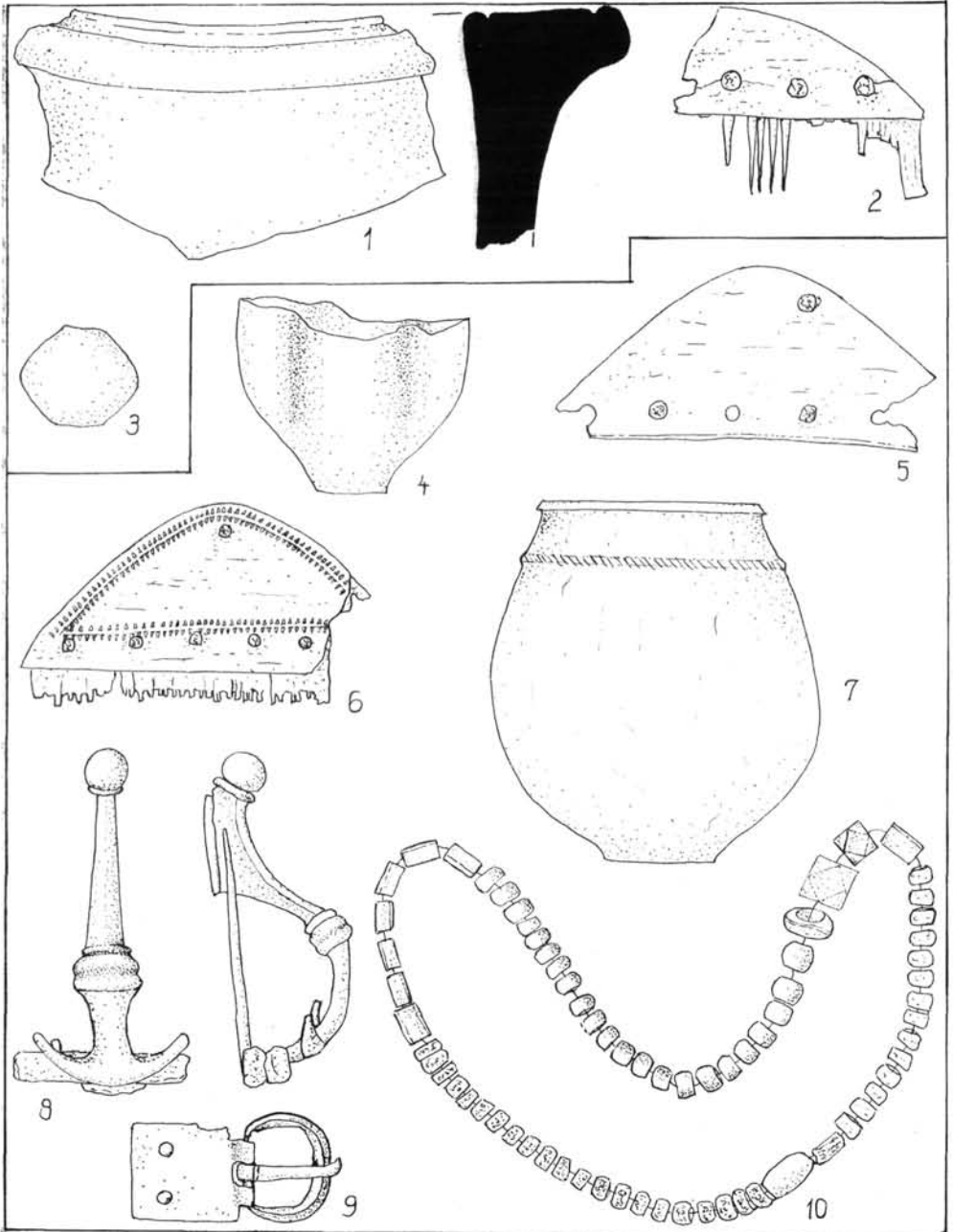
XXI. tábla. 1—3: Sajókeresztúr és Sajóecseg között, 4—7: Sajókeresztúr — Sajó melletti homokbánya. (1=1:3, 2—7=1:2)

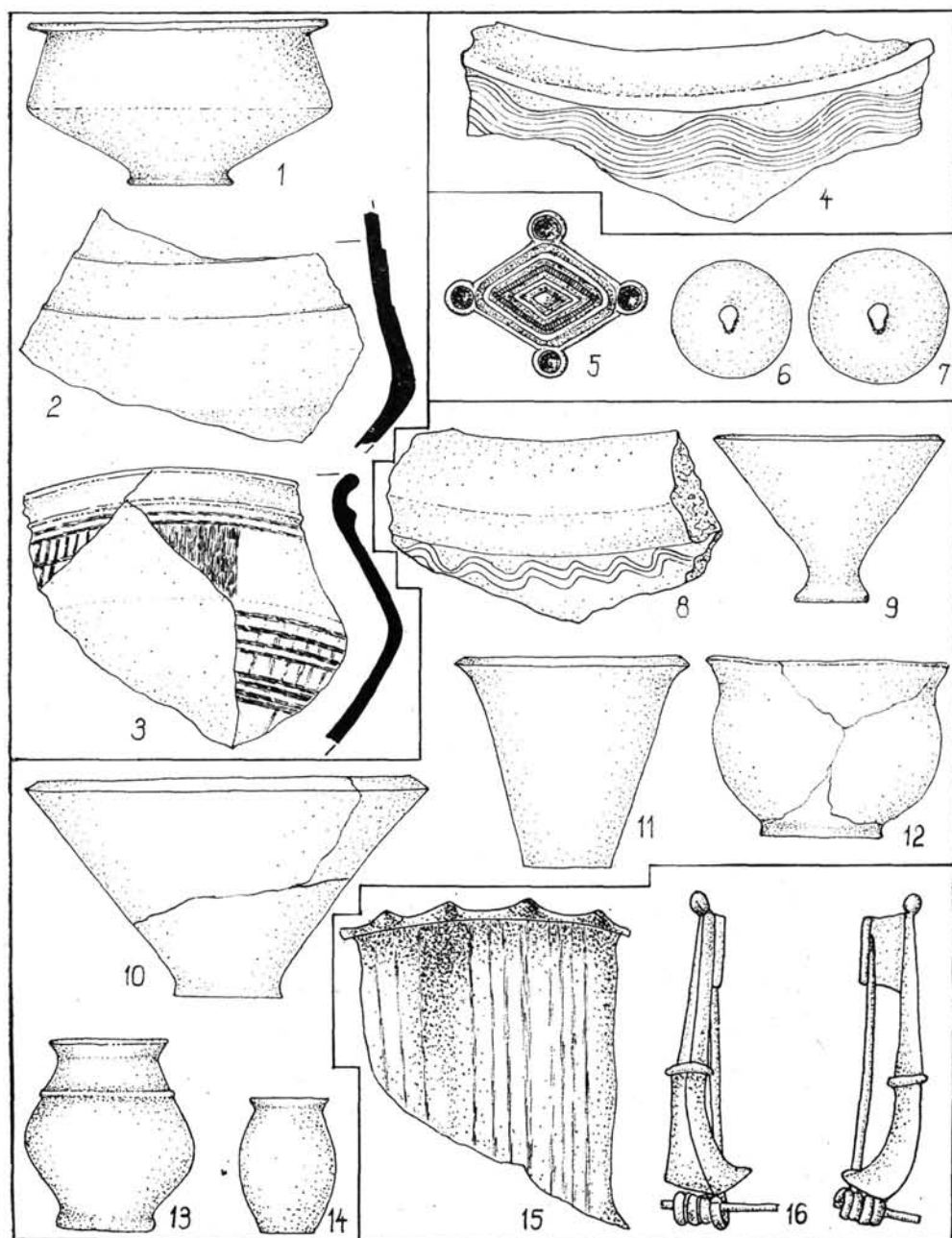
XXII. 1—11: Sajókeresztúr — Sajó melletti homokbánya. (1—10=1:2, 11=1:3)

XXIII. tábla. 1—2: Sajókeresztúr — Sajó melletti homokbánya, 3—8: Szerencs, 9—10: Szirma-
besenyő — Berek. (1, 5—6=1: 3, 2—4, 7—10=1: 2)

XXIV. tábla. 1—3: Szirmabesenyő — Berek, 4—10: Szirmabesenyő, (1—6, 9—10=1:2, 7=1:14, 8=1:1)

XXV. tábla. 1–3: Tarcal, 4: Tiszaluc — Dankadomb, 5–7: Tiszaluc, 8–14: Tokaj vagy környéke, 15–16: Borsod megye. (1–4, 8–14=1:4, 6–7, 15=1:2, 5, 16=1:1)